

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

Filologie - slovanská filologie

Hedvika S i x t o v á

**Nové lexikální jednotky cizího původu v češtině,
ruštině a bulharštině - srovnání**

**The New Lexical Units of Foreign Origin in Czech,
Russian and Bulgarian Languages - the Comparison**

Disertační práce

2007

vedoucí práce - PhDr. Albena Rangelova, CSc.
konzultant: prom.fil. Nikolaj Savický, CSc.

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Adriana SEXTOVA

OBSAH

1. Úvod	3
1.0 Úvod	3
1.1 Cíl práce	4
1.2 Objekt zkoumání	5
1.2.1 Neologie, neologizmus	5
1.2.2. Problém časového ohraničení v souvislosti s termínem neologizmus	7
1.2.3 Způsob ovlivnění slovní zásoby cizím jazykem	8
1.2.4 Příčiny přejímání	10
1.2.5 Přejímání	11
1.2.6 Kalkování	12
1.2.7 Přejímání významů	13
1.2.8 Nejasnost původu materiálu (ve smyslu cizí - domácí)	14
1.2.9 Typologie materiálu	18
1.3 Zdroje materiálu	20
1.4 Použité metody	21
2. Vnějazykové okolnosti přejímání	22
2.1 Příčiny a podmínky k přejímání	22
2.2. Způsoby pronikání angličtiny do jazyků přijímajících	24
2.3 Zdrojové jazyky pro přejímání, tzv. jazyky dávající	25
2.4. Angličtina jako globální jazyk	26
3. Foneticko-grafická adaptace	29
4. Morfologicko-slovotvorná adaptace	32
4.0.1 Aspekty procesu adaptace	33
4.0.2 Formování základního tvaru	35
4.1. Formování základního tvaru substantiv	38
4.1.1. Formování základního tvaru v bulharštině	45
4.1.1.1. Formování základního tvaru maskulin v bulharštině	47
4.1.1.2. Formování základního tvaru feminin v bulharštině	51

4.1.1.3. Formování základního tvaru neuter v bulharštině	53
4.1.1.4. Formování základního tvaru plurálu	53
4.1.2. Formování základního tvaru v češtině	53
4.1.2.1. Formování základního tvaru maskulin v češtině	54
4.1.2.2. Formování základního tvaru feminin v češtině	56
4.1.2.3. Formování základního tvaru neuter v češtině	57
4.1.2.4. Formování základního tvaru plurálu v češtině	58
4.1.3. Formování základního tvaru v ruštině	59
4.1.3.1. Formování základního tvaru maskulin v ruštině	59
4.1.3.2. Formování základního tvaru feminin v ruštině	60
4.1.3.3. Formování základního tvaru neutra v ruštině	61
4.1.3.4. Formování základního tvaru přejímek v plurálu v ruštině	61
4.1.4. Shrnutí – formování základního tvaru substantiv	62
4.2. Lexémy vytvořené na úrovni domácího jazyka z (nově) přejatých LJ	63
4.2.1 Adaptační transnominace	63
4.2.2. Čeština	66
4.2.2.1. Maskulina	66
4.2.2.2. Feminina	68
4.2.2.3. Neutra	69
4.2.2.4. Plurálové tvary	70
4.2.3. Bulharština	70
4.2.3.1. Maskulina	70
4.2.3.2. Feminina	72
4.2.3.3. Neutra	73
4.2.4. Ruština	73
4.2.4.1. Maskulina	73
4.2.4.2. Feminina	74
4.2.4.3. Neutra	74
4.2.5. Další slovotvorné postupy	75
4.3 Morfologicko-slovotvorná adaptace adjektiv	77
4.3.1 Vytvoření základního tvaru přejatých adjektiv	78
4.3.2. Adjektiva tvořená v jazycích přijímajících	84
4.3.3 Nesklonná / neměnná adjektiva	86

4.4.Adaptace sloves	90
4.4.1.Způsob a míra ovlivnění sloves	90
4.4.2 Adaptace a slovtvorba sloves	93
4.5 Příslovce	98
4.6 Konkurence cizích a domácích slovtvorných prostředků	98
4.7 Shrnutí - morfologicko-slovtvorná adaptace	101
5. Celkový vliv angličtiny na jazyky přijímající	102
6. Závěr	112

1. ÚVOD

1. 0 Úvod

Předkládaná práce se tematicky nachází v průniku dvou oblastí lingvistiky, a to oblasti neologie a oblasti jazykových kontaktů. Konkrétně se jedná o porovnání procesu přejímání lexikálních jednotek a jejich adaptace v jazycích přijímajících, kterými jsou zde čeština, bulharština a ruština. Pro zvolení takového tématu nás inspirovala hojnost materiálu vhodného ke zpracování. Jedná se o materiál z období od roku 1989, který představuje významný mezník, jak v životě společnosti, tak v obsahu slovní zásoby. Přílivu cizích slov a slovních spojení, jakož i vzniku nových pojmenování domácích si v tomto období nelze nepovšimnout. Že se tyto nové přejímky a neologizmy objevují jako reakce na prudce se měnící realitu našeho života tak, aby ji odrážely v komunikaci, je evidentní. Nejzákladnější příčinou je potřeba pojmenování nových skutečností, ale nepodstatné nejsou ani psychologické a sociální důvody, tj. vyjádření hodnotícího stanoviska mluvčích. Dále snaha též jazykově se oprostit od minulé doby. Skutečnost, že jako nejproduktivnější poskytovatel přejímek, jazyk dávající (JD, termín užíván synonymně s termínem zdrojový jazyk), je v tomto období angličtina, má též důvody spíše sociální a politické než jazykové.

Problematika přejímání a jazykových kontaktů je jednou z aktuálních jazykových otázek. Pokud se neomezíme pouze na popis přejatého lexika, ale sledujeme i obecnější zákonitosti asimilace v přijímajícím jazyce - a zejména způsobů, jak příliv výpůjček ovlivňuje i některé strukturní vlastnosti přijímajícího jazyka (JP) - dostáváme se k tematice, která může mít i obecnější teoretickou platnost. Vzhledem ke skutečnosti, že jazyk je dynamicky se měnícím organizmem, je přísun nového materiálu a tudíž nových podnětů k výzkumu, zejména v takové oblasti lingvistiky jako je neologie, neustále zajištěn.

1.1. Cíl práce

Cílem práce je prozkoumat procesy přejímání a adaptace přejatých lexikálních jednotek (LJ) v bulharštině, češtině a ruštině na základě materiálu posledních zhruba 15-20 let a formou srovnání

a) ukázat základní mechanismy přejímání a začleňování přejímky do systému jazyka přijímajícího (JP) fungující v současnosti ve výše uvedených jazycích;

b) dospět k formulování závěrů o shodných / rozdílných rysech těchto vzájemně propojených jazykových procesů;

c) vysledovat na tomto materiálu projevy jazykových tendencí, patrných v rámci tohoto druhu inovačního procesu, jež jsou pro dané jazyky aktuální.

Jazyková a společenská situace, která vykazuje v jednotlivých slovanských jazycích mnohé společné rysy poskytuje pro takové srovnání vhodný rámec. Různá typologická charakteristika jazyků přesto si natolik blízkých, že srovnání umožňují, by měla vést k poněkud odlišným výsledkům procesu adaptace stejných zdrojových jednotek. Nebo naopak k výsledkům obdobným zapříčiněným silou působení stejného dávajícího jazyka.

1.2. Objekt zkoumání

Pro přesné vymezení toho s jakými LJ budeme pracovat, je hodné nejprve vymežit pojem neologismus a dále způsoby, kterými může jeden jazyk působit na jazyk druhý na lexikální úrovni.

1.2.1. Neologie, neologismus

Neologií chápeme odvětví lingvistiky, které se zabývá zkoumáním nových lexikálních jednotek, širěji inovačními jevy a novými jazykovými prvky od morfémů až po frazémy, nejčastěji však novými pojmenováními, tj. novými slovy a slovními spojeními.

Základním pojmem, s nímž neologie pracuje, je *neologismus*. Tedy nové slovo, přesněji nové pojmenování. Z dvojaké podstaty slova (LJ) jako spojení obsahové a formální stránky plyne, že se při vzniku nových LJ aktualizuje buď forma, obsah nebo obojí. Jinými slovy, přívlastek nový zde může mít význam formálně nová nebo významově nová nebo obojí zároveň. Olga Martincová

(Martincová 1983) tuto charakteristiku neologizmů nazývá *rysem novosti* a právě z hlediska toho, zda se rys pojí s obsahem nebo formou, dělí neologizmy na:

- 1) Nová pojmenování, jejichž rys novosti záleží v pojmenování nového myšlenkového obsahu novou formou - do této skupiny patří nová slova odvozená a nová kompozita;
- 2) Nová pojmenování, jejichž rys novosti záleží pouze v pojmenovaném obsahu – jedná se o sémantické neologizmy, vzniklé významovými posuny nebo přenesením významu (jednoslovné či víceslovné);
- 3) Nová pojmenování, jejichž rys novosti záleží v novém slovtvorném zpracování dříve pojmenovaného obsahu – pojmenování vzniklá často z vnitrojazykových důvodů, např. univerbizací z víceslovného pojmenování, nebo ze stylistických důvodů změnou odvozovacího prostředku

V jiné terminologii jsou tytéž skupiny nazývány neologizmy denotativními, sémantickými a transnominativními.

Při jiném dělení může být zohledněn způsob vzniku neologizmu, jak to udělala ruská neoložka Kotělovová (Kotělova 1982) a to podle toho:

- 1) jakých prostředků bylo užito k jejich vytvoření na:
 - a) nová pojmenování vzniklá slovtvornými postupy – podle dělení O. Martincové může jít o skupinu 1 a 3
 - b) nová pojmenování vzniklá sémantickou derivací – podle O. Martincové skupina 2
 - c) nová pojmenování vzniklá frazeologizací slovních spojení – jedná se o více slovná pojmenování, slovní spojení (např. *biologické hodiny*) – v dělení O. Martincové obvykle skupina 2
- 2) odkud byla slova a slovní spojení přejata:
 - a) z vně jazyka, tj. z cizích jazyků
 - b) zevnitř jazyka samého – jedná se o přechod hotového pojmenování z jedné stylistické vrstvy do druhé (např. *virtuální*)

Jiným hlediskem, dle něž lze neologizmy klasifikovat, je jejich začlenění do jazykového systému, a to na:

- a) ty, které se stávají "trvalou" (co je v jazyce trvalé?) součástí jazyka

b) okazionalizmy, příležitostně vytvořená / vytvářená pojmenování s podskupinou autorských neologizmů.

Jinými slovy můžeme říci, že neologizmy se stávají záležitostí langue, zatímco okazionalizmy zůstávají spíše na úrovni parole (viz též Martinová 1983). Oblast zkoumání neologie se ale právě vyznačuje prolínáním toho, co patří do langue a toho, co patří do parole (Savický 2003). Jako příklad přeměny z okazionálního na strukturní lze uvést např. slova tvořená pomocí prefixoidu *-gate*. Prvním slovem, které obsahovalo tento komponent bylo slovo *Watergate*, označující skandál, který ve Spojených státech propukl poté, co vyšlo najevo, že se americký prezident Richard Nixon pokusil nezákonně špiclovat své politické protivníky, jejichž kanceláře se nacházely ve stejnojmenném komplexu budov. Aféra byla natolik význačná a zprávy o ní se natolik rozšířily, že její název byl znám v mnoha jazycích. Později se analogicky k názvu *Watergate* utvořil název dalšího skandálu, jako příklad z nedávné doby můžeme uvést třeba aféru *Monicagate*, která propukla po odhalení skutečnosti, že americký prezident Bill Clinton lhal o svém sexuálním vztahu se stážistkou Monicou Lewinski, a komponent *-gate* se začal používat nejen v angličtině pro tvoření názvů afér a skandálů, takže je hojně frekventován, zejména v publicistice a kdo si dnes vzpomene odkud vzal svůj začátek a co bylo podstatou aféry *Watergate*.

Problém okazionalizmů se však nachází mimo rámec této práce zejména z důvodu, že okazionalizmy nebývají přejímány příliš často a cílem práce je sledovat proces přejímání a oblast jazykových kontaktů z hlediska aktuálních jazykových procesů, založeném na zkoumání reprezentativního vzorku materiálu, spíše než z pohledu ojediněle se vyskytujících originálních LJ, tvořených často s cílem zaujmout.

1.2.2 Problém časového ohraničení v souvislosti s termínem neologizmus

Termín neologizmus patří do oblasti synchronní jazykovědy. Je tedy nejprve potřeba si stanovit o jaké období při zkoumání neologizmů půjde. Obvykle je to doba současná. Dále je třeba stanovit časovou výseč, kterou se budeme zabývat. A filtrační hledisko pomocí kterého budeme usuzovat, zda se v daném případě jedná o neologizmus či ne. Příznak rysu novosti zřejmě neposkytne dostatečně pevnou a jednoznačnou oporu při posuzování, neboť různé LJ si mohou tento

příznak zachovat po různě dlouhou dobu fungování v jazyce, frekventovanější LJ jej ztratí dříve než ty méně frekventované, navíc jeho posouzení je značně závislé na subjektivním hodnocení s ohledem na jazykovou kompetenci posuzovatele. Proto je vhodné zvolit formální příznak pro hodnocení, tj. přítomnost či nepřítomnost LJ v některém reprezentativním slovníku daného jazyka, případně ve spojení se slovníky odbornými.

Je ovšem třeba mít stále na paměti, že daná LJ existovala různě dlouhou dobu již dříve, než byla slovníkově podchycena, přesto se toto hledisko zdá být nejjednoznačnějším. Jazyk je živý organismus v neustálém pohybu a představa, že v něm lze všechno určit s matematickou přesností je iluzorní. Stanovit přesnou dobu vzniku nové LJ či dobu jejího přejetí je obvykle nemožné až na výjimky jakou představuje např. *Monicagate*, kde LJ je spojena s konkrétní událostí určenou v čase, na druhou stranu LJ tohoto typu bývají frekventovány jen po určitou dobu, v tomto případě dokud byla aféra s Monicou Lewinski aktuální. Navíc velká část LJ tvořených pravidelně vchází do oběhu ne z jednoho centra v jednu chvíli, ale z různých míst v různou dobu, tak jak jsou tvořena pro konkrétní potřeby jazykové komunikace, až se postupně v jazyce ustálí a přejdou do aktuální slovní zásoby.

Pro potřeby této práce bylo jako kritérium pro akceptaci LJ použito následujících příruček:

pro bulharštinu: Rečnik na bǎlgarski ezik vydávaný v Sofii od r. 1986

Slovník ještě nebyl vydán celý, jeho vydávání pokračuje a je soustavně doplňován o neologizmy z databáze excerpt lexikografického oddělení IBE BAN, po konzultaci s lexikografickým oddělením Institutu pro bulharský jazyk BAN zjištěno, že od 9. dílu může obsahovat některé z pro tuto práci využitých LJ s poznámkou neol.

pro ruštinu: Svodnyj slovař sovremennoj rusknoj leksiki, Moskva 1991 (I. a II. díl)

V češtině je situace ztížená tím, že poslední „velký“ slovník češtiny Slovník spisovného jazyka českého vyšel v r. 1971, takže jsem ověřovala a čerpala (to častěji) v neologických slovnících (Martincova, O. a kolektiv) a v Neologickém archivu lexikografického oddělení ÚJČ.

1.2.3. Způsob ovlivnění slovní zásoby cizím jazykem

Nejevidentnějším projevem ovlivnění slovní zásoby jednoho jazyka jazykem jiným je přejetí. Přejímat lze formu i obsah, takže analogicky dle rozdělení neologizmů dělíme přejatá slova a slovní spojení do následujících skupin, podle toho, zda je:

- a) přejata nová forma i s obsahem (*webdesign*)
- b) přejata nová forma pro již dříve pojmenovaný obsah (*dressing pro zálivka*)
- c) přejat nový význam a přiřazen k formě, která již v daném jazyce existuje; může se jednat o domácí slovo (*myš – počítačová, balík - zákonů*) nebo o jednotku již dříve přejatou (*administrativa – vládní orgány, studio – ubytovací jednotka*); může jít též o rozšíření významu
- d) specifickým způsobem přejímání jsou pak kalky - je přejat význam a slovotvorná struktura, ale pro vlastní tvoření jsou použity domácí komponenty

Termín přejaté slovo / slovní spojení / lexikální jednotka používáme v této práci pouze pro LJ charakterizované body a) a b), tedy tam, kde je přejata forma a pro LJ charakterizované bodem c) užíváme termínu přejatý nový význam, sémantický kalk, neosémantismus cizího původu a pro LJ charakterizované bodem d kalk.

Z širšího lexikografického hlediska např. J. Filipec - F. Čermák (Čermák , Filipec 1985). rozlišují čtyři typy pojmenovacích prostředků cizího původu:

1. slova a slovní spojení citátová
2. přejatá: a) pocit'ovaná dosud jako cizí
 b) vžitá
3. kalky
4. přejaté významy, sémantické kalky

Přejímka není jediným způsobem ovlivnění slovní zásoby cizím jazykem. Subtilnější formou cizojazyčného vlivu je situace, kdy je přejat obsah a forma je vytvořena z domácích prostředků, např. vztah typu *search tool - vyhledávač, търсачка* bg,¹ . Od kalků se tento typ (*vyhledávač, търсачка* bg) liší tím, že

¹ srov. naproti tomu ruské *поисковая система* ru - je již na hranici kalku, kdy je přejat obsah a forma je vytvořena z domácích zdrojů, v tomto případě na základě překladu významu jedné části slovního spojení v jazyce dávajícím

nekopíruje slovtvornou strukturu pojmenování v jazyce dávajícím. Další aspekt cizojazyčného vlivu přejímky spočívá v tom, že se může stávat základem pro další odvozování. Značný vliv na složení slovní zásoby má, kromě přejímání hotových pojmenování, též přejímání slovních částí, jako předpon, přípon, prefixoidů či sufixoidů.

Einar Haugen (Haugen 1972) dělí morfémy dle jejich schopnosti být přejímán z jazyka dávajícího do jiných jazyků na volné (free) a vázané (bound). Volné jsou přejímány snadno, jsou to kořeny slov. Vázané jsou přejímány málokdy, místo přejímání bývají nahrazovány, jedná se nejčastěji o afixy. Čím větší je celkové množství přejímek, tím víc se zvyšuje možnost přejetí též afixu.

1.2.4 Příčiny pro přejímání LJ

Jak již bylo výše řečeno, základní příčinou vzniku nových LJ je nutnost pojmenovávání nových myšlenkových obsahů. Je to jeden ze základních důvodů pro vytváření nových LJ, nikoliv jediný, tak jako slovo (LJ) nemá jen funkci pojmenovací. Vznik LJ s již dříve pojmenovaným obsahem ale s novou formou, je podmíněn potřebou mluvčího vložit do pojmenování jiné hodnotící stanovisko. Obě tyto příčiny platí i pro přejímání cizích (co do formy) LJ. To znamená, že se přejímají buď LJ označující nový myšlenkový obsah, který je obvykle též přejímán s LJ. Vlastně by bylo přesnější říci naopak, že s označovaným je přejímáno označující.

Nebo je přejímána LJ pro obsah, který už v daném jazyce pojmenován byl, tj. nová forma pro "starý" obsah. Důvodem zde může být např. sjednocení terminologie. Dalo by se říci, že se takto vlastně přejímá synonymum pro již existující LJ, ale vzhledem k tomu, že dvě LJ nejsou takřka nikdy totožné ve všech svých významech, lze předpokládat, že se nově přejatá LJ bude lišit něčím, pro co najde v jazyce uplatnění.

Z ryze vnitrojazykových důvodů může být pro přejímání důležitým impulsem faktor ekonomie jazyka, tj. např. přejetí jednoslovného výrazu oproti domácímu víceslovnému (*air-condition x zařízení/instalace na úpravu vzduchu* – první se užívá obecně, druhé v technických textech, kde se naopak slovo *air-condition* nepoužívá vůbec) a tendence k analogii.

Reakcí na měnící se realitu je pohyb ve slovní zásobě, který v sobě zároveň zahrnuje i proces opačný k neologizaci, tj. archaizaci jiných LJ.

1.2.5 Přejímání

Z hlediska této práce je důležitým termínem *přejímka*, tj. lexikální jednotka převzatá z *jazyka dávajícího* (zde v 90% případů angličtina, resp. američtina) a dále různou měrou adaptovaná (co do fonetické, grafické, obsahové apod. formy) v jazyce *přijímajícím* (zde bulharština, čeština, ruština). Přejímány jsou buď LJ vlastní danému JD (jazyku dávajícímu) nebo vyskytující se souběžně ve vícero jazycích - tj. internacionalizmy. Přejímání se jeví jako jedna z nejproduktivnějších forem inovačního procesu ve všech třech zkoumaných jazycích.

Proces přejímání začíná importováním určité LJ z jazyka dávajícího do jazyka přijímajícího. Tuto LJ je pak třeba integrovat do jazykového systému JP, to je proces adaptace, který probíhá na foneticko-grafické, morfologické a sémantické rovině ve dvou fázích nazvaných primární a sekundární adaptace. Rozdělení na fáze zahrnuje jak chronologický, tak kvalitativní aspekt. Obě fáze nejsou ostře odděleny, mohou se překrývat a období, které LJ stráví v první fázi může být různě dlouhé. Trvání druhé fáze adaptace je časově neomezené. Lze stanovit jen jeho počátek, tj. dobu, kdy LJ přešla z první fáze do druhé. Období primární adaptace, období primárních změn, je z kvalitativního hlediska charakterizováno nestabilitou a variabilitou LJ, naopak v období sekundárních změn se dochází k LJ se ustálenou podobou.

Specifickým druhem přejímání je kalkování (viz. 1.3). Jiným druhem působení cizího jazyka je stav, kdy jsou na základě přejatých / z přejímek vyčleněných morfémů vytvářeny LJ v JP, a to buď hybridní pojmenování či LJ, které vypadají jakoby vznikly v JD (např. slova latinského a řeckého původu, která vznikají jako termíny v mnoha moderních jazycích, jakkoli latina a starořečtina jsou již mrtvými jazyky).

Motivovanost / nemotivovanost přejatých LJ

Z hlediska onomaziologického jsou přejímky pro mluvčího JP ze své podstaty nemotivované. Mohou se ale v JP stát motivujícími pro další odvozování. Struktura přejatého pojmenování je obvykle pro mluvčího JP nejasná. To brání

rozpoznání vnitřní stavby pojmenování a jeho zařazení v slootovorném systému, takže není možné nahlédnout jeho eventuální motivovanost. Za určitých podmínek to ale podle mého názoru možné je:

- a) dostatečné množství přejímek z jednoho určitého JD
- b) přejímání slov spjatých vzájemnou motivovaností nebo celých hnízd, což vede na slootovorné úrovni k rozpoznávání kořenů
- c) alespoň obecná pasivní znalost JD – je výhodou, ale není zcela nutná, jak se ukazuje na příkladech slov latinsko-řeckého původu.

1.2.6 Kalky

Mluvíme-li o přejatých slovech a jazykových kontaktech, nelze nezmínit též kalkování. Kalkováním se rozumí převedení struktury a přeložení komponentů LJ z jazyka dávajícího do jazyka přijímajícího. Např. *freethinker* - volnomyšlenkář. Kalky představují velice zajímavou oblast, nicméně v rozsahu této práce není možné se jimi zabývat, neboť získání dostatečného materiálu pro reprezentativní vzorek, tj. excerpce kalků klade vysoké nároky jak na čas, tak na hlubokou znalost dávajícího jazyka. Přesto jsem kalky, na které jsem při excepci či práci se slovníky narazila, pro zajímavost zahrnula do své databáze. Nejpůvabnějším příkladem z těchto nových kalků zdá se mi bulharské slovo *антибръчки*, které přesně kopíruje anglické *anti-wrinkles*, včetně plurálu, a v bulharštině funguje jako adjektivum neměnné, nicméně existuje k němu i slootovorná varianta *антибръчков*, která svou strukturou odpovídá bulharskému adjektivu. V češtině se v tomto významu dlouho užívalo pouze spojení *proti vráskám*, v ruštině *от/против морщин*, nově existuje *protivráskový*, resp. *противоморщинный*, obě používaná méně často (zatím?) než dvouslovné varianty. Zachovalá flexe substantiv i adjektiv v češtině a ruštině zřejmě neskýtá prostor pro tento druh kalků. (Pro přesnost: na ruském internetovém prostoru byla nalezena též LJ *анти-морщина* ve významu krém proti vráskám, ale vzhledem k tomu, že to bylo na webových stránkách, kde nabízí své výrobky čínští výrobci kosmetiky, považuji to spíš za projev jazykové kreativity čínského překladatele do ruštiny než skutečně užívanou LJ.)

1.2.7 Přejímání významů

LJ obsažené ve III skupině² se pojetí kalků blíží tím, že přejímají z JD sémantický obsah, který však přiřazují k LJ, která již v jazyce existuje, tj. rozšiřují nebo rozmnožují významy dané LJ, aniž by tento proces vedl k vytvoření nové LJ, jak je tomu v případě kalkování. Vznikají tak neosémantismy ovlivněné jazykem dávajícím.

Ovlivnění jiným jazykem na úrovni významové jako způsobu rozšiřování slovní zásoby není v pojednáních o slovní zásobě věnováno příliš mnoho místa. Podrobněji tuto tematiku do své práce o slovtvorbě zakomponoval Šmilauer (Šmilauer 1953). Uvádí, že z cizího jazyka se přejímají významy a:

1. dostávají nové pojmenování formálně samostatné: zubringer – podavač
2. tvoří kalky: doslovné překlady, mechanicky přeložená slova z jiného jazyka, např.: řečtina:geografia – zeměpis, teleskop-dalekohled, latina: conscientia – svědomí, omnipotens - všemohoucí, francouzština: opinion publique – veřejné mínění, angličtina: freethinker: volnomyšlenkář, němčina: dampschiff - parolod'. Kalky často nelze identifikovat dle dnešních korespondencí, nýbrž podle korespondencí platných v době vzniku.
3. Dochází ke změně významu cizím vlivem (sémantický kalk). Tato změna může mít podobu:
 - nahrazení starého významu novým: nápadný: dříve nápadné právo (dědit), nápadné štěstí, pak podle německého stejně utvářeného auffallend – do očí bijící, změněn význam
 - připojení nového významu
 - cizí slovo se přejímá s několika významy: horoskop (řecké)
 - přejímá se jen jistý význam (speciální)
 - přejímka nabývá vedle přejatého (vázaného) významu i významu nového

Přejímání nových významů nebo rozšíření stávajícího významu v této práci cíleně nesledujeme. Pokud jsme se s významovými kalky setkali, zahrnuli jsme je do materiálové báze bez toho, že by byly dále analyzovány. Přejímání významů je jedním z dalších stimulů pro domácí slovtvorbu. Okolo lexému s přejatým novým

² viz níže (1.3.9)

významem dochází k dalšímu doplnění hnízda podle komunikačních potřeb, ovšem nově vznikající LJ jsou již nositeli jen nově přejatého významu. Např. byl rozšířen význam LJ *archivace, archivování, archivovat*, které se dříve vztahovaly jen k fyzickému archivování, nynější význam se týká virtuálního archivování, LJ jsou termíny v oboru IT, nově vzniklý (přejatý) lexém *archivátor* znamená už jen počítačový program umožňující archivování oproti lexému *archivář*, který nový význam nepřejal a znamená stále osobu provádějící fyzickou archivaci.

Dále je třeba se zmínit o přejímání nových významů k již dříve přejatým anglicizmům, jedná se o významy nové buď jen v češtině anebo nově vzniklé i v angličtině. I tento způsob obohacování slovní zásoby je poměrně produktivní. Přiřazení nového významu k již adaptovanému výrazu nepředstavuje žádnou zvýšenou zátěž pro jazykový systém, jakou např. představuje používání ještě neadaptovaných slov a jejich průběžná adaptace. Přejímání významů je tedy motivováno principem ekonomie. Nepřekvapí, že se přejímají nové významy z oblasti počítačové techniky a informatiky, v češtině to jsou např. *adresovat dok/ned poč., exportovat dok/ned poč., instalovat dok/ned poč. - nainstalovat dok - odinstalovat dok, licencovat dok/ned, surfovat ned poč. - zasurfovat (si) dok - dosurfovat dok, konvertovat ned - zkonvertovat dok poč atp.* Uvedené příklady zahrnují slovesa přejatá, která pod vlivem angličtiny rozšiřují své významové spektrum v souladu se sémantickým potenciálem odpovídajícího slovesa v angličtině. Nové významy se přejímají samozřejmě i pro původní české výrazy (srov. Mravinacová 2004), jindy angličtina působí jen jako stimul pro JP slovanské jazyky, které vytvářejí na domácí půdě nové významy (srov. Rangelova 2005).

1.2.8 Nejasnost původu materiálu (ve smyslu cizí - domácí)

Celou prací se jako červená nit táhne stejný zásadní problém. Při provádění analýzy materiálu narážíme dost často na slova, u nichž nelze se stoprocentní jistotou určit, zda byla přejata a adaptována či zda byla vytvořena na základě (adaptované) přejímky. Dostáváme se zde do oblasti střetu synchronního a diachronního přístupu.

Při striktním dodržování postupů synchronní slovotvorné analýzy dosáhneme mnohem přehlednějšího výsledku, nicméně při zkoumání vzorku neologizmů z tak

krátkého (z hlediska jazyka) časového období se nám zdá na škodu vzdát se diachronního pohledu a spokojit se konstatováními typu: bylo přejato slovo lobby a od něj vytvořeno slovo lobbista. Ostatně (Martinet 1954, s. 5) „*the unity of linguistics is to be found in the overcoming of the Saussurian antinomy between diachrony and synchrony*“ .

Problém při určení původu (tj. přejato / vytvořeno v jazyce) vzniká zejména v případech, kdy je přejímáno celé hnízdo nebo alespoň několik slov příbuzných. Mechanismus přejetí bývá následující:

1. Je přejato jedno "nosné" pojmenování, např. lobby; může následovat rychlá adaptace, která na grafické úrovni může vést k zdomácnělé podobě přejímky např. "loby" (toto slovo nevzniklo, možná i z toho důvodu, že by vypadalo jako plurál slova lob, které mimochodem existuje: je to zkratkové slovo *LOB (large objects)* a znamená skupina datových typů, které umožňují ukládání a manipulaci s objekty dat velkých rozměrů (obrázky, audio a video soubory, rozsáhlé texty apd.)

2. Objevují se slova motivovaná pojmenováním z bodu jedna (*lobbista, lobbování, lobbovat, lobbistický*). Stejný proces motivace probíhá v jazyce dávajícím i přijímajícím a leckdy je použito i stejných slovtvorných procesů a prostředků, takže výsledný produkt je v obou jazycích obdobný. Často se jedná o slova, která můžeme považovat za potencionálně v jazyce přítomná. Stejně tak mohou být dané lexikální jednotky přejaty a rychle adaptovány prostřednictvím resuffixace, nahrazení cizího afixu za domácí, resp. cizí varianty internacionálního afixu za jeho domácí variantu.

3. Souběžně může být prováděno analogické odvozování od adaptované formy přejímky (která v tomto případě chybí (*lobista, lobovat, lobistický, lobování*)).

4. K adaptovaným odvozeným tvarům lze dospět i přejímáním a adaptováním tvarů LJ, které jsou v jazyce dávajícím odvozeninami.

Určit, jak přesně proces rozšiřování hnízda probíhal a která konkrétní LJ byla přejata a která vznikla v jazyce přijímajícím, není technicky možné. Navíc ani v myslí jednoho konkrétního mluvčího neprobíhají vyjmenované procesy odděleně, ale spíš se kříží a slívají v závislosti na jeho jazykové kompetenci v jazyce přijímajícím i dávajícím. Proto je nejpřesnější hovořit o souběžné motivaci (viz Martincová 2005)

Skutečnosti, které vedou k zamlžování původu slov:

1. Vysoká frekvence užití přejaté jednotky, která vede k potřebě odvozování. Tato frekvence nemusí být realizována v oblasti běžně užívaného jazyka, může se jednat o užití v odborném stylu, zejména u některých nových termínů je frekvence užití vysoká a navíc je zde odvozování podmiňováno snahou o co nejpřesnější vyjadřování spjaté se snahou o ekonomické vyjádření.
2. Existence shodných věcných obsahů, které je třeba prezentovat odpovídajícími pojmenováními v jazyce přijímajícím i dávajícím. Tato podmínka je v globalizujícím se světě splňována stále častěji. Mizí lokální realie a žijeme celosvětovými či alespoň celoevropskými tématy. Vlastně naše myšlení prodělává konvergentní vývoj a tudíž na lexikální úrovni i jazyky.
3. Použití stejných slootovorných postupů a prostředků v obou jazycích, to znamená derivačních postupů pomocí stejných přípon nebo předpon nejčastěji internacionálního charakteru (tj. jejich lokálních ekvivalentů) nebo kompozice za použití komponentů internacionálního charakteru.

Takovým příkladem může sloužit hnízdo se základem *artterapie* (*artterapeut, artterapeutka, artterapeutický*) proti hnízdu *arteterapie* (*arteterapeut, arteterapeutka, arteterapeutický*), kde druhé hnízdo je tvořeno domácími postupy (použití spojovacího vokálu), ale rozlišit, zda se jedná o adaptaci přejímky jako celku či zda bylo vytvořeno na základě přejatého prefixoidu *art* a internacionálního sufixoidu *terapie*, není možné.

Obdobně nejasná je situace v případě některých kalků či polokalků, jako např. *skate park, klíčkarta, лифткарта* bg. V okamžiku, kdy je přejat daný kořen a kdy je v jazyce přejímkami tohoto typu (izafet)³ aktivován tento typ tvoření (izafetové) není z čistě slootovorného hlediska možno určit, co bylo přejato a co vytvořeno. K tomu je třeba vědět, zda LJ existuje i v jazyce dávajícím, čili znát to, čemu Haugen říká *linguistic ecology*.

³ Tento termín, přejatý z jazykovědy turko-tatarských a íránských jazyků, pro pojmenování tohoto druhu konstrukcí zavedl V. G. Kostomarov (Kostomarov 1996), viz též Morfologicko-slootovorná adaptace adjektiv níže.

Existují případy, které dokazují koexistenci cizích vlivů a domácí slovtvorby a které zároveň vykazují dostatečné znaky pro rozlišení motivace domácí a cizí, respektive pro rozlišení domácí a cizí formální a slovtvorné motivace. Co do obsahu jsou tyto lexémy ovlivněny (tj. vlastně motivovány) cizím jazykem vždycky. Takovým příkladem je v bulharštině hnízdo se slovním základem *номеролог*, které představují lexémy *номерология*, *номеролог*, *номерологичен*, založené na dnes již bulharském slovu *номер*, vycházejím ze zdomácnělé přejímky z latiny a hnízdo se slovním základem *нумеролог*, který se vyskytuje v z angličtiny přejatých *нумерология*, *нумеролог*, *нумерологичен*, respektive přinejmeším první slovo můžeme považovat za přejaté.

Anglicizmy versus internacionalizmy

V období tak masivního přejímání, jakým prochází všechny tři jazyky přijímající, jsou některé LJ přejímány opětovně, resp. jsou přejímány LJ obsahující kořen, který už byl v rámci přejímky jiné LJ do jazyka dříve importován. Oproti přejetí dalšího významu (či rozšíření významu) k již dříve přejaté LJ se tyto přejímky liší tím, že přejímají stávající anglickou výslovnost. Máme na mysli příklady typu starší *дистрибутор* ru oproti novému *дистрибьютор / дистрибьютер* ru či *фантазия* ru ve významu fantazie oproti novému *фэнтэзи* ru ve významu literárního žánru a produkce v duchu tohoto žánru. Jedná se o LJ s kořenem latinského či řeckého původu, který se již dříve rozšířil do evropských jazyků a v každém z nich byl foneticky adaptován dle charakteru jazyka přijímajícího, nyní jsou tyto kořeny přejímány opět, ale nyní s anglickou výslovností a jejím grafickým znázorněním. Poangličtělá fonetická a grafická stránka umožňuje rozlišit internacionalizmy a nové anglicizmy.

Obdobný rozlišovací prostředek nacházíme i na slovtvorné úrovni, např. *промоция* bg versus *промоушън* bg, valná část i dnes přijímaných anglicizmů s příponou *-tion*, je adaptována pomocí pravidelné resuffixace, kdy přípona *-tion* je nahrazena zdomácnělou *-ция*. V případech jako tento neslouží zachování anglické podoby jen k rozlišení anglicizmů od internacionalizmů, ale též k odlišení lexémů s různým významem.

K přejetí anglické podoby internacionalizm nedochází vždy. U některých LJ s latinským či řeckým kořenem naopak není jasné, zda se jedná o domácí tvoření z latinských a řeckých komponentů již zdromácnělých či internacionalizmy či anglicizmy, protože se vyskytují v mnoha evropských jazycích a výslovnost i při přejetí je přizpůsobena již dříve přejatému kořenu, jako je to např. u hnízda s kořenem *glob- globus, globální, globalizace, globalizační*, kde nebyla přejata anglická výslovnost [gloub].

1.2.9 Typologie materiálu

Protože jsme ve své práci chtěli docílit komplexního pohledu na problematiku přejatých slov, registrovat způsob jejich adaptace a fungování v jazykovém systému, a protože jsme se chtěli pokusit zachytit další působení vlivu jednoho jazyka na druhý iniciované přejímáním, neomezili jsme se pouze na přejaté LJ, ale též na přejaté LJ zapojené do domácí slovo tvorby a na jejich části. Předběžná analýza materiálu ukázala tuto typologii, založenou na míře a způsobu ovlivnění LJ cizím jazykem (uvedené příklady mají v této fázi ryze ilustrativní charakter):

I) přejaté LJ

a to v jakékoli fázi graficko-fonetické a morfologické adaptace, jako např.:

briefing, all inclusive, flash disc

U této skupiny LJ je možné provést graficko-fonetickou a morfologickou analýzu z hlediska adaptace. Nachází se v ní největší množství variant.

II) LJ odvozené z (nově) přejatých

proklikat se, imagemakerský, flashka, písíčko

Menší množství variant, též slovo tvorné lišící se příznakem cizí : domácí
boardista / boardař

III) LJ, které vlivem JD (jazyk dávající) rozšířily význam nebo přejaly z JD nový význam, což se týká LJ jak:

a) domácích

tapeta (wallpaper) poč.

b) dříve přejatých/zdomácnělých

энергичен (bh) – energetický (nápoj), архивирам (bh, poč.) – archivovat

c) LJ nově odvozených od LJ skupiny III) a) a III) b)

архиватор (poč.; program na archivování) x dřívější archivář (archivující osoba)

V této skupině se tedy nejedná jen o sémantické kalky, ale i o slova z nich odvozená, která mohou být z formálního hlediska buď zcela nová nebo stávající s přiřazeným novým významem shodným s významem (věcným obsahem) sémantického kalku).

IV) LJ, které jsou/stávají se prostředkem pro odvozování/skládání z již dříve zdomácnělých

a) prefixoidy

бизнес-среща (bg)

b) sufixoidy

наркобос, радиобос, телебос (vše bg)

Pořadí skupin je založeno na hypotetické hodnotě míry uplatněného vlivu cizího jazyka, a to sestupně. Tj., na prvním místě je skupina přejímek, kde je vliv cizího jazyka naprosto jednoznačný a původně sto procentní a až postupně je snižován adaptací v přijímajícím jazyce. Naopak u IV. skupiny LJ je ovlivnění cizím jazykem minimální, LJ takto vzniklé jsou považovány za domácí LJ nebo hybridní složeniny. Tematicky by se daly přiřadit jako podskupina ke skupině II, kde ovšem míra ovlivnění je podstatně vyšší, ale zdálo se mi vhodnější je zařadit až nakonec, protože ovlivnění cizím jazykem se mi u skupiny III, byť se nedotýká formální, ale jen obsahové složky, zdá nepoměrně zásadnější.

Mimo rámec této práce zůstávají LJ vytvořené z původně cizích, ale dávno nebo alespoň dříve zdomácnělých LJ, kde ani impuls pro vytváření nových LJ nepřichází z žádného cizího jazyka. Tato slova žijí v jazykovém systému svým vlastním životem a podléhají stejným zákonitostem jako domácí LJ a jejich vytvoření je zapříčiněno ryze imanentními faktory. (K těmto LJ se postupně budou přesouvat nebo přesouvají LJ ze skupiny IV, rozdíl je zde jen v čase, kdy proběhla přejímka původní motivující LJ, LJ přejatá v blízké minulosti bývá pocíťována

mluvčími ještě jako cizí.) Jedná se o LJ jako např. v ruštině *юморина expr.* legrace, sranda *expr.* *čí юморить expr.* vtipkovat, žertovat.

1.3. Zdroje materiálu

V počátečním stadiu práce autorka čerpala materiál prostřednictvím vlastní excerpce, ponejvíce z novin a časopisů uveřejňovaných na internetu, a to zejména z bulharštiny. Posléze bylo vydáno několik slovníků neologizmů, čímž se provádění excerpce stalo méně naléhavým, neboť vznikla možnost čerpat z těchto slovníků, jejichž výčet uvádím níže. Dále bylo autorce umožněno čerpat z neologického archívu Ústavu pro jazyk český, za což autorka vyjadřuje poděkování své školitelce a ostatním pracovníkům lexikograficko-terminologického oddělení ÚJČ AV ČR. Autorka využívala též možnosti přístupu do Korpusu ČJ, sice ne pro vyhledávání nových LJ, ale pro ověřování existence/neexistence variant, tvaroslovných forem apod. byl využit též korpusový materiál z korpusu SYN 2000, SYN 2005.

Přehledně lze zdroje rozdělit na:

a) nezpracované/prvotní zdroje:

tj. vlastní excerpce, a to zejména z:

aa) internetového prostoru

ab) novin, časopisů

ac) cílené vyhledávání pomocí internetových vyhledávačů:

www.seznam.cz, www.gyuvetch.bg, www.bol.bg, www.rol.ru, www.yandex.ru

b) částečně zpracované zdroje:

ba) Korpus českého jazyka (SYN 2000, SYN 2005) budovaný v Ústavu českého národního korpusu na FF UK

bb) veřejně přístupná databáze Newton IT

bc) databáze Neologický archiv lexikálního oddělení ÚJČ

c) lexikograficky zpracované a publikované zdroje:

ca) publikované (slovníky):

SN1: Martinová O. + kolektiv, Nová slova v češtině, Slovník neologizmů, Praha 1998

SN2: Martincová O. + kolektiv, Nová slova v češtině 2, Slovník neologizmů, Praha 2004

RČSN1: Savický N., Šišková R., Šlaufová E.: Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, Praha 1999

RČSN2: Krejčířová I., Sádliková M., Savický N., Šišková R., Šlaufová E.: Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, Praha 2004

RNZD: Perniška, E., Blagoeva, D., Kolkovska, S.: Rečnik na novite značenija i dumi v bǎlgarskija ezik, Sofija 2001

Práce je tedy založena na písemných materiálech bez rozboru situace v mluvené řeči, neboť pořizování nahrávek mluvené komunikace, jejich přepis, excerpce a analýza zůstávají mimo technické i časové možnosti této práce. Z písemných materiálů se jedná především o jazyk publicistiky (noviny, časopisy), v menší míře též o materiály méně formálního rázu, např. webové stránky přívrženců některých druhů sportu, hudby apod., až v jednotlivých případech po ryze neformální písemná vyjádření, např. komentáře čtenářů ke článkům v internetových vydáních novin – ta bývají leckdy opravdu plná LJ z periferní oblasti slovní zásoby. Z beletrie jsem nečerpala z důvodu její poněkud nižší „výtěžnosti“ co do kvantity excerpt. Je to zapříčiněno delší dobou potřebnou na vytvoření takového písemného díla a relativně větší ustáleností jazyka beletrie. Samozřejmě existují i zde výjimky jako např. Jáchym Topol. Naopak schopnost rychle a flexibilně reagovat na vše nové je jednou ze základních charakteristik jazyka publicistiky. Z hlediska neologie mohou být beletristické texty zajímavým zdrojem a materiálem pro výzkum okazionalizmů a autorských neologizmů (např. Bohumil Hrabal). Orientovali jsme se na jazyk spisovný. Tam, kde používáme materiálů z jiné vrstvy jazyka, tuto skutečnost uvádíme.

1.4. Použité metody

Metodologicky je práce založena na srovnávací analýze LJ cizího původu, blíže specifikovaných v kapitole 1.3. V průběhu práce je analyzován český, bulharský a ruský materiál, jak v kontextu svého přirozeného jazykového prostředí,

tak čerpaný z lexikografických materiálů, na úrovni graficko-fonetické, morfologické a sémantické.

Otázkou, která byla již od samého počátku zdrojem neustálých pochybností a opětovného přehodnocování, bylo, jak stanovit míru hodnoty "cizího původu" LJ, resp. jak vysoká musí být tato hodnota, aby LJ byly začleněny do této práce nebo ne. Striktně vzato za cizí lze označit jen LJ skupiny I. Ve skupině II jsou LJ odvozené od původních LJ, které by měly být v této fázi již za procesem adaptace. U LJ III skupiny si běžný uživatel cizí ovlivnění ani neuvědomí, neboť spočívá jen v rozšíření/ rozhojnění obsahu pro již existující formu.

U LJ IV skupiny, která zahrnuje převážně hybridní složeniny, může vyvstat otázka, zda mají být vůbec považovány za cizí. Zastánci striktního přístupu, by mnohé z nich asi za cizí nepovažovali, neboť některé jsou tvořeny přímo na domácí půdě z přejatých (a již zdomácnělých) komponentů. Problémem totiž je, že právě schopnost tvořit složeniny a zapojovat se do procesu slovo tvorby přijímajícího jazyka bývá při striktním pojetí přejímání považována za znak zdomácnění přejímky. U jiných LJ z této skupiny navíc nelze určit, zda byly přejaty či vytvořeny v rámci domácí slovo tvorby. Jedná se o případy typu *наркобос* (bg), kde obě dané komponenty jsou anglicizmy a i slovo tvorný postup je v angličtině častý. Obdobný případ nastává, jsou-li komponenty internacionalizmy. Nicméně ovlivnění cizím jazykem u těchto LJ je zcela zřejmé a po dlouhém zvažování jsem dospěla k názoru, že pro prozkoumání procesu přejímání a s ním spojeného ovlivnění jazyka jazykem je vhodné sledovat všechny tyto skupiny LJ.

2. VNĚJAZYKOVÉ OKOLNOSTI PŘEJÍMÁNÍ

2.1. Příčiny a podmínky k přejímání

Zcela zásadní z hlediska přijetí cizích slov a jejich užívání je ochota uživatelů přijímajícího jazyka k přijímání cizích slov obecně, ale zejména ochota přijímat LJ z určitého konkrétního jazyka. Uživatelé musí být vůči tomuto jazyku pozitivně naladěni. To závisí na tom, zda národ, pro který je tento jazyk jazykem mateřským, je nositelem hodnot, které jsou kvalifikovány jako pozitivní příslušníky národa, který hovoří jazykem přijímajícím. Příliv, ba záplava anglicizmů ve všech třech zkoumaných jazycích po od počátku 90. let dává tušit, že tato podmínka byla

splněna. Hodnoty anglo-americké kultury jsou mluvčími jazyků přijímajících hodnoceny kladně. Někteří k nim dokonce vzhlížejí, zejména k životnímu stylu. Po společenských změnách na konci 80. let chtěla valná většina lidí žít jinak (přesněji řečeno dost lidí chtělo žít jinak už před těmito změnami, proto k nim došlo) a své tužby si projektovali do amerického snu. Používání jazyka s tím velmi souvisí. Pokud vycházíme z toho, že jazyk je odrazem a obrazem reality, zobrazuje ji a strukturuje ji a tudíž ji vlastně též vytváří (přinejmenším v naší mysli⁴), pak je pochopitelné hromadné přejímání a užívání též slov užívaných pro pojmy z každodenního života, neboť mluvíme-li anglicky, žijeme tuto realitu.

Je např. známo, že osoby, které prahnou po změně pohlaví, o sobě hovoří v rodě, do jehož příslušníka by chtěli metamorfózovat. Tím, že o sobě muž mluví jako o ženě, se touto ženou cítí být, pro sebe se jí stává. A naopak, samozřejmě. Na stejném principu funguje i užívání anglicizmů (zejména těch, pro které existuje a existoval domácí ekvivalent, typu *dressing* místo *zálivka*, *nail studio* místo *manikúra* či polokalk *nehtové studio*). Mluvčí se tak přibližuje svému snu, své představě o tom, jak by chtěl žít (tj. chtěl by „mít Ameriku“) a vlastně tak už trochu žije. Doslova se do pocitu, že tak žije vemlouvá. O tomto snu i o mechanismu, jak vytvořit iluzi přiblížení se mu vědí i výrobci, prodejci a kreativci a využívají toho k produkci zisku. Reklamou podporují existenci tohoto snu i víru, že se mu blížíme.

⁵ A nejde jen o reklamu, i v názvech výrobků, podniků a provozoven se to (kvazi)anglicizmy jen hemží.

Druhou podmínkou, která s první částečně souvisí, je množství již přejatých lexikálních jednotek. Platí biblické: Neboť, kdo má, bude mu přidáno (Marek 4/25). To znamená, čím více cizích prvků již v jazyce přejato je, tím snadněji a více jich je dále přejímáno, neboť se již vytvořil návyk mluvčích tyto přejímky používat, již existují mechanismy rychlé adaptace grafické i slovtvorné, mluvčí tyto jednotky dovedou foneticky zpracovat, eventuálně v nich dokáží rozeznat některé jednotlivé morfémy a tyto dále používat ve slovtvorbě domácí, resp. hybridní. Jinou věcí je,

⁴ Ačkoliv možná příslovce přinejmenším zde není na místě, neboť je otázkou, zda žijeme jinak než prostřednictvím své mysli (srov. Descartes) (viz též protiklad žít – vegetovat – označení existence osob, kterým byly zachovány jen tělesné nikoliv duševní funkce)

⁵ více o jazyce reklamy viz Čmejrková 2000.

že se může objevit psychologický odpor k dalšímu přejímání, je-li jazyk již nasycen, ovšem míra stanovující, kdy k tomuto bodu odporu dojde, je individuální.

2.2. Způsoby pronikání angličtiny do jazyků přijímajících

Způsob, jakým angličtina proniká do JP, není žádným z klasických případů jazykových kontaktů, které vedou ke vzniku substrátu, superstrátu nebo adstrátu. Angličtina v žádném ze zkoumaných jazyků není ve funkci minoritního jazyka, jazyka administrativního (zatím?) nebo jazyka sousedního státu. Přesto je mnoho cest, kterými angličtina infiltruje do našeho života:

1. média:

působení médií je možno rozdělit na zpravodajství, např. vysílání bbc, rozhlasové i televizní, /internetová vydání novin, a volnočasová jako je např. vysílání kanálu MTV, zaměřená zejména na mládež., reklama ⁶

2. kultura : anglicky mluvené filmy, počínaje již animovanými Disneyovkami,

3. podniková sféra: obchodní kontakty, veletrhy, přítomnost poboček nadnárodních monopolů,(Angličtina zde může být přímo jednacím vnitropodnikovým jazykem nebo podniková kultura vyžaduje používání anglických „termínů“ i v lokálním jazyce)

Další body jsou charakteristické tím, že zde už nemusí jít o vliv angličtiny zprostředkovaný rodilými mluvčími, ale že tento vliv je důsledkem postavení, kterého angličtina dosáhla:

4. cestování – jak do zemí anglofonních, tak jiných

5. studium a odborná činnost

6. veřejná sféra: např. žádosti o grant a doklady související s granty

Angličtina je mateřským jazykem již jen 20 % jejích uživatelů, zbývajících 80% uživatelů angličtiny nejsou rodilí mluvčí. Z toho se dá vyvodit, že vývoj angličtiny nemůže být ovlivňován jen těmi 20% rodilých mluvčích. Angličtina jako

⁶ zařazujeme sem, protože do kultury se ji zařadit neodvažujeme, neboť cílí zisk, nikoli povznesení člověka, a do podnikové sféry nepatří, neboť ji přesahuje svým vlivem na rozvoj některých jedinců, kterým je skutečně schopna vtisknout propagované hodnoty

celosvětový komunikační prostředek je výsledkem míchání angličtiny jako národního jazyka s národními varietami angličtiny, tzv. New Englishes (viz Karchu 2006).

2.3 Zdrojové jazyky pro přejímání, tzv. jazyky dávající

Zdrojovým jazykem číslo 1 je díky svému postavení globálního jazyka angličtina. Angličtina souží nejen jako jazyk dávající (JD), ale i jako prostředník při přejímání slov z jiného, nám obvykle ještě vzdálenějšího prostředí a jazyka (třeba z japonštiny *sushi*) nebo prostředník pro šíření internacionalizmů (*globalizace*). V některých případech je nános angličtiny dobře patrný a snadno odstranitelný, srov. *sushi* oproti *suši*. Tento příklad dokazuje zároveň tendenci k přejímání z angličtiny i tam, kde k přejímce dochází souběžně (nebo i prvotně) z původního jazyka. Takovéto souběžné přejímání je dalším dokladem vlivu, kterým angličtina disponuje, a dokladem image nepostradatelného mezinárodního komunikačního prostředku, který se jí podařilo vytvořit.

Další zdrojové jazyky

Angličtina je hlavním, nikoliv však jediným jazykem dávajícím. Ruština, jakkoli byly v průběhu čtyřiceti let po II. světové válce uskutečněny všechny podmínky pro kontakt a jakkoli bylo ze strany autorit podporováno šíření znalosti ruštiny, nezanechala v lexikální zásobě češtiny kromě jednotlivých sporadických lexémů otisk. Z tohoto příkladu je zřejmé, jak velký význam má otevřenost mluvčích vůči jazyku, resp. akceptace hodnot a postojů, které si uživatelé jazyka přijímajícího spojují s národem, pro který je jazyk dávající mateřským. Jiná situace je ale v bulharštině, pro kterou je ruština v průběhu historie jedním z hlavních jazyků dávajících.⁷ Přejímání z ruštiny do bulharštiny přetrvává jako jeden ze způsobů rozšiřování bulharské slovní zásoby (např. *террорист-камикадзе* tam, kde čeština má sebevražedný atentátník), i když není tak masivní jako přejímání z angličtiny, ani na první pohled tak viditelné z důvodů jazykové blízkosti obou.

⁷ Výměna nebyla jen jednostranná. Bulharština nejprve ve středověku byla zdrojem výpůjček pro ruštinu prostřednictvím církevní slovanštiny a posléze v době národního obrození hojně čerpala z ruštiny, některé LJ vlastně přejímala zpět (v rusifikované podobě).

Stálým zdrojem pro možnosti inovace jsou klasické jazyky latina a řečtina. Ostatní jazyky se na procesu přejímání jako JD podílí jen okrajově, např. *гастарбайтер* bg - *gastarbeiter* něm, *мачо* bg, *macho*⁸, *macho* špan.

2.4. Angličtina jako globální jazyk

Zásadními faktory pro šíření jednoho jazyka do území jazyka druhého nebo do území vícera jiných jazyků, je existence nějaké oblasti, kde nositelé šířícího se, resp. šířeného jazyka předčí ty ostatní. Obvykle jde o oblasti ekonomické, vědeckého či technického pokroku, v oblasti vojenské, ideálně v kulturní sféře a v nejhorším případě alespoň čistě početně. Pro akceleraci procesu je výhodný souběh několika faktorů. Srov např. Kapper (cit dle Martin 2006) *Language-exporting countries are those which create a need for their language by being a source of consumer products, technology, innovation and sometimes „aid“. The result of all this is that countries like Thailand are literally buying into western culture. This is the mechanism which maintains the status of English as a global prestige language .*

Celosvětové šíření angličtiny má své počátky v období, kdy byla Anglie koloniální velmocí. V koloniálním období exportovali své jazyky i jiní kolonizátoři, někteří též s trvalým výsledkem do současné doby (španělština, francouzština). Druhé období rozmachu angličtiny se datuje od druhé světové války, kdy dva anglicky mluvící státy jsou na straně vítězných mocností a USA, nezasaženy válečným ničením ve své vnitřní struktuře, se díky materiální nadřazenosti staly vývozcem zboží, technologií a kultury. Z porovnání obou období vyplynou jisté rozdíly. Výsledkem prvního období je jak obrovský nárůst rodilých mluvčích při vývozu jazyka společně s mluvčími (Austrálie, Amerika), tak uživatelů angličtiny jako druhého jazyka (Indie), zatímco v poválečném období se nešíří ani tak angličtina, resp. britská angličtina jako spíše američtina, resp. její americká verze - americká angličtina⁹.

⁸ tam, kde neuvádíme u příkladů zkratku jazyka a nevyplývá z kontextu, o jaký jazyk jde, jedná se o češtinu

⁹ Dále v textu, když se mluví o přejímkách z nejnovějšího období, používáme pro zjednodušení zkratku ang nebo termín angličtina, jakkoli jsme si uvedeného rozdílu vědomi.

To za první a za druhé výsledkem tohoto procesu nejsou noví rodilí mluvčí, ale široká vrstva lidí, kteří používají angličtinu jako svůj druhý, eventuálně třetí jazyk, v každém případě jako prostředek mezinárodní komunikace. U některých z nich znalost a užívání angličtiny dosáhly takového stupně, že lze mluvit o bilingvnosti dokonce, chápeme-li ji v užším pojetí¹⁰. Při širším chápání pojmu bilingvnosti pak do této skupiny můžeme zahrnout mimo jiné veškeré alespoň průměrně vzdělané občanstvo Evropy. Kromě výše uvedených stimulujících faktorů disponuje angličtina i dostatečným počtem rodilých mluvčích. Dle World Almanac z roku 2005 je podle počtu mluvčích, kteří ji považují za svůj mateřský jazyk s počtem 514 milionů na druhém místě za čínštinou (0,75 miliard).

Šíření angličtiny probíhá jednak spontánně přes personální kontakty, pomocí médií, díky turistice, ale není ponecháno jen živelnému vývoji. Britská a americká vláda mají řadu programů na podporu šíření znalosti angličtiny. Byl zaveden institut mezinárodně uznávaných jazykových zkoušek a certifikátů (FCE, TOEFL apod.), nad kterými bdí British Council, vysílají se lektoři. Studium jazyků je podporováno např. i na webových stránkách BBC, které existují v mnoha jazykových variacích a obsahují celé pododdělení pro studenty angličtiny, kde se nachází pravidelně obměňované příspěvky, hry a testíky k danému tématu.

Rozlišují se tři stupně pozice, které již angličtina v daném areálu dosáhla. Hovoříme o angličtině jako mateřském jazyku (ENL – English as a native language), angličtině jako druhém jazyku (ESL – English as a Second language) a tam, kde angličtina ještě nedosáhla statutárního zakotvení, zůstává cizím jazykem

¹⁰ Just what is this bilingualism that is being studied? There are two opposed schools of thought in this matter: those who adopt a narrow definition, and those who adopt a wide one. The narrow definition may be exemplified in the work Braun (1937:115) : „Active, completely equal mastery of two or more languages.“ Bloomfield (1933:56) relaxed the requirements by asking only for „native-like control of → two or more languages“ . Let me rephrase these as native competence in more than one language. But this is only an ideal, theoretical model: few if any actually achieve this. Most later students have adopted a wide definition, e.g. Hall (1952:14) admitted as a bilingual one who had „at least some knowledge and control of the grammatical structure of the second language.“ (Haugen 1953:7). Then Diebold (1961) extended it to include even Indian (Huave) speakers in Mexico who were only passively familiar with Spanish (which he called „incipient bilingualism“). (Haugen 1987, s. 14)

(EFL – English as a Foreign Language). Jiným způsobem zobrazení v podstatě téhož dělení je model Braje B. Karchu rozlišující tři soustředěné kruhy, kde vnitřní kruh obsahuje USA, Velkou Británii, Kanadu, Austrálii a Nový Zéland, prostřední kruh postkoloniální země jako Keňa, Filipíny nebo Nigérie a vnější kruh zbytek světa.

Zastánci radikálních stanovisek hodnotí podporu šíření angličtiny jako politický prostředek. Robert Phillipson (Phillipson 1992) hovoří o roli angličtiny při získávání a udržování dominance v koloniích a bývalých koloniích, jako o imperialistickém nástroji pro získávání neo-neokolonií (nejde o překlep). Phillipson definuje anglický lingvistický imperialismus jako: *"the dominance asserted and maintained by the establishment and continuous reconstitution of structural and cultural inequalities between English and other languages"*. Naopak odpůrci takového názoru vidí angličtinu jako mezinárodní dorozumivací prostředek, jako nástroj, který *„presents us with unprecedented possibilities for mutual understanding“* (Crystal 2003). Zároveň však Crystal sám přiznává, že se angličtina nestala globálním jazykem z čistě jazykových důvodů, např. pro snadnost své gramatické struktury (kterou zpochybňuje), ale z čistě politických a mocenských důvodů. *„A language has traditionally become an international language for one chief reason: the power of its people – especially their political and military power.“* (Crystal 2003, s. 9).

Další vývoj angličtiny bude pravděpodobně probíhat ve dvou liniích, a to jako intranacionální angličtiny (soubor lokálních variací angličtiny) a internacionální angličtiny (standardizovaný mezinárodní dorozumivací prostředek globálně se pohybujících pracovníků) – obě varianty však ne vždy budou zcela jasně a přesně odděleny. V současnosti se hovoří o World Englishes nebo New Englishes, variantách angličtiny mimo anglo-americkou angličtinu lišící se ovlivněním tím kterým jazykem dle lokalizace (např. čínská angličtina).¹¹

Není pochyb o tom, že angličtina je lingua franca dnešního světa a že její postavení v současné době je srovnatelné s úlohou latiny, která ve své době představovala univerzální komunikační prostředek mediteránní civilizace a Evropy.

¹¹ Studiu světových / nových angličtin je věnováno hodně literatury (Braj B. Karchu 2006, Bolton 2006, Smith 1997). Existuje i společnost s názvem International Association of World Englishes, která si klade za cíl studium těchto lokálních variant angličtiny.

Ze všeho výše uvedeného lze vyvodit, že vliv angličtiny na nejen zde zkoumané jazyky je ohromný a probíhá ve všech oblastech, není náhodný, ba naopak se těší společenské a vládní podpoře anglofonních zemí.¹²

3. FONETICKO-GRAFICKÁ ADAPTACE PŘEJÍMEK

Již na počátku procesu přejetí cizí LJ objeví se nutnost fonetické a grafické adaptace. Obě složky jsou vzájemně propojeny a nelze je nahlížet odděleně. V zásadě je adaptace cizí LJ založena vždy na preferenci výchozí grafické nebo fonetické podoby jako výchozího bodu pro další vývoj.

Pro češtinu, která může LJ graficky importovat bez adaptace, nastávají následující možnosti na základě toho, zda je při přejetí upřednostněna spíše fonetická či grafická podoba LJ, a to v jejich originální či chybné verzi (Obdržálek 1995):

- Převzetí:
- a) pravopisné formy s anglickou výslovností (*image*)
 - b) pravopisné formy s českou výslovností (*modem*)
 - c) pravopisné formy podle chybné výslovnosti (*manažer*)
 - d) přepisem původní výslovnosti (*imidž*)

Za progresivní autor považuje přepis podle výslovnosti, ale upozorňuje na úskalí, kterým je rozkolísanost výslovnosti v rámci různých variant angličtiny.

Ruština a bulharština při adaptaci zohledňují z důvodu nekompatibility grafických systémů s JD spíše zvukovou stránku LJ, a to v její pokud možno korektní formě, tj. nejčastějším typem adaptace přepis původní výslovnosti. Situace je zde poněkud přehlednější než v češtině, kde se uplatňují oba principy přejetí – alespoň do té míry, že čtenář ví, jak daný lexém číst. K zásadní grafické adaptaci dochází již při vlastním přejímání, resp. při prvním užití přejatého slova v písemné formě, a to přepsáním do azbuky. Alespoň tak tomu vždy bylo, ve zkoumaném období se ovšem utváří skupina slov netranskribovaných. S

¹² Z celosvětového hlediska angličtina není jediným prostředkem mezinárodní komunikace.

Nechceme zde opomíjet roli ruštiny pro postsovětské země nebo arabštiny pro oblast Blízkého východu a severní Afriky.

netranskribovanými lexikálními tvary se setkáme v reklamních textech. V dobách počátku masového rozšiřování internetu, někdy před 10 lety, se též netranskribovaly některé pojmy z této oblasti.

Neshoda grafických systémů přejímání paradoxně zjednodušuje, neboť okamžitě nastoluje nutnost přepisu, čímž se podstatně zkracuje období grafické adaptace. Nicméně i mezi bulharštinou a ruštinou existují značné rozdíly ve způsobu přepisu do azbuky.

V bulharštině se transkripce řídí zásadně originální výslovností. Varianty, které se objevují, vznikají na základě variability výslovnosti v angličtině a z důvodů nekompatibility foneticko-grafických systémů bulharštiny a angličtiny. Transkripce je řešena různě v případě, že neexistuje pro anglický foném bulharský ekvivalent. Současně s grafickou adaptací probíhá při přepisu samovolně i fonetická adaptace. Jakkoli existuje snaha o maximální zachycení anglické výslovnosti, je třeba počítat s jistými posuny. Lze říci, že oproti češtině a ruštině má bulharština výhodu v existenci středové samohlásky *ъ*, pomocí níž je možno úspěšně přepsat anglické [æ] i [ə]. Ve výslovnosti pak nepůsobí cize a přejímky, které ji obsahují, jsou celkem rychle akceptovány.

Jakkoli v bulharštině převládá snaha o grafické zachycení původní výslovnosti, existuje i postup, při kterém je zohledněna snaha o zachování jednotného pravopisu, což se týká skupiny slov, pro která existuje v bulharštině již (podstatně) dříve přejaté příbuzné slovo, eventuálně pokud daná přejímka doplňuje hnízdo, např. *инженеринг* z ang *engeneering* navazuje na dříve přejaté z francouzštiny *инженер*.

Ruština se oproti tomu snaží zohlednit i původní grafickou podobu. To se projevuje nejčastěji přepisem zdvojených souhlásek, jejichž psaní zachováno i po přejetí, jakkoli je v ruštině nefunkční, např. *оффис* ru (*office*), *офф-лайн* ru (*off-line*). Existují i výjimky např. *джакузи* ru (*jacuzzi*). K této tendenci je v opozici tendence adaptovat přejímky, takže existuje varianta *офис* ru (*office*), resp. *офлайн* ru (*off-line*), a od ní odvozené *офисный* ru i *оффисный* ru odvozené z původního, resp. *офлайнновый* ru i *оффлайнновый* ru. Budeme-li pátrat po frekvenci užití, zjistíme například u těchto slov následující čísla (údaje z vyhledávače yandex.ru ze 7/1/2007 udáno v počtu výskytů, přičemž je třeba podotknout, že vyhledávač yandex.ru při zadání slova v základním tvaru vyhledá i

jeho tvary v ostatních pádech na rozdíl od např. českého vyhledávače seznam.cz, kde je nutné zadávat pro získání relevantního výsledku postupně všechny tvary v pádech, eventuálně rodech u adjektiv):

оффис ru rčsn (*office*): 254 tisíc

офис ru rčsn (*office*): 58 milionů

оффисный ru exc: 48 tisíc

офисный ru rčsn: 23,6 milionů

офф-лайн ru rčsn (*off-line*): 2 miliony

офлайн ru exc (*off-line*): 383 tisíc

оффлайновый ru exc: 298 tisíc

офлайновый ru rčsn: 59,8 tisíc

Z uvedených údajů vyplývá, že u odvozených adjektiv je frekventovanější verze odvozená od frekventovanější podoby slova motivujícího, nicméně nevyplývá z nich, že by bylo pravidlem, že adaptovaná verze přejímky je frekventovanější.

Fonetická úroveň jazyka je nejstálenější, proto přejetí fonému dochází velmi zřídka, ve zkoumaném období je ale pro ruštinu typické zvýšení frekvence grafému / fonému э. Jeho aktivaci je třeba přičítat právě snaze o připodobnění k původní výslovnosti, např. *биг-бэнд, бэкграунд, аэробика, аэрбус*.

Jak již bylo řečeno přejímek z jiných JD než angličtina není mnoho a adaptace se zde řídí též zejména fonetickou stránkou. Zajímavější situace nastává v případech přejímání z jazyků s odlišným grafickým systémem, tedy zajímavější v češtině, ruština a bulharština mají s JD vždy odlišné písmo. Některé LJ z např. japonštiny či čínštiny jsou přejímány též prostřednictvím angličtiny a vzniklé varianty odrážejí ani ne tak adaptaci např. japonské LJ, ale spíše anglického způsobu přepisu, např. *sushi X suši*, v ruštině a bulharštině samozřejmě bez variant *суши*. Další zajímavá situace nastává v případech, kdy výslovnost není jednotná ani v originále, mám na mysli čínštinu. Jak je známo výslovnost v různých čínských dialektech je značně rozdílná, údajně i dialekty se od sebe navzájem liší asi jako evropské jazyky mezi sebou, a jednota jazyka je udržována jen užíváním znakového písma, které nereflektuje zvukovou stránku, nýbrž zobrazuje pojmy, které si uživatelé jazyka přečtou s různou výslovností. Známý je příklad přejímky do mnoha jazyků jedné a též LJ někdy jako čaj, jindy jako thea, které jsou obě založeny na originální výslovnosti JD. Navíc čeština má svá vlastní pravidla pro

přepis z čínštiny, odlišná od anglického, resp. mezinárodního způsobu přepisu (srov. české Mao-ce Tung X Bao Tze Dung), ale jak již bylo řečeno, mnohé LJ do češtiny doputují oklikou přes angličtinu a výsledkem jsou varianty odlišné grafickou i fonetickou stránkou, např. *thai-tí*, *thaj-či*, *tai-či* a nepřeborné další varianty – správným grafickým tvarem pro češtinu (dle českého způsobu transkripce) je *tchaj-tí*.

4. MORFOLOGICKO-SLOVOTVORNÁ ADAPTACE

Tak jako od sebe takřka nelze oddělit fonetickou a grafickou adaptaci přejímek, tak jsou od sebe též jen obtížně oddělitelné morfologická a slovotvorná adaptace, neboť se vzájemně překrývají a doplňují a výsledkem obou má být zformování všech tvarů slova potřebných pro užití v daném jazyce přijímajícím.¹³ Co konkrétně zde chápeme pod morfologicko-slovotvornou adaptací?

Je to působení jazyka přijímajícího na původně cizí slovo na morfologické úrovni a jeho postupné přetváření tak, aby mohlo být začleněno do gramatických kategorií a plnit všechny funkce vlastní danému slovnímu druhu a dále aby se mohlo stávat základem pro odvozování.

Položíme-li tedy na jednu stranu slovo cizí např. *flash disc* a na druhou stranu slovo již zcela adaptované, zdomácnělé, *fleška*, je proces, kterým dané slovo projde přes jednotlivé formy jako *flash disk*, *fleš disc*, *fleš disk*, *flešdisk* a *fleš*, procesem adaptace. Tyto lexikální jednotky nelze nahlížet doslovně jako v čase po sobě následující tvary jedné LJ, které postupně přicházejí a odcházejí ze sféry užívání, ale jako grafické, fonetické, graficko-fonetické a slovotvorné varianty, které jsou v jazyce přítomné a užívané současně, pokud hovoříme o daném období. V dlouhodobější perspektivě se velice pravděpodobně některé z těchto variant, možná většina, ukáží jako nadbytečné, ovšem to už nebude předmětem zkoumání z hlediska neologie.

¹³ Kromě jednoslovných přejatých slov se v této kapitole pracuje též s pojmenováními, která sestávají z více slov (např. *body building*), která ovšem v jazyce přijímajícím jsou chápána jako jednoslovná, což bývá vyjádřeno i graficky přechodem k např. *bodybuilding*. (viz ...)

4.0.1 Aspekty procesu adaptace můžeme systematizovat následujícím způsobem:

1. formování základního tvaru pro daný jazyk (u substantiv a adjektiv nom. sing., u sloves infinitiv, resp. 1.os.sing. v bulharštině), které obnáší:
 - a) formování fonetické a grafické podoby (viz kapitola foneticko-grafická adaptace)
 - b) tvarotvorný proces (tj. např. odstraňování či přidávání tvarotvorných nebo slovotvorných morfémů)
 - c) záměnu nebo přiřazení gramatických kategorií, resp. včlenění LJ do těch, které jsou danému jazyku vlastní
 - d) integrování; tj. tvoření dalších tvarů kromě základního pro potřeby skloňování a časování, resp. doplňování tvarů paradigmatu¹⁴
2. motivování, resp. fundování odvozenin

Souběžně s procesem morfologicko-slovotvorné adaptace probíhá adaptace foneticko-grafická. Ne ovšem se stejnou posloupností a intenzitou, takže například slovo, které je již přiřazené ke vzoru skloňování si může ještě stále zachovávat svou cizí grafickou podobu, např. k přejatému *booklet* (význam: tištěná příloha k cédéčku ve tvaru knížečky nebo složeného letáčku o standardizované velikosti cédéčka obsahující informace o hudbě, interpretovi, seznam skladeb, texty písní, fotky interpreta, tematické obrázky, údaje o vydavateli atd.) (ang *booklet*) existuje i varianta v ženském rodě *bookleta* (velmi řídké, možná vzniklá vlivem slovenštiny, kde je tento tvar užíván běžně), obě varianty se skloňují, takže se dá říci, že jsou plně začleněny do systému jazyka přijímajícího (čeština), ale existují i v grafické podobě *buklet / bukleta*, které jsou ovšem užívány mnohonásobně méně často¹⁵. Pro ruštinu a bulharštinu neexistuje grafická neustálenost právě v tomto případě (přepisu anglického zdvojeného oo za vyslovované u), ale nerovnoměrnost adaptace foneticko-grafické a morfologicko-slovotvorné existuje. Týká se častěji přepisu fonémů, pro které tyto jazyky nemají

¹⁴ V současné bulharštině neexistuje skloňování, takže potřeba jiných než základních tvarů je omezena jen na tvary pro plurál, tvary se členem, tvary pro počítání (u substantiv mužského rodu)

¹⁵ dle vyhledávání na seznam.cz v lednu 2007: *booklet* 6750x, *buklet* 303x, *bookleta* 3x (po odpočítání výskytů ve slovenských textech) a *bukleta* 2 výskyty

adekvátní ekvivalenty nebo grafického zpracování původních anglických slovních spojení, jejichž grafická podoba variuje od dvou slov, přes jeden útvar psaný pomocí rozdělovníku až po jedno slovo (*массмедиа* x *масс-медиа*, *массмедийный* x *масс-медийный* vše ru).

Je možné i užší chápání pojmu morfologická adaptace, např. R. Filipovič (Filipovič 1986) rozumí pod morfologickou adaptací jen záměnu morfémů - transmorfemizaci a podle toho dělí morfologickou adaptaci na 3 stupně:

- I. stupeň odpovídá nulté transmorfemizaci, tj. přejaté slovo zůstává v originálním tvaru (tj. v té podobě, jakou má LJ v jazyce dávajícím), který se rovná základnímu tvaru slova
- II. stupeň odpovídá záměně anglického sufixu za adaptovaný sufix (z našeho hlediska jde o foneticko-grafickou adaptaci, neboť se jedná o sufix adaptovaný formálně, nikoliv začleněný do systému JP¹⁶)
- III. stupeň odpovídá záměně anglického sufixu (eventuálně nultého) za domácí

Jednotlivé části morfologicko-slovtvorné adaptace neprobíhají posloupně podle bodů a - d, nýbrž souběžně (zejména první tři body), či se alespoň prolínají. Vlastně je spíše výjimkou, probíhají-li odděleně a postupně. Souvisí s charakterem přijímajících jazyků jako jazyků flektivních¹⁷, že už tvorba základního tvaru lexému se odvíjí od toho jaké gramatické morfémy bude třeba připojit s ohledem na vyjadřování gramatických kategorií a naopak lexémy jsou přiřazovány k rodům a vzorům skloňování podle toho, jaké gramatické morfémy je možno připojit k jejich základu.

Cílem zkoumání v tomto oddíle je zjistit:, jak se mění původně cizí LJ během přijímání do jazyka a jak se na ní projeví charakter působení jazyka přijímajícího.

¹⁶ Drugi stupanj tupsitucije na morfološkoj razini javlja se onda kad posudenica zadržava sufiks – vezani morfem iz jezika davaoca koje je doduše fonološki adaptiran – transfonemiziran, ali nije u skladu s morfološkim sustavom jezika primaoca. (-er, -ing) (Filipovič 1986, s. 123)

¹⁷ a to včetně bulharštiny, která je podstatně méně flektivní než ruština a čeština, ale podstatně více než angličtina, resp. kromě pádových tvarů potřebuje všechny ostatní tvary stejně jako čeština a ruština

4.0.2 Formování základního tvaru

V této fázi se jedná o zformování základního tvaru slova, kterým je pro substantiva nominativ singuláru, pro adjektiva nominativ singuláru mužského rodu a pro slovesa infinitiv, respektive v bulharštině (která nemá infinitivní tvar) 1. osoba singuláru prézens¹⁸. Tato fáze může mít velmi jednoduchý průběh, např. u substantiv zakončených na souhlásku, která se přiřadí k mužskému rodu, kde tvar slova v jazyce dávajícím a základní tvar přejatého slova v jazyce přijímajícím jsou shodné, typ *modem* (ang *modem*), *модем* ru, *модем* bg. Nebo u adjektiv, která jsou označována v cílovém jazyce jako neměnná¹⁹, např. *carving / karving* (ang *carving*), *карвинг* bg, ruština v tomto případě volí integraci přejímky jako ohebného adjektiva *карвинговый* nebo komponentu složenin např. *карвинг-набор*, což dokazuje, že to nemusí být vždy jednoznačný a přímočarý proces.

Eventuálně může formování základního tvaru probíhat na převážně graficko-fonetické úrovni, to se týká zejména ruštiny a bulharštiny, kde se základní tvar přejímky vytvoří obvykle transkripcí z latinky.

Jindy může být komplikovanější, a to v případech, kdy nedochází k přejetí slova v tom tvaru, ve kterém pak funguje v jazyce přijímajícím, ale kdy přejetí je komplexním procesem, který v sobě zahrnuje i slovtvornou formaci, vyjádřenou například sufixací (ang *creative – kreativní*) nebo resufixací (např. za domácí podobu přípony ang *ism – izmus*), případně záměnou celé části slova (slovního spojení) za jeho domácí podobu (ang *lift card – лифткарта* bg).

Nejsložitějším procesem přeměny prochází slovesa. Narozdíl od substantiv a adjektiv, která lze přejmout takřka bez úprav a ponechat je jako nesklonná, resp. neměnná v jednom základním tvaru, slovesa takto ponechat nelze. Jsou nositeli takových kategorií, které nelze odvodit z postavení ve větě. Proto prochází

¹⁸ V souboru zkoumaných lexémů se nachází jen substantiva, adjektiva, verba a adverbia, která jsou ale neohebná (vyjma případné stupňování), takže formování základního tvaru při přejetí odpovídá foneticko-grafické adaptaci.

¹⁹ Používáme zde zásadně termínu převzatého z bulharské lingvistiky adjektiva neměnná, neboť se nám zdá vhodnější než v české lexikografii používaný termín adjektiva nesklonná, neboť tato adjektiva nejsou jen nesklonná, ale nemění svůj tvar ani s ohledem na substantivum, které určují.

slovesa adaptací již při přejímání, neboť vyjádření slovesných kategorií vyžaduje morfologické ztvárnění přejatého výrazu. Děje se to zejména připojením sufixu s tvaroslovnou charakteristikou (např. *to click – clicknout / kliknout – кликна / кликнам*). V souvislosti s tím vyvstává otázka, jestli se u sloves dá vůbec mluvit o přejetí či zda není vhodnější mluvit spíše o přejetí sémantického obsahu a kořene, na jejichž základě se pak v přijímajícím jazyce vytvoří sloveso (srov. O. Martinová (Martinová 2005, str. 15) "*Postavení angličtiny v současné komunikaci stimuluje příliv sloves, která poukazují k anglickým slovesům, resp. k jejich slovním základům. Přejímání cizích sloves (slovesných základů) probíhá především na základě jejich morfologické adaptace.*")

Adaptace přejímky může po vytvoření základního tvaru v případech, kdy základní tvar slova v jazyce přijímajícím je shodný s tvarem slova v jazyce dávajícím, tj. slovo nebylo opatřeno žádnou domácí příponou ani koncovkou, a kdy se přidruží okolnosti v podobě například nezvyklého zakončení slova, které brání jeho automatickému začlenění do gramatických kategorií, na libovolně dlouhou dobu ustrnout. Týká se to zejména substantiv a adjektiv. Zastavení procesu adaptace se projevuje setrváváním LJ v nesklonném, resp. neměnném tvaru (o neměnném tvaru se zdá výhodnější mluvit v případě adjektiv, protože tento druh adjektiv nevykazuje nejen pádovou kongruenci se substantivem určeným, ale ani rodovou kongruenci).

Přejímky, které projdou komplexnější transformací při samotném přejímání, tj. při tvorbě základního tvaru hned v okamžiku přejetí, naopak nemusí již vůbec vstupovat do dalších dvou fází, neboť absolvovaly všechny tři stupně současně při vytvoření základního tvaru. Dalo by se shrnout, že čím větším změnám podléhá cizí slovo již během přejetí pro vytvoření základního tvaru, tím rychleji je asimilováno jazykem přijímajícím (neplatí ovšem pro maskulina se základním tvarem shodným s originálem, ta jsou velice rychle asimilována i beze změn – typ *modem ang – modem cz*).

Záměna/přiřazení gramatických kategorií, resp. včlenění LJ do těch, které jsou danému jazyku vlastní

Týká se jen substantiv a adjektiv. Jak bylo výše uvedeno často nelze zcela striktně oddělit od vytvoření základního tvaru, často obě fáze splývají (v případech,

kdy je základní tvar vytvořen přidáním koncovky nebo přípony, která signuje příslušnost k slovnímu druhu a dále event. rodu a vzoru skloňování), jindy je mezi nimi velký časový odstup. Neustálenost se na této úrovni projevuje existencí dvou variant lišících se rodem²⁰ nebo nemožností určit rod. Ve zkoumaném období se stále častěji setkáváme s tím, že přejímka zůstává různě dlouhou dobu v neadaptovaném tvaru, tj. neupravena pomocí přípon či koncovek, které by signovaly příslušnost ke gramatickým kategoriím, takže na zařazení slova lze usuzovat jen z postavení a funkce ve větě. Zde máme na mysli neměnná adjektiva. Existují dokonce dvojice nesklonných substantiv a neměnných adjektiv např. *au-pair*, kde bez kontextu nelze usuzovat ani na slovně druhovou příslušnost.

Integrovaní (flexe)

To, že byla slova přiřazena ke slovním druhům a rodům, neznamená nutně, že se skloňují. Proces probíhající na této úrovni dokládají sklonné a nesklonné varianty téhož slova, takovým slovem byla např. *image*. Toto období se ovšem obtížně dokumentuje, neboť souběžná existence těchto variant netrvá dlouho. Tlak na vytvoření tvarů slova pro skloňování je poměrně značný. Jakkoli to tak při současném zvýšeném počtu nesklonných a neměnných adjektiv nemusí vypadat; tento vysoký počet je však způsoben spíše velkým množstvím přejímek ve stadiu adaptace, než tím, že by neexistovala snaha je skloňovat. Takže jakmile se jednou objeví tvary pro nepřímé pády, začnou se používat a vytlačí nesklonnou variantu.

Tlak na adaptaci přejímky v oblasti flexe vede častěji ke vzniku slovotvorných variant např. *menu neskl - meníčko*, *cornflakes neskl - kornfleky*, *PC neskl - písíčko*, kde varianty odvozené od přejímek jsou mluvčími zřejmě považovány za hovorové, takže při v oficiálních psaných a mluvených projevech, kdy mluvčí / pisatelé projevují snahu o jazykovou korektnost, neuvívají těchto sklonných variant, jakkoli vyhovují ze systémového hlediska více. Zřejmě převládá názor, že neadaptované přejímky jsou jazykově správnější, který, jak předpokládáme, pramení ze znalosti korektní formy slova v jazyce dávajícím. Čili

²⁰ např. *image* se dle SN1 dokonce vyskytuje ve třech variantách, jako maskulinum, femininum i neutrum

z názoru, že, co je správné v jazyce dávajícím, je správné i v jazyce přijímajícím, což je, samozřejmě, názor mylný.

Období 15-20 let, kterým se zde zabýváme, není z hlediska jazyka příliš dlouhá doba, takže, když registrujeme některé LJ, které neprošly všemi etapami adaptace, je obtížné odhadovat, zda se nachází již v konečném stavu či zda jejich adaptace ještě bude pokračovat.

Slovní druhy

Z hlediska dalšího zkoumání morfologicko-slovotvorné adaptace se zdá užitečné, rozdělit soubor LJ dle slovních druhů, neboť každý slovní druh bude reagovat odlišně, podle toho, jakých gramatických kategorií je nositelem. Při pohledu na zastoupení slovních druhů, ke kterým jsou přejímky řazeny, uvidíme, že zdaleka nejpočetnější skupinou jsou substantiva. Ta pak slouží k odvozování pojmenování zařazených do jiných slovních druhů, jakož samozřejmě i pro odvozování pojmenování v rámci substantiv.

4.1. Formování základního tvaru substantiv

V angličtině nejsou slova na základě své struktury tak striktně přiřazena k jednotlivým slovním druhům jako je tomu ve slovanských jazycích, rozhodující je spíše jejich funkce, kterou zastávají ve větě, resp. slovních spojeních.

Samozřejmě existují i slova, u nichž je na první pohled z přípony patrné jejich slovně-druhové zařazení, tj. i v angličtině existují přípony, které zařazují odvozená slova ke slovním druhům (*-ness* pro substantiva, *-ful* pro adjektiva, atd.), nicméně angličtině je vlatnější tvoření konverzí než odvozováním. Kategorie rodu byla v angličtině potlačena již natolik, že mluvnické angličtiny pro cizince (viz Hais 1981) nepovažují za nutné se o ní zmiňovat a určujícím hlediskem pro přiřazení ke gramatickému rodu je přirozený rod. Pojmy, které nemají přirozený rod, jsou považovány za neutra. Stejně tak tvoření množného čísla je poměrně schematické a poměrně neodvislé od zakončení slova. Při přejímání proto už samotné přiřazení k jednotlivým slovním druhům znamená určitý druh adaptace.

Způsoby vytvoření základního tvaru substantiv:

- 1) vytvoření základního tvaru přejímky bez připojení (eventuálně odstranění) slovotvorného nebo tvarotvorného morfému (typ *modem* ang – *modem* cz, модем ru a bg), tj. vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy přejímaného tvaru
- 2) základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému, který signalizuje přiřazení ke gramatické kategorii; tento způsob je typický pro feminina, např. za použití koncovky – *a*
- 3) základní tvar vytvořen prostřednictvím resufixace:
 - a) nepravidelné: např. ang *percussion* – *perkuse*
 - b) pravidelné: přípony, které se často objevují v přejímaných slovech jsou stabilně nahrazovány stejnými příponami, často se jedná o internacionální přípony a jejich lokální ekvivalenty (např. *-cs* → *ka*, *-ization* → *-izace*)
- 4) jiným způsobem, který tvoří přechod mezi morfologickou a slovotvornou adaptací je nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácnělým již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část
 - a) II. částí je sufixoid
Jedná se zejména o původně řecká slova, dnes internacionalizmy. Některá existují i ve zkoumaných jazycích i v podobě samostatného slova, jiná jen jako II. část
 - b) II. částí je celé slovo – zde může jít v jazyce dávajícím o slova tvořená pomocí prefixoidů, o složeniny nebo o slovní spojení, v jazyce přijímajícím se pak mohou prezentovat též jako jeden z vyjmenovaných útvarů, přičemž ale se nemusí jednat o stejný jako v jazyce dávajícím (tj. např. slovní spojení může být přejato jako jedno slovo); dá se říci, že základní tvar je tvořen částečným kalkováním, že jde o polokalky

add 1.

Do této skupiny patří z anglicizmů jednak slova nemotivovaná jako např. *bug*, jednak slova opatřená již angličtině vlastními příponami, jako

-ard (standard), -ey / -y (diskjockey), -ing (meeting, míting, mítink), -ic (logistic manager), -ling, -age (image, котедж ru), -ness (wellness), -er (speaker), -ory, -ary (memmory), -ry (story)

add 3b)

pro maskulina se jedná např. o následující přípony:

-ism → *izmus*, *изъм* bg, *изм* ru (*globalism* → *globalizmus*, *глобализъм* bg, *глобализм* ru)

-ist → *ista*, *ист* bg, *ист* ru (*lobbyist* → *lobbista*, *лобист* bg, *лоббист* ru)

Pro tuto příponu platí, že je často zavádějící kvalifikovat lexémy, které ji obsahují, jako přejaté již s touto příponou. Její produktivnost při tvoření názvů osob od cizích kořenů / základů je ve všech třech jazycích přijímajících velká a značně převyšuje její produktivnost v této funkci v angličtině. V angličtině patří přípona *ist* do adjektivního tvoření, proto i při výskytu homonymních tvarů v angličtině a v jazycích přijímajících, např. *clientelist* ang a *клиентелист* bg nemůžeme bulharský lexém v tomto případě považovat za přejatý. V angličtině se lexému *clientelist* užívá jako adjektiva ve spojeních *clientelist system*, *politics*, *practices*, *networks*, nikoliv jako názvu osoby. O přejetí lexémů tvořených touto příponou můžeme mluvit vlastně jen v řídkých případech, kdy v angličtině došlo ke konverzi přídavného jména v podstatné, např. z dřívějších *foťbalista*, z novějších LJ *lobista*.

-or → *or* (*auditor* → *auditor*, *аудитор* bg, *аудитор* ru)

-ant → *ant* (*antioxidant* → *antioxidant*, *антиоксидант* bg, *антиоксидант* ru)

-ent → *ent* (*conto current account*, něm *contokorrent* → *kontokorent*)

-ic → *ik*, *ик* (*logistik*, *логистик* bg *i* ru)

Obdobně jako přípona *-ist* (viz výše), je i přípona *-ic* v angličtině používána primárně pro odvozování adjektiv, do češtiny jsou tyto lexémy přejímány zejména jako názvy osob.

V případě lexémů s těmito příponami, které mají stejnou nebo obdobnou podobu ve všech čtyřech jazycích, jako např. v případě přípony *-ist* / *-ista*, *-ист* bg i ru nebo pro ruštinu v případě přípony *-ism* / *-изм*, nelze stanovit, zda byla slova pouze transkribována či zda došlo k resuffixaci anglické podoby přípony za její

bulharskou či ruskou verzi pro jejich vzájemnou shodu. Řadíme však tato tyto lexémy do skupiny 3b proto, že tyto sufixy jsou v jazycích přijímajících produktivní i pro domácí tvoření, čili že existují v jazyce jako sufixy.

Nejen u lexémů s příponami uvedenými výše, ale u lexémů s příponami cizího původu všeobecně a též u lexémů s cizími sufixoidy nebývá na první pohled patrné, zda patří k přejatým či k produktům domácího tvoření (viz 1.3.8.)

pro feminina jsou to např. přípony:

- *ics* → *-ika* cz, *-ика* bg, *-ика* ru (*logistics* → *logistika*, *логистика* bg, *логистика* ru)

- *ization* → *-izace*, *-изация* bg, *-изация* ru (*globalization* → *globalizace*, *глобализация* bg, *глобализация* ru)

- *ation* → *-ace*, *-ация* bg, *-ация* ru (*destination* → *destinace*, *дестинация* bg, *дестинация* ru)

- *ure* → *ura*, *ура* bg, *ура* ru (*accupressure* → *akupresura*, *акупресура* bg, *акупресура* ru)

- *ity* → *ita* (*compatibility* → *kompatibilita*)

Platí jen pro češtinu, pro ruštinu a bulharštinu bychom očekávali *-тет* bg, resp. *-тет* ru, tak jako např. ve starším lexému *суверенитет*, ale nyní ne příliš produktivní při přejímání, slova s touto příponou bývají do bulharštiny a ruštiny přejímána bez úprav nebo nahrazována lexémy domácího tvoření (viz...)

přípony pro neutra jsou např.:

- *icum* → přípona často užívaná v pojmenováních pro léky (*chemoterapeuticum*) → v češtině též *ikum* (*chemoterapeutikum*); v bulharštině a v ruštině tato přípona užívána ve zkráceném tvaru *-ик* a řadí pojmenování k maskulinům (*антибиотик*)
Pojmenování s touto příponou patří do odborného stylu.

add 4a)

příklady sufixoidů pro maskulina:

-*graph* → *graf*, *граф* bg i ru

-*logist* → *log*, *лог* bg i ru

-*therapist* → *terapeut*, *терапевт* bg i ru

-*crat* → *krat*, *крат* bg i ru

-phob → *fob*, *фоб* bg i ru

-ment → *ment*, *мент* (*истаблшмент*)

ne řeckého / latinského původu

- *man* → *man*, *мен*, *мен* bg, *мен*, *ман* ru

Z pohledu synchronní slovtvorby jsou některé názvy osob v této skupině vytvořené konverzí od přejatých názvů pro pojmy končící na *-logie*, *-grafie*. Prvek *-log* (*-лог*) je možné pro jeho delexikalizovaný charakter a funkci ve všech třech přijímajících jazycích považovat za sufix, ale je začleněn do této skupiny, analogicky k začlenění komponentu *-логия* do skupiny 4a u feminin, obdobně – *fob*, *-fobia* (*фоб*, *фобия* bg i ru)

sufixoidy pro feminina, příklady :

-graphy → *grafie*

-logy → *logie*

-therapy → *terapie*

-crasy → *крация* → *кратия*

-phobia → *fobie*

sufixoidy pro neutra, příklady:

-centrum → *centrum*, *център* bg, *центр* ru (*v bulharštině a ruštině ovšem patří k mužskému rodu*)

-studio → *studio*, *студио* bg (*již dříve přejato студия*), *студио* ru (*již dříve přejato студия*)

Centrum se dostává do této pozice sufixoidu díky probíhající delexikalizaci, neboť je často používáno pro vytvoření názvu místa bez toho, že by toto místo bylo středem jakéhokoli dění. Platí jen pro češtinu, v ruštině a bulharštině dochází už tradičně při přejetí k odstranění přípony *-um* (eventuálně k resufixaci za *-й*) a slova jsou pak řazena k mužskému rodu, jako je to i v tomto případě: *centrum* → *центр*. Obdobně *studio*.

add 4b)

např: *coververze*, *carving lyže*, *латиноклуб* bg, *латинотанц* bg, *грин-карта*,

U slov této skupiny je někdy obtížné zjistit pouze ze slovotvorného hlediska, zda byla přejata či vytvořena na domácí půdě. A to zejména v případě slov, kde první část tvoří prefixoid, využívaný pro „sériové tvoření“. Což je logické, uvážíme-li, že určitá I.část se může gramaticky pojit takřka s jakýmkoli jménem či slovesem, ale významově jen s určitým počtem slov, která budou pro oba jazyky svými ekvivalenty. Když pak přeložíme II. část z jazyka dávajícího, vznikne přesně takové slovo, jaké bychom potencionálně vytvořili v jazyce přijímajícím. (Za předpokladu, že pro pojmenování bude užit tento slovotvorný postup, což je velmi pravděpodobné vzhledem k jeho frekvenci užití ve zkoumaném období.)
Vezmeme-li však v úvahu, že označované skutečnosti mají svůj původ obvykle též v (anglofonních) zemích jazyka dávajícího, hraničí pravděpodobnost, že byla přejata s jistotou: *аквааеробика* bg (ang *aqua aerobics*), *пънкгрупа* bg (ang *punk group*).

Dalším společným prvkem obou způsobů (a+b) je, že značná graficko-fonetická podoba anglické či cizí části nahrazované a bulharské nahrazující, což je způsobeno tím, že, jak již bylo řečeno, v bodě a) jsou anglické varianty internacionalizmů nahrazovány jejich domácími tvary a v bodě b) jsou nahrazujícími komponenty slova původně též cizí, mnohá jsou původně anglická. U slov tohoto typu s druhým komponentem, jehož grafická podoba je v obou jazycích stejná (např. centrum), nelze v základním tvaru formálně odlišit od slov prostě transkribovaných / graficky adaptovaných, zařazujeme sem tato slova, neboť tyto druhé komponenty, již v jazyce existují (jako samostatná slova či jako sufixoidy) a jsou zařazené do morfologických kategorií, takže zdomácnění probíhá okamžitě.

Z hlediska synchronní slovo tvorby klasifikujeme tyto LJ jako hybridní složeniny, z hlediska ovlivnění cizím jazykem jako polokalky (nebo jako kalky v okamžiku, kdy již komponent tvořící I. část začneme považovat za dostatečně zdomácnělý, tj. domácí).

V této skupině nejsou zařazena jen jednoslovná pojmenování, ale též pojmenování graficky sestávající ze dvou slov, která mohou být psána též jako

jeden slovní útvar pomocí spojovníku, typ *lift card* ang – *лифткарта* bg, *лифт-карта* ru, česky *ski karta*. (více o těchto pojmenováních viz též 4.3.3 a 5.)

Problémem této skupiny slov je otázka, zda mají být chápána jako jedno slovo – složenina nebo jako slovní spojení. Například z hlediska češtiny řadíme útvar *beachfotbal* mezi jednoslovná pojmenování, ale při pohledu do angličtiny zjistíme, že je toto slovo v angličtině užíváno jako slovní spojení *beach football* (pro použití ve tvaru *beachfootball* byly nalezeny je 4 výskyty). Faktem je, že obdobná slova vznikají v angličtině juxta pozicí ze slovního spojení tvořeného substantivem konvertovaným v adjektivum a substantivem jím určeným. Tato slova též v angličtině často označují nové či relativně nové skutečnosti a prochází vlastním vývojem. Juxta pozice je technicky možná okamžitě, neboť konvertované adjektivum na první pozici nevykazuje žádné formální znaky, jež by tomu bránily, nicméně dochází k ní obvykle až po delší časové ustálenosti slovního spojení. Naopak ve zkoumaných jazycích přijímajících k ní dochází již při přejetí nebo v krátké době po přejetí, neboť mluvčí zde necítí slovo tvornou utvářenost, jakkoli mohou rozumět tomu, z jakých prvků je slovní spojení (složenina) vytvořeno, a chápou pojmenování jako celek, naopak psaní odděleně působí v jazycích přijímajících mírně neorganicky, až iritujícím dojmem, první část spojení, zde tedy *beach*, je pro pisatele gramaticky nezařaditelná, v angličtině je chápána jako substantivum, v konkrétním případě ve funkci adjektiva, i v jazycích přijímajících je tato část chápána jako přívlastek, ale nepřítomnost morfémů, které by tuto skutečnost demonstrovaly, působí dezorientačně, spojením obou částí do jednoho slova se všechny otázky po statutu první části spojení (*beach*) pro běžného uživatele vyřeší. Pro češtinu je typické psaní dohromady, pro ruštinu je běžné psaní se spojovníkem, bulharština se nachází tak uprostřed, všechny tři jazyky přijímající ale používají v různé míře všech tří grafických způsobů, v rámci jednotlivých pojmenování existuje značná variabilita.

Pro zařazení do této skupiny je důležité, aby LJ zachovávala strukturu jazyka dávajícího a aby I. část byla (ještě stále) cizí nebo aktuální přejímkou. Tedy sem patří *greenkarta*, *green karta* i *green-karta*, nikoliv však *zelená karta*, což je klasický kalk (vše z *green card* ang)

4.1.1. Formování základního tvaru v bulharštině

Bulharštinu v tomto případě zařazujeme na první místo z důvodu neexistence pádové flexe, což zjednodušuje proces adaptace. Situace v bulharštině je poměrně přehledná a velice systematizovaná. Kategorie, kterým by se mělo substantivum přizpůsobit, jsou rod, číslo, kategorie určitosti/neurčitosti. Navíc ještě bulharská maskulina tvoří zvláštní tvar používaný po číslovkách (*бройна форма*).²¹

Pro formování základního tvaru je podstatné nejprve určit rod substantiva. Vztah rodu a přejímky může být takový, že se určí rod a podle toho se tvaruje přejímka nebo se přejímka přiřadí k rodu podle svého tvaru. U substantiv, která označují živé osoby, je pak nejčastěji určujícím přirozený rod, i když ne vždy, jak uvidíme dále. Při nemožnosti rozhodnout o přiřazení k rodu se někdy užívá analogie s pojmy stejné sémantické skupiny.

Přiřazování k rodům se v bulharštině děje výlučně na základě slovního zakončení dle vzorce:

zakončení na konsonant = mužský rod, a/ja = ženský rod a ostatní samohlásky (i,o,e, ju) = střední rod;

Formalizace v přiřazování k rodům dospěla tak daleko, že jde dokonce proti přirozenému rodu označovaného, např. dvojice *топмодел* m - *топмоделка* ž (obě z ang *topmodel*), vytvořená z přejímky ang *topmodel* (v angličtině je LJ používána bez rozlišení pohlaví pro ženy i muže, ovšem vzhledem k obsahu přece jen více pro ženy) přechýlením pomocí přípony *-ка* analogicky dle dvojice (*топ*)*манекен* m (*топ*)*манекенка* ž. Ovšem dle anglického vzoru je *топмодел* v bulharštině používáno též pro ženy, zatímco u druhé dvojice je přirozený i gramatický rod v souladu. Zajímavé je, že varianta *топмодел* má mnohem častější užití než *топмоделка*, dle vyhledávání na www.gyuvetch.bg v lednu 2007 je poměr užití zhruba 80:1 (tj. 800 výskytů ku 10). Problém mezi přirozeným a gramatickým rodem může vzniknout jen u pojmenování osob, neboť u ostatních pojmenování je

²¹ Takže např. všechny tvary lexému ang *briefing* pak jsou: *брифинг* (základní tvar), *брифингът* / *брифинга* (tvar s plným a se zkráceným členem), *брифинзи* (plurál), *брифинзите* (plurál se členem), *брифинга* (tvar pro počítání).

gramatický rod samozřejmě rozhodující a nemá čemu konkurovat. Na syntaktické úrovni při spojeních s tímto typem slov buď dochází ke shodě podmětu a přísudku bez ohledu na rod nebo je zohledněn přirozený rod a tím pádem naopak nedochází ke gramatické shodě podmětu s přísudkem.

На 16 януари 1974г. **е роден топмоделът** Кейт Мос.

Топмоделът на “Визаж” Мадлена Калинова **бе избрана** за момичето от януарската модна фотосесия на немското издание на списание “Maxim”,

Току-що бе официално потвърдено, че **топмоделът** Венета Харизанова **е заснела** сесия за корицата на февруарския брой на Плейбой.

И **вицето** на Саддам **бе осъден** на смърт.

Ale naopak dochází ke shodě s přívlastkem.

Актрисата и **бивш топмодел** бе приета в болница със сериозни наранявания.

Швейцарският топмодел Янина Мартиг, която е висока 1,72 м.,...

Výskyt obou jevů v jedné větě působí komickým efektem:

Неговата годеница, **34-годишният топмодел** Пени Ланкастър, **била бременна** с първото им дете, съобщила двойката на свои роднини и приятели.

Použití jména, které odkazuje k přirozenému rodu osoby, tyto rozpory poněkud změkčuje.

Používání tvarů mužského rodu pro názvy osob ženského rodu není v bulharštině až tak neobvyklé. Bulharština se mu nevyhne, protože nemá sklon k tak masivnímu přechylování jako v češtině, ačkoliv postoj se v současnosti mění ve prospěch přechylování.²²

²² Avramova 200 , str. 301

Затова не е случайно, че 90-те г. на XX в. са периодът, през който образуването на *nomina feminativa* се активизира. Новите български феминативни съществителни възникват не само от новосъздадени, но и от отдавна съществуващи домашни или заети имена от мъжки род. Създаването и масовата употреба на феминативни съществителни се определя от засиления стремеж за ясно разграничаване по признака 'пол' на лицата (по-рядко други същества), които се назовават. Би могло дори да се каже, че този засилен стремеж се превръща в езикова тенденция, която в конкретния случай се проявява на словообразователно равнище. Вече бе изтъкнато, че образуването на *nomina feminativa* се определя от извънезикови фактори, тъй като в българския и чешкия език няма пречки от системно-структурен характер, които да затрудняват този процес. Следователно създаването на феминативни съществителни може да се разглежда като проява на прагматичните тенденции.

Jiným příkladem může být slovo *вице* bg, vzniklé mechanickým krácením z přejatého *вицепремиер* a které je přiřazeno dle zakončení *-е* ke střednímu rodu s tím, že pokud je podmětem, přísudek se řídí přirozeným rodem, jak je ostatně v bulharštině obvyklé v případě nepřechýlených názvů osob označujících osoby ženského rodu, např. *доцентът е дошла*.

Podstatná jména, která bulharština není schopna přiřadit k určitému rodu, bulharština nepřejímá nebo je užívá jako např. adjektivum. Příkladem mohou být slova jako *компатибилити* (ang *compatibility*) a *ютилити* (ang *utility*), která by obě mohla být podle zakončení přiřazena ke střednímu rodu, ale zřejmě tomu brání to, že jsou chápána jako pojmenování vlastností, která bývají tradičně označována femininy, *ютилити* navíc má již v angličtině i jiný význam vytvořený metaforicky, který právě byl přejat. Našli jsme jen jeden příklad na užití slova *ютилити* ve středním rodě:

... защото понякога не гледам какво пише в прозорците, но ако си внимателен можеш без проблеми да си ползваш партишън **ЮТИЛИТИТО** на линукса. ...

www.hardwarebg.com/forum/archive/index.php/t-20513.html ...

Obvyklé je jeho použití ve spojení s podstatným jménem, které ho tvaruje. Např. *ютилити компания, услуги, сервис*. Jinou cestou, jak se vyhnout takovému nezařaditelnému lexému je nahradit jej domácím pojmenováním jako např. *съвместимост* místo *компатибилити*.

4.1.1.1. Formování základního tvaru maskulin v bulharštině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy přejímaného tvaru (typ *modem* ang – *модем* bg)

K mužskému rodu jsou přiřazována všechna substantiva končící na souhlásku a základní tvar je zde tvořen přímo tvarem přejímky, tj. do azbuky přepsaným cizím slovem. Jedná se o slova, která byla v angličtině středního rodu nebo mužského rodu, pakliže se jsou to názvy osob. Tyto přejímky mohou být v jazyce dávajícím neodvozené (*board*) nebo mohou mít dávajícímu jazyku vlastní přípony (*-er*).

Ve zkoumaném souboru se nachází jen ojedinělé výjimky. Jednou z nich je slovo *ямакази* bg s významem skokan z budovy na budovu (dle filmového hrdiny

– ang *yamakazzi*, *ямакази* ru a *yamakazi* cz), užívané dle mého názoru (založeném na průzkumu v internetu) příležitostně. Toto slovo se od ostatních maskulin liší i tím, že je neměnné, což v praxi v bulharštině znamená, že netvoří plurál a tvar pro počítání (*бройна форма*), což ovšem vzhledem ke sporadickému užití není ani potřeba.

Jiným, o mnoho zajímavějším příkladem je slovo *камикадзе* – ve slovníku RND uveden mužský rod, což dokládají i následující příklady:

Сериозно ли ми говориш, че заради някакъв **камикадзе** ще приемеш да бъдеш разстрелян.

А гибелта или арестът на ислямския **камикадзе** веднага ражда десетки нови. (2006 – Soldier)

Nicméně máme i příklad na použití tohoto slova ve středním rodě

Както и новия стил на пешеходно пресичане "Коледно **Камикадзе**", чиято основна идея е, че ако се правиш че не забелязваш колите - те няма да те ударят.

Příkladů na použití v mužském rodě (v jednotném čísle) je více, respektive je více příkladů ve tvaru bez určitého členu nebo ve spojení s přídavným jménem, ke kterému pak může být připojen určitý člen pro mužský rod. Pokud je třeba použít tvaru se členem, použije se člen pro střední rod (*-то*), tak jako u původních bulharských maskulin končících na *-о* (*чичо*), např.:

Камикадзето например е също жива бомба поради мисията си.

Množné číslo tvoří jako neutra pomocí přípony *-та*, jak je uvedeno ve slovníku RND a jak dokládají příklady nalezené na internetu, např. :

Съвременните **камикадзета** от Близкия Изток също са поддръжници на подхода с

изненадата – човек обикновено не разбира за присъствието им, докато внезапно не литне във въздуха, а тогава, както се сецате, вече е прекалено късно.

А фанатизираните **камикадзета**, които взривяват всичко, що им се изпречи на пътя, включително - цяла мюсюлманска (!) сватба.

Příklad na užití ve tvaru plurálu se členem určitým:

Полицията извърши обиски на 6 домове в Лийдс, където последно са живели поне 2 от **камикадзетата**, в търсене на експлозивни и компютърни файлове за нападенията. (2005 – Duma)

Tato rozkolísanost rodu, resp. rozpor mezi přirozeným a gramatickým rodem vede k tomu, že slovo je často užíváno ne samostatně, ale ve spojení s jiným slovem, které může být nositelem dodatečné informace o sebevražedných útočnících, tj. které slovo *камикадзе* nějakým způsobem dále rozvíjí, např.:

Чеченка **камикадзе** се взривява в лъскав московски офис.

Според някои историци поне 10 000 самолета с летци-**камикадзе** са очаквали заповед в Кюшу и Хоншу.

Nebo ve spojení se slovem, které má v tomto případě částečně vyprázdněný obsah a jeho hlavní úloha zde spočívá v signifikaci rodu. Zejména časté jsou kombinace se slovy *терорист, атентатор, жена*. Tato slovní spojení bývají psána oddělně nebo s pomlčkou. Tento způsob, jakkoli to není vždy graficky demonstrováno pomlčkou, odpovídá tvoření složenin známému zejména z ruštiny (*женщина-космонавт*). Lexém *терорист-камикадзе* je celý přejímkou z ruštiny:

Самолет "Ту-154" на авиокомпанията "Сибир", изпълняващ рейс по маршрута Москва (летище Домодедово) - Сочи с 46 души на борда е взривен от **терорист-камикадзе**.

Pokud je třeba užít členu, připojuje se k prvnímu slovu:

Терористът-камикадзе, който е извършил атентата на 26 октомври в Багдад, при който загинаха 7 американски войници и бяха ранени 10.

Obdobné je to i v plurálu:

Европа се опасява, че **атентатори камикадзета** ще стигнат и до нея.

8-килограмовите пояси с взрив се използват от **атентаторите – камикадзета**

Там той се срещнал и с Мохамед Ата, който бе един от **атентаторите камикадзета** от 11 септември, както и с други членове на "Ал Кайда".

5 трупа останаха пред хотел "Национал" в центъра на Москва недалеч от Кремъл, след като терористи взривиха от разстояние **жени-камикадзета**. (2005 – Sega)

Kromě toho se vyskytuje množství příkladů, kdy slovo kamikadze zůstává prakticky neměnné a vyjadřování všech gramatických kategorií se přesouvá na, v těchto případech, pomocné slovo. Příklady pro mužský rod:

- pro vyjádření plurálu:

След 2001 г. е налице трайна тенденция в света с константни параметри на средностатистическия брой терористични актове, извършени от **терористи камикадзе**.

- pro vyjádření plurálu a určitosti:

Британската полиция разкри самоличността на терористите-**камикадзе** (2005 **noviny Standard**)

По време на проведения наскоро симпозиум с участието на световни експерти по терористите **камикадзе**, бяха формулирани редица важни препоръки. (2004 – зpráva Nato)

A pro ženský rod:

- pro vyjádření plurálu:

То вярно, че в опасни и несигурни времена живеем, но все още не си представям масови безредици, причинени от демонични бременни жени-**камикадзе** и дечица.

- pro vyjádření plurálu a určitosti:

Ще се опитам да ти разкажа за жените-**камикадзе**. Знам, казват, че това не е тема за деца, но аз мисля, че ти си достатъчно сериозна част от този свят.

Jiným slovem, které nekončí na souhlásku, ale ve slovníku je označeno jako substantivum mužského rodu, je *кроскътри* (ang *cross country, cross-country*), což je ale dle mého názoru pouze omyl, neboť na základě nalezených (nepočetných) příkladů patří tato forma ke dvěma slovům (z nichž jedno má tři významy), ale žádná z nich není maskulinem:

a) je to substantivum středního rodu s významem 1. sportovní disciplína
Ви кани на второто голямо състезание по **кроскътри** във Варна. на 24-ти април 2005.

кроскътри - практикува се предимно с модели с преден амортизатор.

2. závod v této disciplíně

Пловдивчанин организира първото **кроскътри** у нас, което приключи миналия ден в Родопите.

3. druh kola

Пеше си взе ново **кроскътри** - твърдак, след като му дигнаха старото.

b) adjektivum neměnné

Кроскътри състезането, които ще организираме през април ще се проведе в Природен парк "Златни пясъци".

За разлика от **кроскътри** велосипедите тук по-важни са здравината и работата на ...

Za chybu je nutné považovat též přiřazení k maskulinům slova etno, které je rodu středního:

А нашата чалга, ако е **етно**, то това не е българско **етно**.

На границата на **етното** е, макар че **етното** е нещо по-глобално. (Příklad tvaru s členem určitým nejen prokazuje střední rod, ale dává i krásnou definici toho co etno je.)

Mnohem častější je ovšem užití jako adjektiva neměnného.

Получавате 20% отстъпка при покупка на **етно** бижу

Posledním nalezeným příkladem je slovo ze španělštiny *мачо*, u kterého by už pro jeho význam přiřazení k jinému než mužskému rodu bylo paradoxem a které se gramaticky chová jako původní bulharské *чичо*, takže zcela v souladu s pravidly. Tím byly vyčerpány veškeré příklady na jiné než konsonantní zakončení základního tvaru přejímky přiřazené k mužskému rodu.

Zajímavou adaptací prošlo slovo *папарак*, kde přejatý plurální tvar *папараци* (it *paparazzi*) byl při tvorbě základního tvaru depalatalizován, zcela analogicky k původním bulharským slovům např. *глупак - глупаци*.

2) základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému, který signuje přiřazení ke gramatické kategorii - netýká se, nebyly nalezeny příklady

3) základní tvar vytvořen pomocí resufixace:

a) nepravidelné – *presenter* ang - *презентатор*

b) pravidelné

-*ism* → *изъм*: *глобализъм, клиентелизъм, лобизъм*

-*ist* → *ист*: *лобист*

-*ic* → *ик*: *логистик, информатик*

4) nahrazení celého komponentu komponentem bulharským, resp. komponentem přejatým a zdomácnělým již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) komponentem je sufixoid (tzv. II.část):

-*logist* → *лог*: *косметолог*

-*therapist* → *терапевт*: *ароматерапевт*

b) komponentem je celé slovo

латиноклуб, латинотанц

4.1.1.2. Formování základního tvaru feminin v bulharštině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovtvorné úpravy základu

K ženskému rodu jsou přiřazována slova končící na *a/ja*. Je třeba podotknout, že v bulharštině existují i feminina zakončená na konsonant (*пролет - пролетта*), avšak v zkoumaném souboru se žádná přejímka zakončená konsonantem zařazená k femininům neobjevila. Feminin, která byla přejata jako feminina a lze je označit za základní tvar přejímky (tj. nejsou odvozená od jiného přejatého slova, např. přechýlením) není početně mnoho, zřejmě proto, že v angličtině je časté zakončení na konsonant, a proto je mnoho přejímek přiřazováno k maskulinům. Což dokazuje i skupina feminin, u nichž základní tvar je tvořen tvarem přejímky bez dalších přípon a koncovek a která většinou nejsou původně anglická. Jedná se např. o LJ: *якуза* bg (jap přes ang) japonská mafie, *ганджа* bg nespis (hind přes ang *ganja*) druh marihuany, *гангста* bg (ang, resp. amer. ang. pro kterou je zakončení charakteristické *g*

angsta z *g angstarap*) druh hudebního stylu, *ебола* bg (přes ang z vlastního jména Ebola – názvu řeky v Zairu, dnes Kongžská demokratická republika), *медия* bg (ang *medium*) – v tomto případě sice je základní tvar v jazyce přijímajícím je shodný s originálem, ale nikoli se základním tvarem v jazyce dávajícím, byl přejat tvar plurálu pro singulár, zřejmě proto, že je tvar plurálu mnohonásobně častěji frekventován, a k němu dotvořen zcela pravidelně i tvar pro plurál *медии*. Je ovšem též možné, že z důvodu frekvence tvaru *media* v angličtině, byl tento tvar při přejímání mylně interpretován jako tvar základní též pro angličtinu. To je první skupina.

2) základní tvar vytvořen přidáním tvarotvorného morfému, který signifikuje přiřazení k femininům

гърла bg (ang *girl*), *хостеса* bg (ang *hostess*)

3) základní tvar vytvořen pomocí resuffixace:

a) nepravidelné:

перкусия bg hud (ang *percussion*) jsou to bicí (nástroje), *лазаня* bg (it *lasagne*)

b) pravidelné:

-*cs* → *ка*: *логистика* bg (ang *logistics*), *каланетика* (ang *callanetics* z vlastního jména Callan Pinckney, což byla zakladatelka metody)

-*ation* → *ация*. *дестинация* bg (ang *destination*)

-*ization* → *изация*. *глобализация* bg (ang *globalization*), *климатизация* bg (ang *climatization*)

4) nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) komponentem je tzv. II. část, sufixoid

- *logy* → *логия* : *сциентология* bg (ang *scientology*)

- *therapy* → *терапия* : *лазертерапия* (ang *lasertherapy*), *аурикулотерапия* bg (ang *auriculotherapy*), *ароматерапия* (ang *aromatherapy*)

- *theque* → *тека* : *видеотека*, *енотека* ,

- *crasy* → *крация* : *калукерокрация*

b) komponentem je celé slovo, které už v bulharštině existuje v daném tvaru

аромалампа, *мейджъркомпания*, *нюзгрупа*, *пънкгрупа*, *кавърверсия* bg (ang *coverversion*), *бронешилетка* bg (ru *бронешилет*), *миксзона* bg (ang *mixzone*),

плейлиста bg (ang *playlist*), *пилингмаска* bg (ang *peelingmask*,) *чипкарта* bg (ang *chip card*), *симкарта* bg (ang *sim card*, *SIM card*)

Samostatným slovem je samozřejmě též slovo *терапия*, ale označila jsem ho též za komponent II. část, resp. koncová část, protože složeniny se slovem *терапия* jsou tvořeny již sériově, nebo se dá říci, že se jedná o produktivní typ tvoření, ale složeniny v tomto bodě neobsahují komponenty, které by byly produktivní na pozici koncové části složeniny. Na pomezí se nachází slovo *карта*, které je součástí též slova *лифткарка*, a pokud se vzniknou ještě další složeniny, které jej budou obsahovat, bude jej lze též identifikovat jako II. část.

4.1.1.3. Formování základního tvaru neuter v bulharštině

Poměr anglicizmů a přejímek z jiných jazyků je mezi neutry narozdíl od maskulin a feminin, kde převládají anglicizmy, vyrovnaný. Mezi neutra jsou řazeny přejímky končící na *-ю* jako *аутокю*, *барбекю*, na *-е* jako *дефиле*, *караоке*, na *-и* *банджи*, *барби*, *дайкири*, na *-о* *лого*, *карго*, *калчо*, na *-у* *гуру*, *токшоу*. Pro vytvoření základního tvaru zde v bulharštině není třeba úprav.

4.1.1.4. Formování základního tvaru plurálu

LJ, které byly přejaty jako plurál, jsou tak přejaty na základě tvaru, který vypadá jako bulharský tvar plurálový:

графити – v originále singulár ang *graffiti*

Nebo na základě významu, pro který má i originál plurál, např. časté při pojmenování párových objektů (třeba částí oblečení – kalhot, bot):

бермуди – v originále též plurál ang *bermudas*

4.1.2. Formování základního tvaru v češtině

Formování základního tvaru v češtině je méně přímočarým procesem než v bulharštině. A také procesem, který má dalekosáhlejší důsledky než v bulharštině. Jeho cílem je vytvořit vhodný základ pro paradigma daného lexému. I zde platí, že valná většina podstatných jmen zakončených foneticky souhláskou,

je klasifikována jako maskulina. K femininům se řadí lexémy končící ve své fonetické podobě ze souhlásek na *š/ž/dž* jako *cache, image, baráž* a dále na samohlásky *y/i* jako *love story, monoski, afterparty*, pokud přiřazení ke gramatickému ženskému rodu není v protikladu k jejich přirozenému rodu (jako v případě slova *paparazzi*, které je přiřazeno k mužskému rodu) a samozřejmě lexémy končící na *a, e*, což jsou zakončení typická pro ženský rod. Ke střednímu rodu se přiřazují substantiva končící na *o, i* (*ecu, menu, fondue*), *e* (*foyer*). Narozdíl od bulharštiny je v češtině prvořadého významu přirozený rod, což se projevuje jak při zařazování přejímek k rodům, tak posléze na úrovni slovtvorby, kdy je takřka ze všech přejatých názvů osob vytvořena sufixací LJ pro označení ženy.

Morfologické varianty

Existuje několik lexémů s variantami ve dvou rodech jako *aeroshow ž/s, fantasy ž/s, cartridge m/ž* (častěji užíváno v ženském rodě), *welness m/ž neskl* (častěji však v mužském rodě jako sklonné).

Na ukázkou toho, že někteří mluvčí jsou schopni tato slova užívat jako dvourodá uvádím následující příklad z internetu. Jakkoli se to zdá neuvěřitelné, obě věty šly skutečně takto za sebou:

Pro vaši představu Printer Dock obsahující čtyřicet listů s barevným *cartridgem* stojí necelých sedm stovek. Zmíněná cartridge se zasouvá do pravého boku tiskárny. (www.digimanie.cz/art_doc-29811498B27F7C06C125715800739D08.html)

Obvykle se však dává jednomu rodu přednost a příkladů rodové rozkolísanosti je málo, neboť k ustálení dochází rychle, nejčastěji již při přejetí. Ojedinele nacházíme varianty typu s koncovkou/ bez koncovky jako *booklet m / bookleta ž*, kde připojení koncovky je prostředkem pro rodovou diferenciaci.

4.1.2.1. Formování základního tvaru maskulin v češtině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovtvorné úpravy přejímaného tvaru (typ *modem ang – modem cz*)

Sem je řazena většina lexémů zakončených foneticky souhláskou. Velmi často končí slova sem řazená v anglickém originále koncovkami *-er* nebo *-ing / ink* (pro adaptovanou grafickou podobu).

V grafické podobě lexémy sem zařazené mohou končit na souhlásku nebo na samohlásku e, která se nevyslovuje (*upgrade, file, bike*). Při skloňování a tvoření plurálu je toto koncové e odsunuto a tvoří se pravidelné tvary (v uvedených příkladech dle vzoru *hrad*). V loc. pl. se tvoří tvary s pravidelnými alternacemi *k-c, g-z*, v nom.pl. názvů osob s ang. příponou *-er r-ř*. Co se týče *e* v této příponě (*er*) zůstává v grafické podobě skoro vždy (*provideři 2323x, insideři79x* výskytů na pomoci vyhledavače *seznam.cz* oproti 3x, resp. 2x výskytům variant bez *e*). Ve výslovnosti se projeví jen, pokud by vypuštěním vznikla obtížně vyslovitelná skupina souhlásek (*rafter – rafteri, snajpr - snajpeři*)

Do této skupiny patří též slova končící na samohlásku: na *-a ninja/nindža* jap a na *-o macho/ mačo* špa

Ojedinele jsou k mužskému rodu řazena i slova kočící foneticky na *i/i*, graficky *i/ie*, označují-li osoby mužského rodu, např. *paparazzi, yuppie*. *Paparazzi* se v singuláru skloňuje jako adjektivum a v plurálu jako substantivum mužského rodu, koncové *i* zůstává zachováno ve všech tvarech. Byl přejet též tvar singulární *paparazzo*, po odsunutí koncového *o* je tento skloňován pravidelně dle vzoru *pán*.

Nesklonná maskulina

Podle Slovníku neologizmů - Nová slova v češtině zůstávají některá maskulina této skupiny nesklonná, jsou jimi např. *store, sleevenote/sleeve-note, homeless, fitness, roll-on, casual*, původní abreviatura *PIN (personal identification number)* a slovní spojení *cross country, voice over a sexual harassment*, poslední chápané dle jazykové kompetence v jazyce dávajícím jako slovní spojení nebo jedno slovo. Průzkum pramenů internetu ukazuje, že v období od vydání slovníku neologizmů (SN 1 1998) dále pokračovala adaptace přejatých LJ směrem k jejich začlenění do systému jazyka a z uvedených LJ pouze *cross country* zůstává nadále nesklonné. (Příklady užití tvarů v pádech viz příloha 1). Pro některé LJ bylo nalezeno mnoho výskytů tvarů v pádech (*PIN, homeless*), pro jiné jen jednotlivé příklady (*sexual harassment – 3x*), což souvisí samozřejmě i s celkovou frekvencí užívání dané LJ. Např. pro *sexual harassment* byl okamžitě vytvořen domácí mnohem užívanější výraz *sexuální harašení*, který je zároveň kalkem i přenesením významu na slovo zvukově podobné. Sklonné tvary těchto LJ lze často nalézt především v textech neformálního rázu na úrovni hovorového až nespisovného jazyka, zatímco formální texty používající spisovné varianty jazyka kupodivu

upřednostňují nesklonné varianty. Projevuje se tím, že spisovný jazyk je oproti hovorovému mnohem méně flexibilní.

2. přidání tvarotvorného morfému – nenalezeny příklady

3. resufixace

a) nepravidelná:

-er → átor: *presenter - prezentátor*

-ics → - íc, tam, kde bychom čekali -ika : *aquarobic*

-us → 0. *antivir (antivirus – univerbizací z antivirus programme / program)*

b) pravidelná:

-ism → -izmus/ismus. *agizmus/agismus (ang agism – oprese vůči starším), etnocentrizmus/etnocentrismus (ang ethnocentrism oprese vůči jiným kulturám než své vlastní)*

-ic → ik. *logistik, informatik*

4. nahrazení II.části domácím/zdomácnělým prvkem:

a) sufixoidem:

-logist → log. *scientolog (ang scientologist)*

-therapist → terapeut. *canisterapeut (ang canis therapist odborník na léčbu pomocí psů)*

b) celým slovem:

beachvolejbal (beachvolleyball), fitness klub (fitness club)

4.1.2.2. Formování základního tvaru feminin v češtině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy
přejímaného tvaru

lobby, love story, monoski, afterparty

2) přidání / záměna koncovky:

e za a: fritéza (z něm? die Fritteuse, Friteuse)

(0 za a: *doména* poč (ang *domain*) – resp. k existujícímu slovu (z lat) byl přejat nový význam)

3) resufixace

a) nepravidelná - nebyly nalezeny příklady

b) pravidelná:

-ity (-bility) : kredibilita, flexibilita, (in)kompatibilita, asertivita, kreativita a celebrita (slovo, které do této skupiny významově již nepatří, neboť jeho význam byl z pojmenování vlastnosti přenesen na označení osoby charakterizované touto vlastností) a *utilita* poč (též v přeneseném významu – počítačová funkce -přenesení proběhlo již v angličtině)

-cs : dianetika, gyronetika, kalanetika, logistika, makrobiotika, synergetika

-tion za se/ace: dekomprese, dekomprimace

-tis/-itida: celulitida (ang *cellulitis* z lat) tento způsob resuffixace je obvyklý u jmen latinského původu

4) nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) II. částí je sufixoid

-theque: -téka: videotéka

-logy za logie: kosmetologie (cosmetology)

-therapy za terapie: canisterapie (ang *canis therapy*), *laserterapie* (ang *laser therapy*) – slova s tímto sufixoidem mívají v češtině vytvořené varianty:

canisoterapie (náhodné užití – nalezen jen 1 výskyt), *laseroterapie* (zhruba stejná frekvence užití jako laserterapie 190x:250x, nejčastěji je totiž užíváno slovní spojení *laserová terapie*, nalezeno 3600x)

b) II. částí je celé slovo

demoverze, coververze,

abilympiáda, paralympiáda / paraolympiáda, deaflympiáda

steel kytara /steelkytara, etnohudba/ etnohudba, etno muzika/ etnomuzika, soap opera

4.1.2.3. Formování základního tvaru neuter v češtině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy přejímaného tvaru

aikidó neskl *l aikido, body, kapučíno/cappuccino, euro, musí, lego, logo,*

2. základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému

3. resuffixace

- a) pravidelná – nebyly nalezeny příklady
- b) nepravidelná – nebyly nalezeny příklady

4. nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

- a) II. částí je sufixoid

fytotherapeutikum,

aquacentrum/ akvacentrum, call centrum/ callcentrum, fitness centrum, wellness centrum

Charakteristiky sufixu nabývá též slovo *studio*, které má jako sufixoid význam obdobný jako *centrum*, čili vyjádření toho, že pojmenování pojmenovává místo.

V případě studia to eventuálně může být místo menších rozměrů než centrum, ale toto hodnocení může být subjektivní. Suffixoid studio bývá psán dohromady, s pomlčkou nebo i zvlášť (zde pro stručnost příklady psány jen dohromady):

hairstudio, massagstudio, nailstudio, makeupstudio, skinstudio, bodystudio, internet-studio

- b) II. částí je celé slovo

city-taxi, ikon-menu poč (menu jako tvar již v češtině existovalo před zkoumaným obdobím, teď jen přejat nový význam, ve vztahu ke kterému je i tato přejímka, takže tvarově vlastně by nemělo být třeba upravovat, ale – použití lexému *menu* ve významu jídelníček bylo knižní a ne příliš frekventované, zatímco nyní při aktivaci tohoto lexému v jeho nově přejatém přeneseném významu vzniklo i adaptační transnominativum *meníčko*)

memo pole poč (← ang *memo field*)

4.1.2.4. Formování základního tvaru plurálu v češtině

V jazyce přijímajícím, zde češtině, jsou chápány též jako plurál a do podoby plurálového tvaru jsou upraveny připojením koncovky *-y*: *kornfleky/ kornflejky* (ang *cornflakes*), *legíny* (ang *leggings*)

Někdy je zachován i morfém značící množné číslo v jazyce dávajícím:

kornfleksy (ang *cornflakes*).

Jindy zůstává původní tvar beze změn *gender studies*, to v případě, že v češtině není chápáno v množstevním významu, ale jako slovotvorně nemotivovaný pojem, zde jako název oboru, ne jako jednotlivá studia, *cookies* neskl.

Zvukové připodobnění

Na závěr uvádíme příklad specifického způsobu přejímání a adaptace cizího lexému. Je to případ, kdy základní tvar vzniká přidáním významu cizí LJ k české LJ na základě zvukové podoby: *harašení* (ang *sexual harassment*), *brouzdání*, *broušení*, *brouzdat*, *brousit* (ang *to browse*).

4.1.3. Formování základního tvaru v ruštině

O ruštině se tradičně tvrdí, že má větší skupinu nesklonných substantiv, analýza zde zkoumaného materiálu takové tvrzení nepodporuje. Objevuje se několik nesklonných adjektiv, není jich ale nijak podstatně více než v dalším zkoumaném jazyce, češtině. Některá jsou nesklonná v obou jazycích *barbecue s* – *барбекью s ru*, *show* (včetně tvarů s rozličnými prefixoidy) *s i ž* – *шоу s ru*, *aikido s* – *айкидо s ru*, *love story ž* – *лав-стори ž ru* a nepočetná jiná jen v ruštině *ареман s*, *аджорнаменто s*.

Ruština ovšem někdy používá k tomu, aby slovo zformovala, tak jak potřebuje, jiné způsoby než čeština. Častěji než čeština volí způsob používání „formátujícího“ slova, tj. slova, které je v této funkci nositelem gramatických významů a zároveň je přejímkou i určováno i významově (viz výše u příkladu *террорист-камикадзе*, který byl do bulharštiny přejat z ruštiny). V některých případech je to graficky vyjádřeno jedním tvarem, tj. složeninou, jindy jen slovním spojením, hlubší podstata ale zůstává stejná. Např.: *ребёнок-клон*, *фирма-риэлтер*, *девушка-хостесс*. Tyto ryze ruské tvary jsou lze snadno odlišit od přejatých nebo přejímkami ovlivněných: *спорт-ютилити*, *диск ютилити*, *имплоймент-бюро*.

4.1.3.1. Formování základního tvaru maskulin v ruštině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovtvorné úpravy přejímaného tvaru (typ *modem ang* – *модем ru*)

дизайн, *бартер*, *авиваж*, *домен*, *бум*, *ваучер*, *велорейтинг*, *кастинг*, *корпус*, *кампус*, *океаниум* (tam, kde bychom čekali pravidelnou resufixací na *океаний*)

2. tvarotvorná přípona - příklady nenalezeny

3. resufixace

a) nepravidelná - příklady nenalezeny

b) pravidelná

-изм: антиглобализм, плюрализм, популизм

-ист: антиглобалист, популист

-ик: информатик, логистик

-ор: курсор, корректор, процессор, архиватор

-ар: кулинар

ит – ий: солярий

4. nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem
přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) II. částí je sufixoid

-лог: косметолог, культуролог

-терапевт: мезотерапевт, рефлексотерапевт

-ман, -мен: кроссмен, рокмен

-граф: томограф

-центр: сервис-центр

b) II. částí je celé slovo

гольф-клуб, стриптиз-клуб, спаринг-партнёр

4.1.3.2. Formování základního tvaru feminin v ruštině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovtvorné úpravy
přejímaného tvaru

умма, йойоба, картридж, лайкра, лавстори

2) základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému

кулинария, герла

3) základní tvar vytvořen prostřednictvím resuffixace

a) nepravidelná

b) pravidelná

-ика: авионика

-ура: акупунктура, акупрессура

-ция: анимация

-зия: конверзия

-изация: компьютеризация

4) nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) II. částí je sufixoid

-логия: косметология, культурология

-терапия: мезотерапия

-графия: аграфия (v tomto případě je komponent графия hlavním nositelem významu a předpona а- modifikující částí), томография, голография

b) II. částí je celé slovo

грин-карта, рэп-группа

4.1.3.3. Formování základního tvaru neutra v ruštině

1) vytvoření základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy přejímaného tvaru

авиашоу, аерошоу, авокадо, агреман, аджорнаменто, айкидо, ай-кью, бэби бэйби, киви

2) základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému

nenalezeny příklady

3) základní tvar vytvořen prostřednictvím resufixace

a) nepravidelná - nenalezeny příklady

b) pravidelná- nenalezeny příklady

4) nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp. komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím - komponentem je II. část

a) II. částí je sufixoid

арт студио, найл-студио

b) II. částí je celé slovo

имплойтмент-бюро, лазеролечение

4.1.3.4. Formování základního tvaru přejímek v plurálu v ruštině

Formování plurálu z přejatého plurálu při zachování původního morfému pro tvorbu pl. : *леггинсы* ; po odstranění morfémů značících plurál: *анаболики, бермуды, слипы.*

4.1.4. Shrnutí – formování základního tvaru substantiv

V této části jsme se snažili analyzovat a strukturovaně znázornit mechanismy adaptace cizích LJ v jazycích přijímajících. A to jak obecně, tak na konkrétním novém materiálu češtiny, ruštiny a bulharštiny. Mezi zkoumanými jazyky byla konstatována značná shoda v používaných mechanismech a některé dílčí rozdíly v aplikaci konkrétních prostředků. Zde máme na mysli zejména vlastní varianty internacionálních přípon nebo způsobů adaptace v ruštině a méně často v bulharštině pomocí složenin typu *ДЕВУШКА-ХОСТЕСС* ru .

Jako nejstabilnější a "nejvíce automatický" se ukázal postup zdomácnování v bulharštině, která vykazuje nejmenší množství variant. Vzhledem k neexistenci pádové flexe byl takový závěr očekáván. Na druhou stranu to ale neznámá, že by bulharština ve zkoumaném období přejímala více než druhé dva jazyky. Což zároveň dokládá, že přejímání není otázkou schopnosti jazyka přejímat, ale potřeby jazyka přejímat.

Ukázalo se, že variant je na této úrovni méně, než jsme očekávali. Narozdíl od úrovně grafické a fonetické, pro které je vysoký stupeň variability charakteristický. Tato skutečnost je zapříčiněna tím, že používání LJ není podmíněno jejich grafickou nebo fonetickou podobou v takové míře jako morfologickou podobou. Z hlediska užívání není rozhodující, zda píšeme *image* nebo *imidž*, zda vyslovujeme *imidž* nebo *imič*, zde reflektujeme pouze znalost původu slova a pravopisné zvyklosti jazyka přijímajícího, ale z hlediska syntaktických vztahů je naprosto zásadní zařadit slovo do gramatických kategorií. Je tedy projevem účelnosti jazyka, že proces adaptace vede k ustálenosti tam, kde je to podstatné, a dopouští rozkolísanost tam, kde to není až tak podstatné. Existence grafických a fonetických variant je zřejmě pro porozumění natolik okrajovou záležitostí, že její eliminace ryze imanentním vývojem je dlouhodobou záležitostí. Rozhodně podstatně delší než ustálení na úrovni morfologicko-slovo tvorné. K odstranění nadměrného počtu grafických variant dochází často až zásahem kodifikačními prostředky, které stanovují závaznou pravopisnou normu. Takto by byly některé varianty odstraněny alespoň teoreticky, neboť je odlišnou záležitostí *existence* orfografické normy a všeobecná *znalost* orfografické normy.

4.2. Lexémy vytvořené na úrovni domácího jazyka z (nově) přejatých LJ

Odvozování, resp. zapojování přejímek do systému slovo tvorby daného jazyka přijímajícího přes slovo tvorné techniky odvozování a skládání slov, chápeme zde jako prostředek adaptace přejímek (Martincová, Savický 1987). Na druhou stranu to, že se přejímka účastní slovo tvorných procesů není jen prostředkem adaptace, ale naopak i projevem toho, že je již zadaptovaná v dostatečné míře a vhodným způsobem připravená k tomu, aby byla schopna vázat se s domácími (nebo dříve zdomácnělými) prvky, v tomto případě předponami, příponami či celými slovy. Výše uvedené ovšem neplatí při užití slovo tvorného postupu konverze, o kterém se někdy hovoří v souvislosti (Vačkov 1998) s dvojicemi typu *bussines* subst m – *bussines* adj neměn, tento způsob tvoření (i pokud bychom souhlasili s tím, že se v tomto případě jedná o tvoření konverzí) za projev zdomácnění nepovažujeme. Distribuce odvozenin a složenin motivovaných přejatými LJ není u všech slovních druhů stejná. Mezi substantivy, která jsou nejvíce přejímána, je nejméně odvozenin a složenin, naopak nová přídavná jména motivovaná cizím vlivem vznikají ve velké míře v domácím prostředí z přejatých substantiv, naopak minimum jich bývá přejato. Slovesa posuzujeme naprosto odděleně (jako přejetí významu a kořene a zformování tvaru slovesa na úrovni domácího jazyka). Odvozeniny z přejímek jsou dvojího druhu: odvozeniny s novým lexikálním významem a odvozeniny bez nového lexikálního významu – transnominativa. Zejména prostředky transnominace přejímek hodnotíme jako prostředek adaptace cizích slov.

4.2.1 Adaptační transnominace

Odvozování z přejímek vznikají dvě skupiny slov. A to nová pojmenování s novým věcným obsahem, která doplňují slovo tvorné hnízdo. A transnominativa v podobě slovo tvorných variant, která žádný nový věcný obsah neoznačují. Cílem při jejich vytvoření není pojmenování obsahu, ale odstranění příznaku cizosti. Použitím domácí přípony mění se hodnocení z „cizí“ na „domácí“. Např. *boarder* –

boardař, toaster - toastovač. V některých případech transnominací vznikají lexémy, které vytěsňují z užívání přejímku a zaujímají vlastně pozici základního tvaru vytvořeného z cizího slova, např. *barbie* se používá spíše v reklamě a v oficiálním názvu výrobce ve spojení panenka *Barbie* (pravá od Mattel), jinak je běžné *bárbína*, též v přeneseném významu (*povrchní sladce líbivá dívka s přehnanými femininními rysy ve vzhledu i chování*).

Nejčastějším slovotvorným prostředkem transnominace s cílem zdomácnění LJ (adaptační transnominace) je resuffixace. Podle použité přípony může lexém zůstat stylisticky neutrální (*boarder-boardař*) nebo se může změnit jeho stylistické zabarvení (*boarder—boardák*). Pak se už nejedná pouze o odstranění příznaku cizosti, ale o stylistickou adaptační transnominaci. V jiných případech je přidán sufix tam, kde byl nulový, z čistě gramatických důvodů, tj. pro získání tvaru vhodného pro skloňování (*au-pair – aupairka*), čili jde v tomto případě o sufixaci. Podle vzniklého slova a účelu vzniku je možno adaptační transnominaci tedy rozdělit na:

- a) tvarotvornou (*au-pair – aupairka*)²³
- b) čistě domestikační (*boarder – boardař*)
- c) stylistickou (*boarder – boardák*)²⁴

Častým prostředkem adaptační transnominace čistě domestikační je reprefixace (eventuálně reprefixoidace), např. *multikulturní – mnohokulturní*, která ovšem nemá vliv na zařazení LJ do gramatických kategorií. Zaměňují se internacionální předpony latinského nebo řeckého původu (které v jazyce bývají též přítomny) za domácí prvky (předpony, prefixoidy, slova). Není to jev v daném období nový, tento způsob zdomácnění internacionalismů probíhá kontinuálně. Nasetkali jsme se s případem záměny nově do jazyka proniknuvšího prefixoidu, označovaného jako I. část, např. *skate-/skejt* za domácí prvek (ani by nebylo za jaký).

²³ Tento způsob adaptační transnominace (*au-pair – au-pairka*) je v podstatě stejný jako způsob formování základního tvaru pomocí tvarotvorného morfému (*hostess - hosteska*, viz výše), rozdíl je jen v tom, že *au-pair* existuje v jazyce přijímajícím též, *hostess* nikoli.

²⁴ Přičemž neztrácíme ze zřetele, že všechny tři druhy jsou morfologické a působí zdomácnění LJ.

Neodvozuje se jen od přejímek, ale i od odvozenin z přejímek. Typickým příkladem takového odvozování jsou přechýlená feminina a vztahová adjektiva odvozená ze jmen konatelských fundovaných přejímkami.

Poměr přejímek a odvozenin

Ve zkoumaném souboru počet přejímek značně převyšuje počet odvozenin. Příčinu nehledáme v nízkém stupni začlenění přejatých LJ do jazyků přijímajících. Ze synchronního hlediska by mnohé LJ, které jsou v této práci zahrnuty do mezi přejímky, byly klasifikovány jako odvozené. Jednou příčinou nízkého počtu přejímek je tedy důsledná selekce přejatých a odvozených LJ, kde jako odvozené jsou chápány jen LJ prokazatelně vzniklé v daném jazyce. Druhým možným důvodem je poněkud odlišná lexikografická praxe ve zpracování nových slov v každém z jazyků z hlediska deskriptivního a preskriptivního přístupu. Dalším faktorem jsou rozdílná kritéria pro hodnocení stylistického zabarvení LJ. Např. lexém, který je v češtině zcela spisovný a naprosto neutrální kliknout, je v ruštině hodnocen jako hovorový (*кликнуть*) (Skljarevskaja 2006). Český slovník neologizmů (SN1 a SN2) zobrazuje novou slovní zásobu v její šíři, v bulharském slovníku neologizmů (RNDZ) se často setkáváme s poznámkou нежел (нежелателно – nežádoucí). A protože slovníky neologizmů daných jazyků byly jedním ze stěžejních zdrojů materiálu, nemohly se tyto skutečnosti do složení databáze nepromítnout. Naopak pro češtinu bylo možno čerpat i z každodenní jazykové praxe.

Stylistická charakteristika

Tím se zároveň dostáváme i k další otázce - k rozdílu mezi začleněním přejímky do vrstvy jazyka užívané při formálním styku (úřady, média - zpravodajství apod., nikoliv volnočasové pořady; vzdělávání) a vrstvy jazyka hovorového až nespisovného. Přejímané LJ jsou bez ohledu na obor nebo jejich stylistické zabarvení v jazyce dávajícím hodnoceny v jazyce přijímajícím jako bezpříznakové (odhlédneme-li od hodnocení cizí – domácí), což také bývá jeden z důvodů přejímání - možnost disponovat stylisticky neutrálním ekvivalentem k domácí LJ, která získala určitý stylistický nebo citový příznak, obvykle negativní. Určitou výjimku tvoří v nejnovější vrstvě přejímek slova mechanicky krácená (*demo, fest,*

комр, демо, фест, комп vše bg), u nichž mluvčí cítí krácení jako jistou ležérnost ve vztahu k jazyku a pocit'ují je jako hovorová. V ruštině je tento způsob mechanického krácení v hovorové řeči velmi rozšířen a oblíben, jeho projevem na úrovni spisovného jazyka je tradiční masívní tvoření složenin z komponentů, které představují zkrácené základy slov (*компромат - компромитирующие материалы*). Pokud už se stylistické hodnocení přejímek objevuje, jsou některé z nich hodnoceny spíše jako knižní a odborné. Při začleňování přejímky do jazykového systému pak můžeme pozorovat, že na úrovni jazyka pro formální (ve smyslu oficiální, úřední ap.) užití je zohledňována její původní příslušnost k jazyku dávajícímu, jako by byla zachovávána její netknutelnost, déle než na úrovni jazyka pro neformální společenský styk, kde je LJ takřka okamžitě poté, co mluvčí myšlenkově pojmu a zpracují její sémantický význam, zapojována do domácí slovo tvorby.

Jiná je situace v odborné jazykové komunikaci, kde naopak nadměrné přejímání ve vztahu k existující domácí terminologii může být projevem snižování odborného stylu, např. *naládovat, naloudovat z to load* poč.

4.2.2. ČEŠTINA

4.2.2.1. Maskulina

Odvozených maskulin²⁵ je řádově méně než přejatých (zato přejatých maskulin je podstatně více než přejatých feminin a neuter). Mezi odvozeninami převažují názvy pro osoby.

Dále uvádíme přehled tvoření:

Nebude asi překvapením, že nejproduktivnější příponou je přípona původem cizí, přípona *-ista*. Je logické, že se slova původem cizí, pojí s původem cizí příponou, celek působí sourodě. Způsob tohoto tvoření ale považujeme spíš za pokračující cizí vliv než za projev zdomácňování. Slova s touto příponou je obtížné rozlišit na přejatá a vytvořená v jazyce, ze synchronního hlediska je lze považovat všechna za vytvořená v jazyce, protože jsou zásadně prvky hnízda, avšak po přihlédnutí k diachronní stránce věci zde uvádíme jen ta, pro která nebyl nalezen v angličtině

²⁵ Když hovoříme o odvozených maskulinech, femininech a neutrech, máme na mysli přejatá slova kvalifikovaná v jazyce přijímajícím jako maskulina, feminina či neutra.

ekvivalentní tvar nebo jen minimální počet výskytů (počet minimálních výskytů jsme stanovili na 100 výskytů nalezených pomocí vyhledávače seznam.cz, funkce hledání ve světě, což pro tak velký prostor jako internet opravdu není mnoho; je ovšem skutečností, že tento stav se může každým okamžikem měnit, tak jako se ostatně mění každý okamžikem i řeč). Po provedení analýzy zjišťujeme, že tvoření pomocí této přípony je mnohem produktivnější v jazycích přijímajících, než v samotné angličtině, kde je příponou zejména pro tvoření adjektiv.²⁶

Názvy konatelské:

odvozené od názvů sportů: *aikidista*, *duatlonista*, *florbalista*, *korfbalista*, *beachvolejbalista* (anglicky *beach volleyball player* – od míčových her končících na ball se v angličtině touto koncovkou neodvozuje, používá se nejčastěji slovního spojení *---ball player* nebo zřídka odvozeniny pomocí sufixu *-er ---baller*, tato odvozenina je často používána jen pro odvozeninu od anglického slova *football* → *footballer*)

Dalšími příklady jsou: *akupunkturista*, *lobbista* (v angličtině existuje v podobě *lobbyist*), *now-howista*, *designerista* (zde přípona připojena za anglickou významově stejnou příponu *-er*), *inlajnista*, *mobilista*, *modemista*.

U následujících dvou příkladů předpokládáme motivaci spíše adjektivem:

alternativista, *asertivista*, jakkoli substantiva s tímto kořenem existují, je zřejmé, že slova označují *osobu žijící alternativním stylem života*, resp. *osobu asertivního chování*.

Další produktivní příponou je domácí *-ař/-ář*. Slovo tvorným základem pro tato jména konatelská může být název sportu nebo činnosti: *bikrosař* (kdo jezdí bikros), *krosař* (kdo jezdí nebo běhá cross country), *happeningář* (kdo se účastní happeningů), *mítinkář* (kdo se účastní mítinků); nebo může být základem prostředek pro tuto činnost: *skejtař* (jezdí na skateboardu, adaptační transnominativum – v češtině existuje též *skater*), *hardwarář* (pracuje s hardwarem – opravuje, vymýšlí, vyrábí, prodává), *butikář* (kdo vlastní butik / pracuje v butiku)

²⁶ více viz 3.1. add3b)

Sufixace touto příponou může být spojena i s dalšími technickými postupy jako odstranění nevyslovovaného koncového e (hardwarář) nebo slovotvornými postupy jako univerbizace (cross country → krosař).

Pomocí cizí přípony –átor jsou tvořena jména činitelská (nomina agentis) *implementátor* ← *implementovat*, *mediátor* ← *mediovat*. Lze zde předpokládat paralelní motivaci anglickými *implementator* a *mediator*.

K vytvoření stylisticky zabarvených, expresivních, LJ slouží koncovka –ák spojená s měkčením předchozí souhlásky: *inlajňák* ← *inlajny*, *canisterapeut'ák* ← *canisterapeut*, *skejt'ák* / řidč. *skat'ák* (čteno též *skejt'ák*) ← *skater*, *paralelní motivace se skejt*, *fit'ák* 1. ← *fitko* ← *fitness* (*centrum* / *studio*); 2. ten, kdo je fit. Analogicky k LJ *hippík* ← *hippie* je pomocí přípony –ík utvořena LJ *japík* ← *juppie*.

Nepoměrně menší skupinu tvoří názvy prostředků (nomina instrumenti), které jsou ovšem většinou přejímané (*computer*, *browser*, *skateboard*), proto ani není silná potřeba těchto pojmenování. Byla nalezena 2 stylistická transnominativa s příponou –ák: *antivirák* ← *antivir* ← *antivirový program* (*univerbizace proběhla i v angličtině v antivirus*), *frit'ák* ← *fritéza* (*není příliš užívané*, možná je motivováno spíše slovním spojením fritovací hrnec, které je frekventováno, tím pádem by tento slovotvorný postup zahrnoval též univerbizaci).

4.2.2.2. Feminina

Mezi českými femininami je nejpočetnější skupina přechýlených názvů pro osoby ženského pohlaví. K tomu je používána přípona –ka a slovotvorným základem může být přejímka obsahující anglickou příponu pro vytvoření názvu osoby jako -*er*. *bikerka* ← *biker*, *brokerka* ← *broker*, *manažerka* ← *manažer* / *manager*, *moderátorka* ← *moderátor*, *performerka* ← *performer*²⁷ nebo delexikalizovaný sufixoid –*man*: *frontmanka* ← *frontman*, *selfmademanka* ← *selfmademan*, nebo může být základem pro odvozování názvu osoby utvořený v češtině z přejímky pomocí přípony internacionálního charakteru –*ist*. *basebalistka* ← *basebalista*, *korfbalistka* ← *korfbalista*, *beachvolejbalistka* ← *beachvolejbalista*, *florbalistka* ←

²⁷ existuje též tvar odvozený z v češtině vytvořeného názvu pro osobu mužského rodu (*performátorka* ← *performátor*)

florbalista, přechyluje se též od názvů pro osoby mužského rodu vzniklých adaptací přejímky končící na *-log*: *kosmetoložka* ← *kosmetolog* (← *cosmetologist*), *-átor*: *performátorka* ← *performátor*²⁸

Přípony *-ka* lze úspěšně používat k adaptační transnominaci, kde odvozovacím základem je název osoby ženského rodu končící na souhlásku, což je v češtině nevýhodné z hlediska skloňování. Takto vytvořenými lexémy jsou *au-pairka* ← *au-pair neskl*, *babysitterka* ← *babysitter*, *topmodelka* ← *topmodel*. Obdobné jsou i motivy pro odvozování pomocí přípony *-na* odvozené *bárbína* ← *barbie*.

Sufixací pomocí přípony *-ka* jsou tvořeny též názvy nepřechýlené *baseballka* / *bejzbolka* ← *baseball* / *bejzbol řídké* (spojeno s univerbizací slovního spojení *baseballová čepice*), *lovestorka* (adaptační transnominativum) ← *love story neskl*. Pomocí přípony latinského původu *-ace* jsou tvořena deverbativa označující děje a jejich výsledky (nomina actionis) jako *implementace* ← *implementovat*, *indexace* ← *indexovat*, *mediace* ← *mediovat*. U této skupiny lze předpokládat paralelní motivaci anglickými *implementation*, *indexation* a *mediation*, která jim funkčně odpovídají. Jako další člen hnízda s obdobným významem jsou tvořena též hovorová feminina s příponou *-ačka*: *instalačka* (označuje též instalační program, cédéčko apod.), *bootovačka*.

4.2.2.3. Neutra

Čistě k tvoření adaptačních transnominativ morfologických jsou využívány přípony *-čko*:

meníčko ← *menu*, často jsou základem iniciálové zkratky nebo nesklonná slova z nich vytvořená přepsáním jejich výslovnosti *cédéčko* ← *cédé* ← *CD*, *dývídíčko* ← *dývídí* ← *DVD*, *pecéčko* / *písíčko* ← *pecé* / *písí* ← *PC*,

-ko:

fitko, *fitnesko* (obě ze (zkráceného) základu *fitness*, a ten univerbizací ← *fitness centrum* / *studio*).

²⁸ lexém ve tvaru *performator* v angličtině existuje též, ale v jiném významu; pro jeho nepřiliš časté a velice specializované užití se mi z mála nalezených výskytů nepodařilo pochopit, co znamená, ale rozhodně to není osoba provádějící *performace* / *performance*

Další skupinu představují slova s příponou *-ství*, odvozená od jmen činitelských, s významem činnost této osoby: *gamblerství, hackerství, manažerství, moderátorství* tvořená pravidelně od substantiv přejatých *gambler, hacker, manager / manažer, moderátor*.

Nejpočetnější je skupina neuter deverbativních s příponou *-(ov)ání*. *(na)bootování, lobbování, modemování, moderování, (na)scanování, (od)faxování, modelování (ve význ. modeling), monitorování (původně přejat monitoring, od toho odvozeno monitorovat a z toho monitorování, což je překlad anglického monitoring, takže se významově dostáváme tam, kde jsme začali)*. Tato deverbativa jsou tvořena pravidelně, jsou to potencionální slova, odvoditelná od každého slovesa; někdy motivována souběžně slovesem i přejímkou jako např. *monitorování (monitorovat, monitoring), lobbování (lobbovat, lobbying)*. Tento slovtvorný typ konkuruje přejímkám s příponou *-ing*, která pocházejí z anglických deverbativ konvertovaných z gerundia pro průběhové časy.

Stává se, že někdy vznikají i bez existence motivujícím slovesem pomocí předpon od již existujících deverbativ: *přeleasingování* (viz Martincová 2005).

4.2.2.4. Plurálové tvary

Plurálové tvary vzniklé univerbizací v češtině slouží k pojmenování předmětů, které se vyskytují v páru:

in-lajny (ang *in-line skates*) z *in-lineové / in-linové brusle / in-line brusle*
karvingy (ang *carving ski*) z *karvingové lyže / carving, karving lyže*

4.2.3. BULHARŠTINA

4.2.3.1. Maskulina

V porovnání s množstvím přejatých LJ je odvozených mnohem méně. Nejčastěji se v mužském rodě opět tvoří jména osob.

Názvy konatelské

Nejproduktivnějšími příponami pro tvoření názvů konatelských odvozených od cizích přejímeč, jsou dvě původem cizí přípony, obě velmi produktivní i mimo oblast přejatých slov. Jednou z nich je původně latinská přípona *-ист*.

йеховист, мачист, металист, парапланерист, перкусионист, рейкист, ролерист, скейт/сноубордист, софт/хардверист, сумист, таекуондист, татуист

Vzhledem k faktu, že se jedná o internacionální, velmi produktivní, příponu, je těžké odlišit od přejatých slov s touto příponou, jejichž kořen je přítomen v některém jiném přejatém slovu, které by mohlo motivovat k odvození. Jako hledisko bylo použito kritérium přítomnost/nepřítomnost v angličtině, eventuálně přítomnost/nepřítomnost v hojném počtu výskytů v jiném jazyce, který přichází v úvahu jako zdroj přejímeč, např. němčina, francouština, ruština apod. Problémem je, že slova s touto příponou - patřící k tomuto slovo tvornému typu, jsou potencionálně přítomna v mnoha jazycích a na tak velkém prostoru jako je internet se časem určitě objeví přinejmenším v omezeném počtu výskytů, jako např. slovo *machist* (83 výskytů v anglických a jinojazyčných textech - což ovšem pro anglické slovo není nikterak mnoho).²⁹

A druhou je již tradičně velmi produktivní přípona tureckého původu (*а)джия*.

байкаджия, бутерджия (spojeno s univerbizací z бутертесто), (интер)нетаджия, компроматаджия (od základu, který tvoří přejímka z ruštiny компромат ← компромитирующие материалы), компьютерджия, митингаджия, мобифонаджия, попаджия, рапададжия, рокаджия, хайлайфаджия, уейфаджия

Názvy činitelské

Při tvoření názvů činitelských se uplatňuje opět přípona cizího původu *-атор*.

лустратор, (ре)миксатор, приватизатор a její měkká varianta *’ор*:
(авто)рекет’ор, скан’ор.

Další slovo tvorné typy již nejsou tak produktivní. Setkáváme se s příponou *-ар*, pro odvozování názvů příslušníku hnutí, ať již institucionalizovaných či ne:
кришнар, п’нкар, скинар, zájmových skupin: группар. názvů zaměstnání:

²⁹ viz též 3.2.2.1. a 3.1. add 3b)

видеотекар, пицар, či nejobecněji pro odvozování názvů nositelů příznaku, vlastnosti: *комплексар, психар*.

Příslušnost k určité skupině značí též přípona *-ец*, která může být použita i v rozšířeném tvaru pro odvozování od zkratk / zkratkových slov: *кейфоровец* (← *KFOR*), *натовец* (← *NATO*), *шенгенец, ротарианец*, v jiných případech může označovat podobnost *рамбовец*, nebo pro vytvoření názvu konatelského *мобифонец*.

Poslední produktivní příponou je přípona *-ик*, s významem nositel příznaku, sloužící k odvozování od adjektiv: *алтернативник* (kdo je přívržencem alternativního způsobu života / léčby / stravy), od substantiv *анорексик* (nositel nemoci – vytvořeno pravděpodobně stejně jako *булимик* ani ne tak sufixací od názvu nemoci, jako spíše desufixací z názvu pro označení ženy, která je nositelkou nemoci), přípona slouží též k odvozování názvů názvů předmětů: *фритюрник*.

4.2.3.2 Feminina

Nejproduktivnější příponou je přípona *-ка*, sloužící např. k adaptační transnominaci *секссимволка* (← *секссимвол*). Majoritní skupinu tvoří přechýlená feminina, odvozená od přejatých maskulin - názvů osob, a to příponou *-ка*: *бахайка, боска, брокерка, диджейка, дилърка, дистрибуторка* (též ve významu *distributorská firma*, vytvořeno sufixací a univerbizací), *компютържийка* (jména přechýlená od jmen konatelských s příponou *-джия* jsou tvořena hojně a lze je považovat za potenciálně v jazyce přítomná), *бордистка, сумистка* (u jmen odvozených od názvů konatelkých s příponou *-ист* platí totéž co u předešlého příkladu).

To, že je přechylování tak produktivní, není v bulharštině až tak samozřejmé jako v češtině, tím podivnější je zatvrzelé užívání lexému *топмодел* pro pojmenování povolání, které je výsadou žen.

Přípona *-ка* je kromě toho často využívána k sufixaci univerbizovaných pojmenování: *валентинка* (*картичка за празник св. Валентин*), *офшорка* (*офшорна компания*), *пилотка* (*пилотен епизод*), *сапунка* (*сапунена опера*), *мобилка* (*мобилен телефон*), *дистрибуторка* (*дистрибуторска фирма*). Totéž

platí pro příponu *-арка*: *кабеларка (кабелна телевизия), ментарка (менте продукт)*.

K přechylování dále slouží přípona *-ша*: *премиерша*.

Pravidelně jsou tvořena deadjektivní substantiva pro pojmenování vlastností pomocí přípony *-ост*: *интерактивност, креативност*.

Jako produktivní se překvapivě ukazuje přípona *-щина*, která dává odvozeným lexémům zabarvení odmítavého stanoviska mluvčího. Odvozuje se od substantiv, zkratk i vlastních jmen: *мачовщина, папаращина, PR-щина, ВУЗ-щина, ДжиСиЕм-щина, борат-щина (Borat – jméno filmového hrdiny)*.

Tradičně produktivní je přípona internacionálního charakteru, původně latinská, se kterou se často setkáme i v přejímkách, takže je též velice obtížné rozlišit přejímky a vlastní tvoření, v nejasných případech předpokládáme přinejmenším paralelní motivaci, *-изация*: *евроизация, кабелизация, компютризация*.

4.2.3.3 Neutra

Bulharská neutra odvozená od přejímek pojmenovávají nejčastěji děje (nomina actionis) a používanou příponou je přípona *-не*: *видеоклипиране, генериране, глобализиране, финализиране, деинсталиране, деноминирање, допингиране, зомбиране, инициирање, институционализиране, кирилизиране, клониране, конвертирање, концесиониране, лобирање, магналдизиране, маргинализиране, маршрутизиране, мастериране, банкиране, event. -оване: лизинговане*.

Druhou skupinu odvozených neuter tvoří pojmenování činnosti osoby, jejíž název je motivující pro odvození pomocí přípony *-ство*: *брокерство, букмейкърство, гастарбайтерство, диджейство, дилърство, дистрибуторство, манекенство, мениджърство, бахайство, кинжалство*.

4.2.4. RUŠTINA

4.2.4.1. Maskulina

Též v ruštině tvoří největší skupinu substantiv odvozených od přejímek názvy osob.

Opět jednou z nejproduktivnějších přípon je přípona *-ист*. *айкидоист, перкуссионист, бордист, исламист, йеховист, кабелист, клиентелист, мачист, металлист, мунист, перфекционист, скейтбордист, скэйтбордист, сноубордист, серфист, триатлонист, фристайлист*.

Příponou, která se uplaňuje pro tvoření názvů osob i pojmenování prostředků odvozených od substantiv je *-ник*. *альтернативник, мафиозник, кассетник*.

Produktivní je přípona *-ор / -ёр*, která se v nalezených případech pojí se odvozovacím základem tvořeným přejatými substantivy: *риэлтор* (← *риэлтер* – též *firma*), *рекрутёр* (← *рекруитер*) *стриптизёр, франчайзор / френчайзор, приватизатор*,

Poslední produktivní příponou je pro svou univerzálnost oblíbená přípona *-щик (-чик)*: *параллельщик, пиарщик (пиар), сиэнэнщик, татуировщик, интернетчик*

Pro užití ostatních přípon ve slovtvorbě fundované přejatými LJ máme jen ojedinělé příklady *сетенавт, трансвестит, френчайзиат, ретандант*.

4.2.4.2. Feminina

Nejproduktivnější domácí příponou v ruštině pro tvoření feminin z odvozených LJ je přípona *-ка*. Slouží k přechylování: *стриптизёрка, сноубордистка, триатлонистка, трудоголичка*

Pro přechylování se uplatňuje též přípona *-ша*: *снайперша, стриптизёрша*.

Přípona *-ка* je produktivní též při univerbizaci: *офшорка* (← *офшорная компания*).

Druhou srovnatelně frekventovanou příponou je přípona *-ация*, její frekventovanost ovšem není výsledkem jen domácího tvoření, ale zejména přejímání: *деноминация, кабелизация, стагфляция*.

4.2.4.3. Neutra

Mezi odvozenými neutry se vyskytují takřka výhradně dva typy. A to neutra pojmenovávající průběh děje s příponou *(-ир)ова-ние*, odvozená v námi zkoumaném materiálu ze sloves, jak je obvyklé, nebo přímo z přejatých substantiv s příponou adaptovanou příponou *-(иза)ция* (\leftarrow *ization*) v rámci adaptační transnominace: *СПОНСИРОВАНИЕ, ТОНИЗИРОВАНИЕ*.

A druhou, velmi produktivní příponou, je přípona *-ство*: *СПОНСОРСТВО*, Sufix *-ство* se používá ve významu činnost osoby, jejíž pojmenování tvoří motivující základ pro odvozování, pro význam hromadný skupina takových osob se užívá v ru sufixu *-ья* *СПОНСОРСТВО* *х* *СПОНСОРЬЯ*.

4.2.5. Další slovotvorné postupy

Při začleňování přejatých LJ do systému jazyka se uplatňují též další slovotvorné postupy jako prefixace, prefixoidizace, univerbizace, mechanické krácení a skládání.

Postupy prefixace a prefixoidizace nemají na způsob integrace do gramatických kategorií de facto vliv.

Reprefixaci domácím prefixem výměnou za původní cizí je jedním z častých způsobů adaptační transnominace: *inkompatibilita poč* *х* *некомпатibilita poč.*, *копродюсер ру* *х* *сопродюсер ру*.

S tímto způsobem adaptace se setkáváme i slov tvořených pomocí prefixoidů, které mají své ekvivalenty v přijímajících jazycích, což jsou zejména prefixoidy latinského a řeckého původu: *multikulturní (multicultural)* *х* *многokulturní*.

Prefixace i prefixoidizace jsou v angličtině produktivními způsoby tvoření, takže je přejímáno množství LJ, které obsahují prefix či prefixoid. Kromě tradičních řeckých a latinských prvků jsou prefixoidy stále častěji též zkrácené základy slov, např.: *bio-*, *eko-*, *euro-*, *afro-*, *auto-* (ve významu související nějakým způsobem s automobilem) ap. Tyto prvky mohou fungovat jako prefixoidy nebo jako samostatné celky. Takové krácení a následné užití zkrácených částí jako komponentů pro tvorbu složenin je v ruštině tradičně velmi produktivní (z novějších např. *компромат*). Pro češtinu lze zvýšení produktivity tohoto slovotvorného způsobu považovat za podnětené vlivem přejímek tohoto typu (*demoverze*). Tento slovotvorný způsob zůstává v češtině méně produktivní než v ruštině a zůstává

omezený na oblast přejímek, mezi domácími / zdomácněnými LJ najdeme málo příkladů. Příkladem z poslední doby je např. *repre skandál* (*skandál v reprezentaci*).

Kromě zkrácených částí slov mohou být za prefixoid označena na základě svého postavení jako I. část slovního útvaru i celá slova ve svém základním tvaru, tzv. izafetové konstrukce (*byznysplán*)³⁰

Mechanické krácení

Tento slovotvorný postup je v angličtině velmi produktivní, ovšem je to prostředek, který zároveň působí jisté stylistické snížení nově vzniklé LJ oproti LJ motivující.

Opět je to prostředek v češtině málo obvyklý, jeho aktivaci je třeba přičítat cizímu vlivu, v ruštině prostředek velmi produktivní i se stejným stylistickým hodnocením.

Bulharština se nachází asi tak uprostřed.

Příklady LJ vzniklých mechanickým krácením:

тин (*тинейдер*), *комп* (*компьютер*), *софт* (*софтвар*)

Tyto případy je třeba odlišovat od těch, kdy dochází k desufixaci bez souběžného stylistického snížení LJ, kdy je takto vytvořen základní tvar LJ, např. ru *талиб* x bg *талибан*.

Skládání slov

Skládání slov³¹ dalším ze slovotvorných postupů, který je běžnější v ruštině a v bulharštině než v češtině. Pro bulharštinu musíme některé složeniny uvažovat za motivované ruštinou (*лизингополучател*).

Příklady pro ruštinu: *лазеролечение*, *лизингополучатель*, *системотехник*,

Příklady pro bulharštinu: *лизингодател*, *лизингополучател*, *франчайзonoсител*,

Příklady pro češtinu: Skládáním ve spojení se sufixací pomocí přípony -áč je tvořeno slovo *hololebkáč* (← *holá lebka* kalk ← *skinhead* ang).

Samostatným typem složenin jsou složeniny tvořené pomocí sufixoidů, též do tohoto slovotvorného způsobu se zapojují přejaté kořeny, např. *скейтодром*.

³⁰ viz 4.3.3. a 5.

³¹ Máme zde na mysli výhradně vlastní skládání, tj. ne tzv. izafetové konstrukce (*fitnessclub*).

Do všech tří jazyků přijímajících byl z angličtiny přejet nově vzniklý sufixoid *-holic / -holism* → *-holik, -holizmus, -холик / -холизм* ru, *-голик / -голизъм* bg

Příklady v ruštině: *трудоголизм / трудоголик*

Příklady v bulharštině: *работохолик / работохолизъм*

Příklady v češtině: *workoholik / workoholizmus*,

Univerbizace

Univerbizace slovních spojení je velmi častým slovotvorným způsobem, se kterým se setkáváme při studiu přejímek. Probíhá jak ve spojení se sufixací³² (viz výše), tak bez dalších slovotvorných postupů *kompakt* (← *kompakt disk*), *климатик* (← *климатична инсталация*) bg, *маргинал* (*маргинален човек, пробем*) bg, *социофоб* (*човек със социална фобия*) bg, *хомофоб* (*фобия от хомосексуали/хомосексуалност*) bg

Nebo univerbizace probíhá současně s např. připojením tvarotvorného morfému pro plurálovou formu –y jako ve slově *in-lajny* (← *in-lineové brusle*).

S dalšími slovotvornými postupy se setkáváme jen výjimečně, např.: juxtapozice spojená se sufixací:

zimmerfreismus / zimmerfreizmus (z něm *zimmer frei*)

4.3 Morfologicko-slovotvorná adaptace adjektiv

Možná by bylo užitečné připomenout si v úvodu krátce některé zásadní rozdíly mezi anglickými, českými a bulharskými adjektivy. Anglická adjektiva netvoří tak specificky morfologicky vyhraněnou skupinu jako adjektiva česká, ruská nebo bulharská, velmi často vznikají konverzí z jiných slovních druhů (substantiv) nebo dokonce i celých slovních spojení (*in-line* ang). Vlastních anglických adjektiv je relativně málo.

³² Slovotvorný postup univerbizace spojený se sufixací, viz u jednotlivých přípon dle jazyků.

Bulharština bývá tradičně pojmána jako nejanalytičtější ze slovanských jazyků. V oblasti adjektiv se tato skutečnost projevuje zejména tím, že jsou stupňována pomocí prefixů pro tvoření tvarů komparativu a superlativu (*по а най*), které se pojí se základním tvarem adjektiv (stejně jsou stupňována i adverbia), takže vlastně se jedná spíše o způsob aglutinační. Jinak bulharská adjektiva vyjadřují kongruenčně všechny kategorie rozvíjeného substantiva, tj. rod a číslo a oproti češtině navíc i kategorii určitosti/neurčitosti (tu připojeným nebo chybějícím členem určitým), proto je třeba, aby byla schopná připojit k sobě gramatické morfémy. Nevyjadřují pád, jako ho nevyjadřují ani bulharská substantiva. Česká a ruská adjektiva vyjadřují navíc též pád určovaného substantiva, takže gramatických morfémů, které je potřeba k pravidelně fungujícímu adjektivu připojit, je podstatně větší inventář. Obsáhlost inventáře ale není tak podstatná, neboť jakmile je adjektivum ve tvaru schopném připojení jedné nebo několika gramatických morfémů, je schopno připojit k sobě i jakýkoli jiný morfém z celé množiny inventáře, protože má již obvykle tvar zadaptovaný do podoby odpovídající některému z adjektivních typů jazyka přijímajícího.

Co se týče stupňování, je ruština v tomto ohledu bohatší než čeština a bulharština a disponuje jak syntetickými tak analytickými tvary pro komparativ a superlativ. Všechny tři jazyky přijímající mají celou škálou specifických odvozovacích afixů pro adjektiva. Jakékoli oslabení jejich poměrně bohatých flexivních prostředků lze považovat za motivované zvenčí.

Soubor zkoumaných adjektiv je rozdělen je do tří okruhů: přejatá adjektiva, adjektiva sufixálně derivovaná od přejímek a tzv. adjektiva konvertovaná z přejatých substantiv. Co se obsahového složení týče, lze konstatovat velkou shodu v materiálu všech tří jazyků přijímajících. Obvykle lze nalézt ekvivalenty se stejným anglickým základem.

4.3.1 Vytvoření základního tvaru přejatých adjektiv

V rámci slovního druhu adjektiv je situace naprosto opačná než v rámci substantiv. Vlastních přejatých adjektiv, která jsou původními adjektivy i v angličtině, je ve srovnání s adjektivy derivovanými od (zejména) substantiv málo. Příčinou je malá potřeba přejímání těchto adjektiv, neboť označují elementární

skutečnosti, pro které každý jazyk mívá svá pojmenování patřící do základní slovní zásoby. Přejímání tedy bývá motivováno módností, snahou o variabilitu ve vyjadřování, spíše než potřebou pojmenovat nepojmenované. Užití některých přejatých původních adjektiv je omezeno jen na určitou určitá skupinu mluvčích nebo se užívá jen v určité jazykové situaci, jsou tedy často silně příznaková, stylisticky zbarvená.

Např. být *cool*, být *free*, být *in* – zprvu užíváno jen v těchto spojeních v mluvě mládeže, dnes již i takřka střední generace, užití těchto spojení se tedy rozšířilo vlivem času, původní generace, která jich užívala, je užívá stále a další generace mají tyto konstrukce stále v oblibě, takže jich užívá stále více mluvčích. Obliba je dokonce natolik velká, že dala vzniknout substantivu, které sdružuje všechny tři tyto charakteristiky *frikulín* (*free-cool-in*).

Vkládám definici slova z internetu (kde bylo ostatně nalezeno 1000 výskytů tohoto lexému):

Co je to "frikulín"?

Pokud jste toto prazvláštní slovo ještě neslyšeli, tak vězte, že jde o záměrně kýčovitý novotvar, který se skládá ze tří anglických slov: free, cool a in.

Frikulín tedy označuje osobu, která je "free" - svobodná a nezávislá v chování a pohledu na svět, zároveň však také "cool", to jest v pohodě a "in", což znamená, že sleduje aktuální trendy a podle nich se i řídí.

Podle výše uvedeného tak může být označení frikulín jak hanlivé (osoba s nevyzrálým chováním slepě kopírující trendy) tak i naprosto pozitivní (ten, kdo dobře ví, co chce).

My - frikulíni z Hylvát - jsme si vybrali toto označení jako titul našeho časopisu, chceme se řadit mezi tu druhou skupinu, protože víme, co chceme: poznávat svět také skrze Internet, psát časopis a tak rozvíjet naše kritické myšlení.

Druhým způsobem přejetí adjektiv a to jak těch, která jsou původními adjektivy i v angličtině, tak těch, ktererá jsou v angličtině adjektivy konvertovanými, je postupně přejetí několika pojmenování sestávajících ze slovních spojení tvořených adjektivem a substantivem, z nichž se pak původně v angličtině samostatné adjektivum zpětně osamostatní i v přijímajícím jazyce. Adjektivum je tak přejato jen v určitém svém významu, ve kterém je upotřebeno v primárně přejatých

slovních spojení, eventuelně i ve dvou až třech významech a významovými přenosy se může stát frekventovanou jednotkou, přesto užití zůstává omezeno na určitou oblast/oblasti a nedochází k přejetí původního prvotního významu, který slovo mělo v angličtině (zřejmě nikoho nenapadne říci, že *хлябът е вече хард* nebo *prababička je ještě live*). Některé příklady přídavných jmen vlastních přejatých v rámci slovních spojení a posléze vyabstrahovaných:

ang *hard* → v češtině jen ve spojení např. *hard disk*, *hard porno*, též ve funkci prefixoidu např. *harddisk*, *hardware*; v bulharštině existuje *хард* jako adjektivum neměnné ve významu 1. nekompromisní, patřící k zastáncům tvrdé (politické) linie; 2. o alkoholu a drogách; též ve funkci prefixoidu; v ruštině existuje *хард* jako neměnné adjektivum i prefixoid i *хардовый* jako adjektivum odvozené v rámci adaptační transnominace

ang *light* → v oblasti potravinářství, dietologie a výživy: *light* cz neměn.; v bulharštině *лайт*, navzdory transkripci do azbuky zůstává zachována homonymie s ang *light* ve významu světlo, např. *светещи кутии /тип "суми лайт"/*;

v ruštině *лайт* jako adjektivum neměnné i jako prefixoid a existuje též *лайтовый*

ang *live* → v oblasti medií, hudby, zábavního průmyslu: v češtině *live* neměn.; v bulharštině *лайв* jako adjektivum neměnné i ve funkci prefixoidu; v ruštině *лайв* jako adjektivum neměnné i jako prefixoid (méně často) i ve tvaru odvozeném *лайвовый*

Další skupinu tvoří adjektiva vzniklá odvozováním pomocí přípon pro adjektivní tvoření již v angličtině. Ani tato skupina není příliš početná. Např.:

-ive: ang *creative*: *kreativní* cz, *креативен* bg, *креативный* ru

-ble: ang *flexible* → *flexibilní* cz, *флексибилен* bg, *флексибильный* ru

-ly: ang *user-friendly* → *user(-)friendly* cz, *юзер-френдли* bg, *юзер-френдли* ru

-less: ang *topless* → *topless* neměn cz, *топлес* neměn bg, *топлес* ru

Velkou skupinu představují deverbativní adjektiva od přičestí přítomného (*-ing*).

V angličtině je lze vytvořit de facto od jakéhokoli slovesa, do češtiny, ruštiny a bulharštiny jsou přejímána jak v rámci slovních spojení: *outsourcing company* → *outsourcing společnost*, *аутсорсинг компания* bg, *аутсорсинг компания* ru. Dále jsou v jazycích přijímajících LJ s příponou *-ing* používána jako konvertovaná

adjektiva neměnná³³ z přejatých substantiv nebo jsou přejata jako adjektiva (zde nelze rozlišit, protože se tyto lexémy používají vždy jako substantivum pro označení děje či jeho výsledku i jako adjektiva neměnná), např. *body building studio*, *body piercing ozdoby*. Nebo jsou adaptována pomocí domácích přípon (*outsourcingový*, *monitoringovací*). Zpravidla se po stabilizaci této přejímky v postavení adjektiva přechází k užívání formy odvozené pomocí přípony *-ový*. V případě tvaru *monitoringovací* jde spíše o výjimku, od deverbativa z v češtině derivovaného slovesa *monitoringovat* z přejímky *monitoring*, existuje ještě jedna paralelní řada odvozená od přejímky *monitor*, kde sloveso *monitorovat* a adjektivum *monitorovací*, jsou tvořeny pravidelněji a jsou nositeli stejného lexikálního významu jako varianty s anglickou příponou *-ing*. Též v ruštině probíhá adaptační transnominace adjektiv neměnných na *-ing* pravidelně pomocí přípony *-ов/ый*, např. *мониторинговый*, *пейджинговый*, *аутсорсинговый*. I v bulharštině se v tomto případě užívá přípony *-ов*, např. *лизингов*, *маркетингов*, *мониторингов* a z formálního hlediska nic nebrání tomu, aby tato adjektiva byla tvořena v hojně míře, přesto se v bulharštině častěji než v ruštině a češtině se setkáváme s tvary neměnnými³⁴.

Další skupinou, kterou lze identifikovat jako přejatá adjektiva, jsou deverbativní adjektiva od přičestí minulého (*-ed*), např. ang *licensed* → *licenzovaný*, *лицензированный* ru, *лицензиран* bg či ang *authorised* → *autorizovaný*, *авторизированный* ru, *авторизиран* bg.

Naopak mnohá anglická adjektiva vyskytující se v přejímaných slovních spojeních nebo nacházející se v procesu substantivizace v angličtině jsou do jazyků přijímajících přejímána jako substantiva, zejména je to časté u substantiv (v jazycích přijímajících) s příponou *-ic* a *-ist* (resp. *-ik* a *-ista* v češtině a *-ик* a *-ист* v ruštině a bulharštině), která jsou přejímána výhradně jako jména osob, jakkoli v angličtině je význam přídavného jména v mnoha případech prvořadý a v užití častější. (ang *logistic* → *logistik*, *логистик* ru i bg).

³³ a samozřejmě jako substantiva

³⁴ Např. nebyl nalezen výskyt tvaru *аутсорсинговый, což samozřejmě neznamená, že neexistuje.

Podskupinu přejatých anglických adjektiv tvoří přejatá slovní spojení nebo slova složená, jež se coby adjektiva konstituovala již na půdě anglického jazyka. Jak patrně z uvedených případů, bývají stejně jako původní adjektiva přejímána jako neskloňná/neměnná a některá taková zůstávají. Při derivaci vznikají zejména v češtině a ruštině leckdy celé řady variant, u nichž se uživatelé kloní tu k původnímu pravopisu, tu k méně nebo více výslovnosti připodobněné formě. Např.:

ang *high-tech*, *hi-tech* → *high-tech neměn.*, *hi-tech neměn.*, *хайтек neměn* bg

ang *in-line* → *in-line neměn.*, *inline neměn.*, *in-lineový*, *inlinový*, *inlajnový*, b.

nedoloženo

off-line: č. *off-line neskł.*, *offline neskł.*, *off-lineový*, *off-linový*, *offlinový*, *offlajnový*,

b. *офлайн neměn.*, *офф(-)лайновый офф лайновый оф флайновый*

офлайнновый оф(-)лайновый оффлайн оффлайн

on-line: č. *on-line neskł.*, *online neskł.*, *on-lineový*, *on-linový*, *onlineový*, *onlinový*,

onlajnový, b. *онлайн neměn.*, *он-лайн neměn.*

Pokusíme se aplikovat na adjektiva systém používaný pro určení způsobu vytvoření základního tvaru substantiv přejatých.

Způsoby vytvoření základního tvaru adjektiv:

1 vytvoření základního tvaru přejímky bez připojení (eventuálně odstranění)

slovotvorného nebo tvarotvorného morfému (typ *modem* ang – *modem* cz, *модем*

ru a bg, pro adjektiva možná lepší nazvat typ *free* ang – *free* cz), tj. vytvoření

základního tvaru přejímky bez morfologické a slovotvorné úpravy přejímaného

tvaru

Tento způsob je běžný, dokonce velmi častý, i u adjektiv, a to jak vlastních: *soft*, *cool*, *crazy*, *cash*, tak u konvertovaných v angličtině: *high-tech*, *on-line*, *carving*, *fitness*, která obvykle v jazyce přijímajícím po čase motivují (fundují) odvozená adjektiva za použití domácích přípon, tj. proběhne adaptační transnominace (*high-techový*, *on-lineový/on-lineový*, *carvingový/karvingový*, *fitnessový*), zároveň lze na některá tato adjektiva nahlížet i jako na odvozená z přejatých substantiv (tedy tam, kde existuje přejaté substantivum – např. *fitness*, *carving*), proto tato adjektiva řadíme mezi adjektiva odvozená v češtině (viz dále v této kapitole).

Do této skupiny patří také adjektiva vzniklá mechanickým krácením jako *demo*, *aku*, *bio*, *eko* apod., která existují též jako prefixoidy, eventuálně jako substantiva (demo).

2. základní tvar je vytvořen přidáním tvarotvorného morfému, který signuje přiřazení ke gramatické kategorii – tento způsob se adjektiv v tomto znění netýká, ale zdá se výhodné hovořit místo o tvarotvorném morfému o slovotvorném, v tomto případě příponě, čili je tento způsob pro adjektiva sufixací
creative – *kreativní* (kromě připojení sufixu dochází k odstranění e v grafické podobě)

interactive → *interaktivní*, *интерактивен* bg, *интерактивный* ru

alternative → *alternativní*, *алтернативен* bg, *альтернативный* ru

attractive → *atraktivní*, *атрактивен* bg, *атрактивный* ru

assertive → *asertivní*, *асертивен* bg, *асертивный* ru

super → *suprový*

3. základní tvar vytvořen prostřednictvím resufixace:

b) nepravidelné: nebyly nalezeny příklady

c) pravidelné: přípony, které se často objevují v přejímaných slovech jsou stabilně nahrazovány stejnými příponami, může se jednat o internacionální přípony a jejich lokální ekvivalenty

flexible → *flexibilní*, *флексибилен* bg, *флексибильный* ru

credible → *kredibilní* *кредибилен* bg, *кредибильный* ru

biodegradable → *биodeградабельный* ru

Adjektiva tohoto slovotvorného typu s příponou latinského původu *-ible* v angličtině, do češtiny přejímaná s příponou *-bilní* nejsou ani tak často přejímána, jako spíš kalkována a vedou k zvyšování produktivity českého ekvivalentu tohoto sufixu v češtině (*hratelny*, *koukatelny*)

V následujících případech je přípona nahrazena domácím ekvivalentem na základě jejich shodné funkce:

licenced → *licencovaný* (tento tvar dokazuje přejetí a resufixaci, kromě toho existuje i tvar odpovídající domácímu tvoření – licenzovaný)

authorized → *autorizovaný*

4. jiným způsobem, který tvoří přechod mezi morfologickou a slovotvornou adaptací je nahrazení celého komponentu komponentem domácím, resp.

komponentem přejatým a zdomácněným již před zkoumaným obdobím -

komponentem je II. část

a) II. částí je sufixoid + adjektivní přípona

-logic ang → *-logický*, *логический* ru, *логичен* bg, *např.: scientologic* ang – *scientologický*

-therapeutic (therapeutical) → *terapeutický*, *терапевтический* ru, *терапевтичен* bg; *např.: canistherapeutic/al* ang – *canisterapeutický*, *мезотерапевтический* ru

b) II. částí je celé slovo – zde může jít v jazyce dávajícím o slova tvořená pomocí prefixoidů, o složeniny nebo o slovní spojení, v jazyce přijímajícím se pak mohou prezentovat též jako jeden z vyjmenovaných útvarů, přičemž ale se nemusí jednat o stejný jako v jazyce dávajícím (tj. *např.* slovní spojení může být přejato jako jedno slovo); dá se říci, že základní tvar je tvořen částečným kalkováním, že jde o polokalky – v případě adjektiv se tedy jedná zejména o slova, která můžeme chápat též jako tvořená v jazyce přijímajícím prefixací / prefixoidizací *multiethnic(al)* → *multietnický*, *multiuživatelský*,

4.3.2. Adjektiva tvořená v jazycích přijímajících

Valná část adjektiv, která lze považovat za angličtinou ovlivněná, je tvořena v přijímajícím jazyce derivací z přejatých substantiv a ze substantiv derivovaných z přejatých substantiv. Tato přídavná jména jsou sice ovlivněna angličtinou (event. jiným jazykem dávajícím), ale jsou tvořena již pravidelně, což je potvrzením probíhající (event. proběhlé) adaptace.

Čeština

Nejproduktivnějšími příponami pro odvozování od substantiv přejatých a derivovaných od přejatých jsou *-ov(ý)* a *-sk(ý)*.

Přípona *-ový* má velmi široké uplatnění pro odvozování od názvů věcí, dějů, jejich výsledků: *raftový*, *rautový*, *serverový*, *auditový*, *bankomatový*. Pravidelně je jí užíváno, končí-li slovo fundující anglickou koncovkou *-ing*: *marketingový*, *peelingový*, *franchisingový*, či *-er* (pokud se nejedná o pojmenování osob): *bannerový*, *serverový* / *servrový*. Končí-li slovo fundující samohláskou nebo

skupinou samohlásek, pro vytvoření základu pro odvozování se tato samohláska nebo poslední samohláska odstraňuje:

portfolio → *portfoli + ový*

freeware, shareware, software → *freewarový, sharewarový, softwarový* (v případě komponentu *ware* je ještě ojediněle možné vidět i variantu *-wareový*)

scrabble → *scrabblový*

graffiti → *graffitový*

Přípona - *sk(y)* slouží pro odvozování od jmen osob, přičemž nehraje roli, zda jde o jméno přejaté: *sponzorský, sprejerský, auditorský, canisterapeutský, bikerský*, či odvozené z přejímky: *raftařský, sprejařský, happeningářský*.

Poměrně produktivní je též přípona *-ační*: *recyklační, restituční, certifikační*

Výjimečně se užívá přípony *-ovsk(y)*: *bárbínovský, bodyguardovský*.

Hovorový charakter mají adjektiva s příponou - *ácký*: *grafit'ácký, fit'ácký, skejtbord'ácký*.

Ostatní přípony se uplatňují jen okrajově: *makerní, mediální, internetí*.

Deverbativní adjektiva jsou poněkud rozmanitější co do výběru koncovek, ale odvozují se výhradně od sloves derivovaných příponou *-ova(t)*:

-(ova)c/í: *resetovací, scanovací*

-(ova)n/ý: *privatizovaný, sponzorovaný, zabukovaný, certifikovaný*

-(ova)tel-n/ý: *privatizovatelný, resetovatelný, recyklovatelný*

Slvotvorné varianty se objevují řídce: *koververzový/ koververzní, deregulační / deregulativní, internetový/ internetí*.

Bulharština

V bulharštině si konkurují přípony *-ов*, která slouží mimo jiné pro odvozování od substantiv s anglickou příponou *-ing*: *кешов, бестов, диоксинов, допингов, ембаров, имиджов, инженерингов, инкасов, итонгов, кетърингов, клипов, лизингов, маркетингов* a *-(е)н* (včetně hláskové alternace, tam, kde je třeba *к-ч* *бутик-бутичен*): *банерен, бартерен, бонусен, борден, , ваучерен/ваучърен, генен, гратисен, графитен, депозиторен, екстрасенсен, квалитетен, квотен, компроматен, логистичен, консенсусен, консенсусен, креативен, , виртуален, фючърсен, портфейлен*.

Konkurence těchto dvou sufixů způsobuje v některých případech existenci variant:

бутиков - бутичен, банкоматов – банкоматен.

Příležitostně se uplatňuje přípona *-ичен*: *кармичен, катастрофичен, иконометричен.*

Pro odvozování od názvů osob se užívá přípony *-ск(и)*: *бахайски, букмейкърски, гастарбайтерски, геймърски, групарски, грънджарски, диджейски, дистрибуторски, докторантски, донорски, клиентелистки, кракерски, лобистки, магистърски, майкрософтски, мачистки, дилърски, брокерски, тийнейджърски, юзърски.*

Deverbativní adjektiva typu *ащ: приватизиращ* a *-онен: приватизационен* se tvoří pravidelně.

Ruština

Situace je v ruštině srovnatelná s bulharštinou, uplatňují se tři nejproduktivnější adjektivní přípony:

-овый: od substantiv končících na -инг (лизинговый, антидемпинговый)

-ный: андерграудный, антицелюлитный, ваучерный,

-ский: антиглобалистский, диджейский

Velkou měrou se v tvoření adjektiv uplatňuje též prefixace / prefixoidizace a to jak v jazyce dávajícím, tak v jazyce přijímajícím. Reprefixaci / reprefixoidizaci považujeme za jeden z procesů zdomácnování, resp. jeden z procesů, kde se motivace cizím a fundace domácím takřka prolíná.

4.3.3 Nesklonná / neměnná adjektiva³⁵

Třetí skupinou adjektiv, ovlivněných angličtinou, jsou adjektiva, která se od ostatních na první pohled vydělují tím, že zůstávají nesklonná/neměnná a jejich tvar se v angličtině ani v jazycích přijímajících neliší od základního tvaru substantiva, jímž jsou motivována. V některých případech nacházíme vedle

³⁵ viz též 5.

takového adjektiva též pravidelně odvozené adjektivum. Narozdíl od nesklonných/neměnných adjektiv skupiny typu *free* či *crazy* nejsou tato adjektiva ani v angličtině původními adjektivy, ale adjektivy vzniklými konverzí ze substantiv, často ze substantiv slovesných z –ingového přičestí. Tato množina adjektiv je velmi početná ve všech jazycích a právě ona vyvolává procesy, jež přesahují rámec lexikální úrovně.

V zásadě existují dva názory na to, jak tyto lexikální jednotky hodnotit.

I. Jsou to nesklonná/neměnná adjektiva vzniklá konverzí ze substantiv. (Vačkov 1998). Takto jsou pojímána též v lexikografické praxi obou jazyků. (viz výše jmenované slovníky neologizmů).

Otázkou zůstává, která z těchto adjektiv můžeme považovat za přejatá ve funkci adjektiva, tj. zda je pro nás směrodatné, že konverze proběhla již v angličtině, a která za vytvořená konverzí z přejatého substantiva v češtině/bulharštině.

Budeme-li předpokládat, že byla přejata současně s motivujícím substantivem jako adjektiva, pak je musíme označit za přejatá adjektiva nesklonná/neměnná a celá otázka je tím vyčerpána. Avšak za nejčastější proces jejich pronikání do češtiny a bulharštiny lze považovat přejetí substantiva a zároveň nebo následně slovního spojení, kde daný výraz plní atributivní úlohu, např. (web page, chat room). Pak může následovat jako další krok přeložení jedné (druhé) části spojení (web страница), poté začne být tato druhá část slovního spojení nahrazována jinými substantivy a první část spojení se začne pojít i s dalšími substantivy a vytvářet slovní spojení, kde první část (web) plní atributivní funkci adjektiva. Souběžně může vzniknout pravidelně odvozené adjektivum (webový). Dochází tak ke vzniku skupiny desubstantivních adjektiv, která jsou jako v angličtině prosta všech formálních znaků adjektiv, a jejichž užití je omezeno pouze na syntaktickou funkci adjektivního atributu. To znamená, že se vytváří skupina adjektiv, neschopných vyjadřovat gramatické kategorie a v užití omezených jen na jeden typ konstrukcí. Ani v angličtině, kde je konverze substantiv v adjektiva běžná, nestačí pro určení adjektiva jen jeho postavení. V. Mathesius udává čtyři další podmínky, které musí slovo nebo slovní spojení v angličtině splňovat, aby bylo uznáno adjektivem:

1. Spojení konvertovaného a původního adjektiva ve stejné syntaktické funkci spojkou and

2. Konvertované adjektívum je od určovaného substantíva oddeleno primárním adjektívum

3. Substantívum môže byť po konverzii v adjektívum podepřeno opěrným one.³⁶

4. Adjektívum vzniklé konverzi je blíže určováno příslovcem.

Můžeme se pokusit aplikovat tyto podmínky na danou skupinu (s vynecháním bodu 3).

Podářilo se vyexcerpovat pouze několik málo příkladů, které by mohly přibližně splňovat podmínku bodu 1.

I v hudebním světě je řada gay a lesbických lidí.

Aerobik a spinning studio na plzeňském Výstavišti (název)

Galerie grunge/rockové kapely z Volyně/Čestic (titulek)

Roberto Ricci Design – това са дъски за уинд, уейв и кайтсърфинг правени по поръчка.

Přiklady nejsou příliš přesvědčivé, zejména protože nenacházíme spojení s původním adjektívum, ale jen spojení adjektiv ze stejného tematického okruhu, která substantívum jen obdobně rozvíjejí. Ale je možné, že vývoj se bude ubírat směrem k jejich rozhojnění.

II. Druhou možností nahlížení na tyto lexikální jednotky je zaměřit se na slovní spojení, v nichž se vyskytují, jako celek, a posuzovat je jako konstrukci se strukturou substantívum v nom. sing. + substantívum (web page), kde první substantívum určuje druhé a druhé vyjadřuje příslušnými pádovými koncovkami gramatické potřeby celé konstrukce. Vhodný termín pro pojmenování tohoto druhu konstrukcí, přejatý z jazykovědy turko-tatarských a íránských jazyků, zavedl V. G. Kostomarov (Kostomarov 1996) – izafet.

Izafetová konstrukce nemusí mít jen grafickou podobu dvou oddělených slov. Na podstatě izafetové konstrukce nic nemění skutečnost, zda jsou obě substantíva psána zvlášť, pomocí spojovníku nebo dohromady. O tom svědčí příklady, kde existují dvě (i tři) grafické varianty pojmenování: (*body painting, body-painting, bodypainting; aqua aerobic, aqua-aerobic, aquaerobic*). Slovo vzniklé pomocí

³⁶ Tato kritéria byla vytvořena pro angličtinu.

izafetové konstrukce můžeme nazvat izafetovou složeninou, kde první substantivum ve tvaru nom. sing. determinující druhé vystupuje ve funkci prefixoidu . Slova složená nebo vytvořená pomocí těchto prefixoidů (tvar prefixoidu = tvar substantiva v nom.sing.) se svou strukturou neliší od izafetových konstrukcí, rozdíl je jen v grafické stránce, eventuelně ze sémantického hlediska ve větší ustálenosti výrazů psaných dohromady. Tento názor podporuje fakt, že některé přejaté anglicizmy nacházíme v jednom ze srovnávaných jazyků v podobě samostatného adjektiva nesklonného/neměnného a ve druhém pouze ve formě první části složených slov (č. *art* neskl., *apт-* bg). Jako mezistupeň mezi syntagmatickou izafetovou dvojicí a izafetovou složeninou existuje příležitostně slovo psané se spojovníkem po první části, což dokládá jistou váhavost uživatelů jazyka, kteří si při písemném projevu sami nejsou jisti, jak pojmenování formálně identifikovat a spojovník nabízí jistý kompromis, přechodnou fázi. Předcházející tvrzení platí zejména pro češtinu a částečně pro bulharštinu. Naopak v ruštině je psaní těchto útvarů nejčastější za použití spojovníku. Jedná se o velmi produktivní způsob tvoření slov. Příklady izafetových složenin: *бизнесдело*, *фитнесзала*, *СПИН-скандал*.

Vzhledem k vysoké frekvenci užití takto strukturovaných spojení a vzhledem k jejich vysokému počtu, stávají se modelem pro tvoření analogických spojení, resp. pro tvoření adjektiv analogickým způsobem, tj. konverzí, a to za užití i bulharských i jiných než anglických cizích základů na první pozici. Např.: *мутрабарок* (existuje i složené pomocí spojovacího formantu *-о-* *мутрабарок*), *чалгаманиак*.

O velké oblibě izafetových konstrukcí/ konvertovaných desubstantivních adjektiv svědčí i fakt, že se tvoří i v případech, kde substantivum není žádným neologismem a existuje již dlouho užívané sufixálně derivované adjektivum, např. *peroxid blondýna*. Na první pozici izafetových konstrukcí (zde snad nelze mluvit o konvertovaných adjektivech) se prosazují též domácí zkratky, eventuelně vlastní jména a názvy. Např. *Středa body form*, *Středaform*, *БОЛ дилър* (z Bulgaria online – zkratka ovšem psána bulharsky – název servru), *зунк облигации* (ze ЗУНК – закон за уреждане на несъбираемите кредити, v textu psáno malými písmeny).

Souhrnně se dá říci, že se nabízí dvě možnosti chápání konstrukcí substantivum v nom. sing. + substantivum. Buď budeme první substantivum považovat za nesklonné/neměnné adjektivum vzniklé konverzí ze substantiva a určující druhé. Nebo budeme tyto konstrukce považovat za speciální druh spojení dvou substantiv, při kterém první ztrácí pádovou flexi a slouží k určení druhého. Ať již se přikloníme k té či oné možnosti, ztrátu kongruence a omezení flektivnosti, ať už u konvertovaného adjektiva nebo u determinujícího substantiva jako součásti složeniny, považujeme za důsledek působení anglického vlivu, vyvolaný hojným přejímáním. Budeme-li hledat jinou příčinu, nabízí se např. jako důvod ekonomie jazyka. Ta je zřejmě podpůrným faktorem, ale ne hlavním. Lze jí vysvětlit případy, kdy by bylo třeba užít delší konstrukce s přívlastkem neshodným, ale jako argument neobstojí tam, kde existuje nebo by snadno mohlo existovat i přídavné jméno odvozené (webová stránka X tvorba web stránek). Zřejmě je třeba delšího období fungování těchto anglicizmů v přijímajících jazycích, aby se projevilo, zda se budou konstituovat coby plnohodnotná adjektiva.

4.4. Adaptace sloves

4.4.1. Způsob a míra ovlivnění

V bohatém materiálu přejímek z angličtiny a jejich odvozenin jsou v jazycích přijímajících slovesa zastoupena jen poměrně malou částí. Je to způsobeno zejména tím, že častěji než přímým přejetím se slovesa s anglickým kořenem dostávají do slovní zásoby češtiny odvozením od přejímky jiného slovního druhu, nejčastěji od substantiva, a to obvykle až poté, co tato přejímka zdomácněla v přijímajícím jazyce. Nezřídka je třeba poměrně dlouhé doby od přejetí substantiva, než je od něj vytvořeno sloveso, srov. např. slovesa *конвертирам* roč. nebo *номинарам*, *džusovat* apod. Často jsou přejímána anglická deverbativa (zakončená příponou např. *-ing*, *-ization*) a následně jsou z nich odvozována slovesa (někdy se zachování přípony *-ing*, např. *мониторинговат*, *мониториговать* ru). Srov. Savický (Savický 1983, s. 25): " ...слова типа коллапс регулярно поступают в отдельные (в частности славянские) языки из запаса интернационализмов в именной форме и лишь позднее (причем не во всех

случаях) к ним присоздаются глаголы, этот процесс можно проследить по хронологии лексикографической фиксации слов, по их морфологической форме (так, напр. можно отметить, что существительные интернационального происхождения в разных славянских языках более сходны по своему морфологическому оформлению чем соответствующие глаголы, первичность таково существительного как культивация по отношению к глаголу культивировать подтверждается существованием морфологически выраженной номинализации культивирование).

Jak již bylo uvedeno na počátku kapitoly Morfologicko-slovotvorná adaptace, slovesa jako nositelé gramatických významů, které nemůže pojmout žádný jiný člen věty a které zároveň nemohou zůstat nevyjádřeny, má-li mít věta smysl, musí být při přejetí natolik zformována dle potřeb jazyka přijímajícího, že vlastně nelze o přejetí v pravém slova smyslu ani mluvit. Proto je vhodnější mluvit o motivaci. Z téhož důvodu tedy nebudeme zkoumat ani vytvoření základního tvaru.³⁷

Podle toho, jak angličtina na vzniklé sloveso působila dělíme slovesa na dvě hlavní skupiny:

A. slovesa, u nichž lze předpokládat motivaci anglickým slovesem s odpovídajícím významem, ať už v rámci přejetí celého hnízda, např.:

асемблировать ru – *асемблирам* bg - *asemblovat* – ang *to assemble*,
депилировать ru – *депилирам* bg - *depilovat* – ang *to depilate*,
дистрибуировать / дистрибутировать ru – *дистрибутирам* bg - *distribuovat* –
ang *to distribute* – *дистрибутировать*,; *инвестировать* – ang *to investigate* ;
клонировать ru – *клонирам* bg - *klonovat* – ang *to clone*; *контрабандировать* ru
– *контрабандирам* bg – ang *to contraband*; *менеджировать* ru – *менажирам* bg
- *manažerovat* - ang *to manage*; *рекетировать* ru - *рекетирам* bg – ang *to racket*,
апдейтировать ru - *updatovat* – ang *to update*; *апградировать* ru -
апгрейдвам bg - *upgradovat* – ang *to upgrade*;

Jindy se jedná o angličtinou motivované sloveso, které není součástí slovotvorného hnízda, příp. se hnízdo kolem něj formuje, např. odvozením podstatného jména slovesného apod., např.:

³⁷ viz Morfologicko-slovotvorná adaptace – Formování základního tvaru

кликнуть / кликать ru *hovor*. - кликна / кликвам bg – *kliknout / klikat* – ang *to click*
кракнуть / кракать, крекнуть / крекать ru *vše poč hovor*. - кракна / краквам bg –
cracknout / crackovat, kreknout / krekovat vše poč hovor - ang *to crack*

бутовать ru *poč hovor* - бутвам bg *poč hovor* (*homonymum s bulharským slovesem ve významu strkám*) bootovat poč. – ang *to boot*

ребутовать ru *poč hovor* - ребутвам *poč hovor* - rebootovat poč. – ang *to reboot*
драфтовать ru *poč hovor* - драфтувам bg *poč hovor* - draftovat poč – ang *to draft*

буковать / букнуть ru - буквам bg – *booknout / bookovat / zbookovat, buknout / bukovat / zabukovat* – ang *to book*.

B. slovesa, pro která neexistuje přímý vzor v angličtině a byla tudíž vytvořena v jazyce přijímajícím s využitím anglických prvků, to znamená, že v angličtině neexistuje sloveso se stejným kořenem:

bestofovat. best of slovní spojení - *bestofko* subst., *bestofka* subst.

крейзить / покрейзить ru *hovor* - изкрейзвам / изкрейзя bg - *crazy* adj.

tajmovat dok/ned: *time* subst.

Jindy v angličtině existuje sloveso se stejným kořenem, ale má jiný význam, např. *to image* - ‚představit si‘ oproti *imageovat / imagovat, имиджировать* ru - ‚vytvářet image‘, které je odvozeno od substantiva *image* - představa, jakou subjekt vytváří o sobě pro okolí.

Nicméně ani u sloves skupiny motivovaných anglickými slovesy nelze s jistotou určit, zda byla motivována spíše anglickým slovesem či přejatým substantivem, neboť někdy probíhá přejetí celého hnízda více méně současně, mnohdy jenom chybí lexikografické zachycení postupného průniku jednotlivých jeho součástí. Naopak slovtvorný proces lze celkem snadno dešifrovat u sloves, která obsahují na místě před svou slovesnou příponou i anglickou příponu *-ing*. V tomto případě je jisté, že tato slovesa byla vytvořena z přejatých podstatných jmen, např. *маркетинговать* ru, *митинговать* ru, *аутсорсинговать* ru, *моббинговать* ru, *допинговать* ru, *шопинговать* ru, *джемпинговать* ru, *брифинговать* ru, *рейтинговать* ru, *серфинговать* ru, *дайвинговать* ru, *скрининговать* ru,

лифтинговать ru, консалтинговать ru, рафтинговать ru, рециклинговать ru, пилинговать ru, допингирам bg, митингувам bg, joggingovat, marketingovat, outsourcingovat, peelingovat, aj. Původní anglická tvarotvorná přípona *-ing* se zde v přijímajících jazycích stává součástí nového slovního základu (vlastně základem je celé přejaté slovo), neboť původní morfologická stavba není pro uživatele přijímajícího jazyka zjevná, srov. např. *marketing*, kde je v angličtině sloveso *to market*, *marketing*, v češtině pak přejímka *marketing*, z toho *marketingový*, *marketingovat*, obdobně anglické *to jog* s českým *jogging*, *joggingovat* či *joggingový*, ale též *jogovat*.

4.4.2 Adaptace a slovtvorba

Narozdíl od substantiv a adjektiv, která lze přejmout takřka bez úprav a ponechat je jako nesklonná, resp. neměnná v jednom základním tvaru, prochází slovesa adaptací již při přejímání, neboť vyjádření slovesných kategorií vyžaduje morfologické ztvárnění přejatého výrazu. Děje se zejména připojením sufixu s tvaroslovnou charakteristikou (např. *to click* – *clicknout* / *kliknout* – *кликна* / *кликвам* bg - *кликнуть*/ *кликать* ru *hovor*). V souvislosti s tím vyvstává otázka, jestli se u sloves dá vůbec mluvit o přejetí či zda není vhodnější mluvit spíše o přejetí sémantického obsahu a kořene, na jejichž základě se pak v přijímajícím jazyce vytvoří sloveso, srov. např. Martincová 2005: (str. 15) "*Postavení angličtiny v současné komunikaci stimuluje příliv sloves, která poukazují k anglickým slovesům, resp. k jejich slovním základům. Přejímání cizích sloves (slovesných základů) probíhá především na základě jejich morfologické adaptace.*"

S ohledem na užití slovesa v písemné formě probíhá grafická adaptace, v jejímž důsledku mohou vzniknout různé slovtvorné či grafické varianty, ovšem nenajdeme tolik grafických variant jako u přejatých substantiv - pravděpodobně proto, že slovesa vznikají často odvozením od již adaptovaných substantiv srov. *coachovat* / *koučovat dok/ned*, *customizovat* / *kastomizovat dok/ned*, *e-mailovat* / *emailovat dok/ned*, *cheatovat* / *čítovat dok/ned*, *leaderovat* / *lídrovat*, *scanovat* / *skennovat*. V zkoumaném bulharském materiálu nebyly nalezeny žádné variantní dvojice, snad kvůli tendenci v bulharštině důsledně přepisovat cizí lexémy foneticky, narozdíl od ruštiny, která, ač též používá azbuku, se někdy snaží o

zachování původního pravopisu např. dodržením zdvojených souhlásek. Tato snaha ruštiny o připodobnění pravopisu je patrná např. na příkladě dvojice *инсталировать* *x* *инсталлировать*, kde byl přejat jen nový význam, resp. byl rozšířen význam dle anglického vzoru o význam specifikovaný (instalovat software do počítače) a k němu druhotně přejata i anglická forma anglického motivujícího slovesa.

Jeden ze základních rozdílů mezi anglickým slovesem a slovanským slovesem kví v uplatnění kategorie vidu. Očekávali bychom tedy tvoření vidových dvojic zejména pomocí předpon, ale překvapivě čistě vidových dvojic sloves je málo. V případě, že se od určitého slovesa odvozuje sloveso jiného vidu, obvykle je použito předpony, která s sebou nese i vlastní význam lexikální a modifikuje lexikální význam celého slovesa.³⁸ se jej až na ojedinělé případy nedočkáme. Z následujícího přehledu s příklady je patrné, že dominují dvě přípony - v bulharštině se jako nejproduktivnější jeví přípona *-ирам* (v rozšířené podobě *-изирам*), která umožňuje tvoření obouvidových sloves, zaznamenali jsme ji u více než 50% shromážděných sloves. V češtině je to přípona *-ovat*, původně sloužící pro tvoření sloves nedokonavých, ale mezi sledovanými slovesy s touto příponou je jich takřka polovina obouvidových. Též pro ruštinu platí, že k tvoření sloves ovlivněných angličtinou je používáno takřka výhradně přípony *-ировать* (*-онировать*).

Prefixace:

Bulharština:

Ze sloves tvořených pomocí předpony *де-* lze za prokazatelně angličtinou ovlivněná považovat jen dvě : *деинсталирам* (v ang. *to uninstall*) dok/ned poč. a *декриптирам* dok/ned poč. Další předpony, které jsme zaznamenali, jsou v jednom případě *раз-*: *разархивирам* dok/ned poč. a dále předpona *из-*, která se vyskytuje u vidové dvojice *изкрейзвам/изкрейзя*, ale vzhledem k tomu, že neexistuje sloveso *крейзвам* ani *крейзя*, nelze vlastně v tomto případě mluvit o

³⁸ Tj. modifikuje jej více, než by jej modifikovala samotná změna vidu, neboť i ta je ve své podstatě nejen změnou gramatickou, ale i změnou významovou.

prefixaci, ale o prefixálně-sufixální tvoření z přejatého kořene *крейз-*. V podstatě je možno konstatovat, že prefixace jako způsob tvoření je u přejatých sloves v bulharštině zcela neproduktivní.

Čeština:

V češtině je prefixace mnohem výraznější a rozmanitější, srov. velký počet předpon, jakkoli jsme nenašli mnoho příkladů:

de-: *deinstalovat* dok/ned poč., *dekomprimovat* dok/ned poč.; *na-*: *nakliknout* dok poč., *naklonovat* dok poč., *nakonektit* dok. poč., *nakonektovat* dok poč., *nalogovat* dok poč., *nasurfovat* dok poč.; *o-*: *očipovat* dok; *od-*: *odmailovat/odmailovat* dok, *odinstalovat* dok poč., *odsurfovat* dok poč.; *při-*: *přikonektovat* poč.; *re-*: *rebootovat* ned poč.; *u-*: *udopovat* dok; *vy-*: *vydraftovat* dok; *za-*: *zalobbovat* dok; *z-*: *zkomprimovat* dok, *zmonitorovat* dok, *zmanažovat* dok, *zresetovat* dok;

Prefixálně-sufixálním tvořením vznikly z přejímek *book*, *logo*, *session* a *zip* následující lexémy: *zabukovat* dok, *odlogovat / zalogovat* dok, *zasejšnovat* dok. *hud*, *zazipovat* dok poč. V sebraném materiálu jsme nejprve registrovali tato slovesa a teprve po čase i slovesa bezpředponová jako *bukovat* ned.

Ruština:

Situace je obdobná jako v češtině a nacházíme větší šíři prefixů: *де-*: *дестабилизировать*, *с-*: *клонировать*, *на:* *наксерить*, *наприватизировать*, *от:* *отксерить*, *отформатировать*, *оцифровать*; *по:* *попиариться*; *про:* *пролоббировать*;

Prefixoidy

Přestože se prefixoidy masivně uplatňují při generování substantiv a adjektiv, našli jsme jen dva příklady sloves tvořených tímto způsobem – bulharské *видеоклипирам* a *евроинтегрирам* dok/ned. Jakkoli existuje např. řada *уебсърфинг*, *уебсърфист*, *уебсърфиране* (což by teoreticky mělo být odvozeno od dotyčného slovesa), neexistuje sloveso **уебсърфирам*, ale jen *сърфирам*, význam nesený prefixoidem se v tomto případě vyjadřuje samostatným větným členem (*сърфирам по уеба*, *сърфирам по интернета*). Obdobně např. existuje podstatné jméno slovesné *енергоспестяване* a přídavné jméno slovesné

енергоспестяващ, neexistuje však jednoslovný slovesný ekvivalent

* *енергоспестявам*, ale jen slovní spojení *спестявам енергия*.

Dále uvádíme přehled sufixálního tvoření pro jednotlivé jazyky:

Bulharština:

-изира dok i ned: визуализирам, глобализирам, дигитализирам, институционализирам, компютризирам, митингизирам, финализирам;

-ира dok i ned: асемблирам, валидирам, видеоклипирам, графирам, депилирам, диверсифицирам, дистрибутирам, допингирам, ескалирам, зомбирам, индексирам, инициирам, кабелизирам, кеширам, принтирам, клонирам, компютризирам, конвертирам, кондиционирам, контрабандирам, концесионирам, кофинансирам, лобирам, лицензирам, мастерирам, менажирам, миксирам, мониторирам, номинирам, одитирам;

-ства ned: диджействам, манекенствам, новинарствам, общинарствам;

-ува/ва ned: тестувам / тествам, браузвам, даунлоудвам, кликвам, краквам, листвам, митингувам; -и dok: данся, изпринтя, гафя, кефя (се); -н dok:- кликна, кракна.

Čeština:

- *ovat* - pro tvoření nedokonavých sloves, vid je uveden jen u obouvidových sloves: *auditovat, benefitovat, bestofovat, bikovat, bootovat* poč., *brandovat* dok/ned, *coachovat / koučovat* dok/ned, *customizovat / kastomizovat* dok/ned, *čipovat, dealovat, deletovat* dok/ned poč., *Djovat / dýdžejovat, draftovat* dok/ned sport., *e-mailovat / emailovat / mejlovat* dok/ned, *entrovat, esemeskovat, faceliftovat* dok/ned, *forwardovat, gamblovat, globalizovat* dok/ned, *hackovat* poč., *chatovat* dok/ned, *cheatovat / čítovat* dok/ned slang., *imagovat / imageovat, internetovat, investigovat, joggovat* sport., *jumpovat, klonovat, komprimovat* poč., *konektovat* poč., *leaderovat / lídrovat, lízovat* dok/ned, *lobbovat, mailovat* dok/ned, *manažerovat, manažovat, marketingovat, masterovat, medializovat, mobbovat, mobilovat, monitorovat, morfovat, outsourceovat* dok/ned, *performovat, scanovat /*

skennovat poč., *skateboardovat*, *skejtovat*, *snowboardovat*, *spíkrovat*, *sponzorovat*
lok/ned, *squatovat*, *tajmovat* dok/ned, *updatovat* dok/ned poč., *upgradovat*
lok/ned poč.; - *it* - ned: *gamesit*, *konektit se* poč. slang., *mobilít*, *browsit*, *gambleřit*,
klipařit, *snowboardit*; - *nout* - dok : *cracknout* poč., *hacknout* poč., *leasnout/líznout*
sí.

Ruština:

-*нуть* dok: *кликнуть*, *мэйлануть*; -*онироваться* ned: *позиционироваться*;

-*ировать* ned: *аудировать*, *гриллировать*, *зомбировать*, *индексировать*,
спонс-ировать, *стагнировать*, *мониторировать*, *компьютеризировать*,
оптимизировать, *лицензировать*, *лоббировать*, *сертифицировать*,
сканировать, *инсталлировать*, *менежировать*, *парафировать*,
презентироваться; - *овать* ned: *демпинговать*, *джемовать*; - *ить* dok:
мониторить, *ксерить*, *пиариться*

Je zjevné, že se v každém z jazyků přijímajících nejvýrazněji uplatňuje jedna přípona. Po ruštinu a bulharštinu je to přípona *-ировать / -ира*, pro češtinu *-ovat*.

Tyto přípony mají pro formování přejímek v oblasti substantiv takřka univerzální charakter. Další proces zdomácnování probíhá pak formou prefixace sloves a vytvářením vidových dvojic, prefigovaných i vlastních.

Původní náš předpoklad byl, že v ruštině najdeme převahu slovesně-jmenných konstrukcí typu *проводить мониторинг* oproti *мониторинговать*, *мониторовать*, *мониторировать*. Tento předpoklad se potvrdil v tom smyslu, že slovesně-jmenné konstrukce jsou v užití častější (alespoň na základě materiálů na internetu).

Původně jsme však nepředpokládali ani existenci jednoslovných slovesných pojmenování založených na přejatém kořenu, tento předpoklad byl vyvrácen jejich existencí. Naopak v češtině, která je tradičně jazykem flektivnějším, který se snaží význam pojmenování sdružovat v jednoslovném útvaru, pozorujeme tendenci k častějšímu používání slovesně-jmenných pojmenování, např. často se slovesem *realizovat* (*monitorování*, *aktualizaci*, *restrukturalizaci* ap.) nebo *dělat* (*update*, *upgrade*) v hovorovém jazyce. Obliba těchto pojmenování roste, i když odpovídající jednoslovná pojmenování existují.

1.5 Příslovce

U vlastních přejatých příslovcí není mnoho: *in*, *out*, *аут* bg, *cash* cz, *кеш* bg, *кеш* / *кэш* ru.

Jejich funkce adverbia nemusí být v angličtině ani prvořadá. Jsou přejímána spíše ve frázích a obvykle i jejich použití zůstává omezeno na určité fráze a idiomy a neuplatňují se mimo tyto obraty. Např. *být in/out*, *platit cash* - užití též jako adjektivum *cash platba*, jakkoli existuje jen jeden tvar, který by navíc spíše odpovídal substantivu.

Na úrovni jazyků přijímajících se odvozují adjektiva zcela pravidelně slovotvornými postupy obvyklými pro každý z jazyků.

U češtině příponami konverzí z adjektiv *dealersky*, *imagemakersky*, *logisticky*, *imageově* / *imagově* atd.

U ruštině konverzí *дистрибьюторски* a analyticky pomocí morfému *по по-дистрибьюторски*, *хардово* x *по-хардовому* atd.

U bulharštině konverzí z tvaru pro mužský rod *хакерски* a analyticky pomocí morfému *по по-хакерски* a konverzí z tvaru pro střední rod *асертивно*.

1.6 Konkurence cizích a domácích slovotvorných prostředků

Poté co byla cizí LJ úspěšně přejata, tj. byl vytvořen její základní tvar pro jazyk přijímající a dále adaptována, může dále pokračovat její adaptace záměnou některých slovotvorných morfémů, které patří do jazyka dávajícího nebo do inventáře mezinárodních morfémů, za domácí významově adekvátní slovotvorné morfémy.

Uvádíme zde některé případy konkurence domácích a cizích přípon.

- *ing/ -ování*. *lobbying* - *lobbování*, *modeling* - *modelování* (ve významu *bytí modelem*), *monitoring* - *monitorování* (původně přejat *monitoring*, od toho odvozeno *monitorovat* a z toho *monitorování*, což je překlad anglického *monitoring*, takže se významově dostáváme tam, kde jsme začali), *outsourcing* - *outsorcování*. Tato deverbativa jsou tvořena pravidelně, jsou to potencionální slova, odvoditelná od každého slovesa; někdy motivována souběžně slovesem i přejímkou jako např. *monitorování* (*monitorovat*, *monitoring*), *lobbování* (*lobbovat*,

lobbing). Tento slovotvorný typ konkuruje přejímkám s příponou *-ing*, v angličtině též deverbativům. V bulharštině tento typ konkurence představuje přípona *-не* (*лоббиране*) a v ruštině *-ние* (*лоббирование*)

Přípony *-ování*, *-не* bg, *-ние* ru konkurují také dalším příponám, které slouží k odvozování deverbativ vyjadřujících proces děje, *-(iz)ace*, *-(из)ация* bg a ru, *-яция* ru. Protože se jedná o přípony internacionální, které mají svůj ekvivalent i v angličtině (*-ization*), LJ s příponami *-(iz)ace*, *-(из)ация* bg a ru, *-яция* ru mohou být vytvořené v jazyce přijímajím ze slovesa odvozeného z přejatého substantiva nebo z "přejatého" slovesa nebo mohou být adaptovanou přejímkou, kde základní tvar byl vytvořen resufixací anglické varianty internacionální přípony za domácí variantu. Např.: *klimatizace - klimatizování*, *presentace - prezentování*.

Poněkud hovorovější formou obdobné konkurence je v češtině konkurence přípon *-izace/-čka*. Např. *klimatizace - klimačka*, *instalování - instalačka*, *presentace x prezentačka*, *promoce x promočka*. U LJ odvozených takto pomocí přípony *-čka* dochází někdy ke vzniku homonymie s univerbizovanými názvy prostředků: *klimačka jako klimatizační zařízení*, *instalačka jako instalační cédečko*. Přípona *-čka* je velmi produktivní a konkuruje v hovorové řeči i domácí příponě *-ní*: *líbání - líbačka*, *chlastání - chlastačka* ap.

Deadjektivní slubstantiva pro pojmenování vlastnosti, schopnosti

Vycházeli jsme z toho, že následujících několik lexémů představuje řídký případ, kdy adjektiva můžeme považovat za přejatá jako adjektiva, nikoliv odvozená od přejatých substantiv: *asertivní* (ang *assertive*), *kreativní* (ang *creative*) tvořená pomocí pův. lat. přípony do angličtiny projektované jako *-ible*: *flexibilní* (ang *flexible*), *kompatibilní* (ang *compatible*).

Názvy pro tyto vlastnosti jsou dvojího druhu: jednak tvořené sufixací domácími prostředky, tj. příponou *-nost*: *asertivnost*, *kreativnost*, *flexibilitnost a kompatibilitnost*, jednak přejaté z angličtiny, kde jsou vytvořeny pomocí původně latinské přípony: *flexibilita* (ang *flexibility*), *kompatibilita* (ang *compatibility*), *asertivita* (ang *assertivity*), *kreativita* (ang *creativity*).

Konkurence domácích (pokud příponu *-ness* považujeme za v angličtině domácí) a cizích prostředků existuje i v angličtině. Kromě *assertivity* existuje i *assertiveness*, kromě *creativity* *creativeness* apod. Frekvence použití je různá: *assertivity* (1600x) x *assertiveness* (211 000), ale *creativity* (4 560 000x) x *creativeness* (45 000x), takže nevypovídá o eventuálních preferencích.

Protiklad tohoto druhu se v relevantní míře uskutečňuje jen v češtině, pro bulharštinu a ruštinu se používají lexémy odvozené pomocí domácí přípony *асертивност – асертивность, креативност – креативность* atd.

Byly sice nalezeny i lexémy se zdomácněným ekvivalentem latinské přípony, které v ruštině a bulharštině odpovídá *-итет* (v ang *-ity*) a dokonce i přímo přejaté anglicizmy s anglickou variantou této přípony, ale jejich užití je nepoměrně řídké.³⁹

V následující tabulce uvádíme pro ilustraci počty nalezených výskytů užití jednotlivých tvarů.

LJ	bulharština	ruština
асертивити	0	0
креативити	0	1064
компатибилити	3	540
флексибилити	0	147
асертивитет	0	0
креативитет	5	104
компатибилитет ⁴⁰	1	5
флексибилитет	3	21
ассетивност/ассертивност	76	16 000
креативност/креативност	2460	720 000
компатибилност/компатибельност ⁴¹	3	146

³⁹ Pro ruštinu je sice nalezen větší počet výskytů, ale je třeba počítat s tím, že samotný prostor ruského internetu je nesrovnatelně větší.

⁴⁰ Místo této pro význam anglické LJ compatibility se v ruštině a bulharštině nejčastěji užívá domácího *совместимость – съвместимост*.

transnominace a druhou je klasická potřeba nových pojmenování obsahově souvisejících s přejímkou, tu představují např. přídavná jména odvozená od přejatých substantiv. Zaznamenali jsme značný rozdíl v přístupu k přejímkám na různých funkčních úrovních jazyka. Na úrovni jazyka pro oficiální písemnou a mluvenou komunikaci je k odvozování od přejímk v první řadě používáno internacionálních přípon a příznak cizosti zde bývá zachován déle (včetně např. nesklonnosti substantiv či grafické podoby). Naopak na úrovni jazyka pro neoficiální písemnou i mluvenou komunikaci dochází poměrně rychle k mesalianci s domácími slovotvornými prostředky a tvoření hybridních tvarů. Výběr slovotvorných postupů a prostředků na všech funkčních úrovních probíhá mezi těmi, které jsou v daném jazyce produktivní. Výsledkem morfologicko-slovotvorné adaptace jsou plně adaptované a funkční LJ, schopné splňovat všechny nároky jazyka přijímajícího.

Ze hlediska sémantického jsme nezaznamenali rozdíl ve výběru jednotek k přejímání. Zásadní rozdíly jsme nezaznamenali ani při slovotvorné analýze toho, jak se přejímky zapojují do domácí slovotvorby. Rozdíl je jen ve výběru konkrétního inventáře afixů pro ten který jazyk.

5. Celkový vliv angličtiny na jazyky přijímající

Při přijímání velkého počtu cizích LJ z jednoho jazyka nabývají domácí uživatelé jazyka postupně schopnosti rozlišovat jejich morfologickou utvářenost a to dává vzniknout možnosti průniku i jiných prvků jazyka dávajícího do jazyka přijímajícího. Vliv angličtiny v současné komunikaci vede k přejímání jak nových slov, morfémů, tak i významů a k aktivaci slovotvorných postupů. Oblast nových pojmenování ovlivněných cizím jazykem představuje součinnost cizího vlivu a vyrovnávacích procesů v přijímajících jazycích, přičemž není vždy snadné odlišit, zda se angličtina nachází v roli zdrojového jazyka či pouze jazyka zprostředkujícího.

Přejaté lexikální jednotky vstupují do procesů aktivních v jazycích přijímajících, účastní se jich, podněcují je a naopak samo přejímání je projevem jednoho jazykového procesu - tendence k internacionalizaci.

Tendence k internacionalizaci se na lexikální úrovni manifestuje dvěma způsoby. Jedním z nich je přejímání slov z cizích jazyků a druhým způsobem je domácí tvoření slov z prostředků cizího původu, slov, která vypadají jako cizí, respektive internacionální. Shodují se s cizími slovy jak ve výběru použitých kořenů, tak slovotvorných formantů. Uživatelé ani sami nevědí, že se nejedná o cizí slovo. Když mluvíme o tvoření imitujícím cizí slovotvorbu, nemáme na mysli vědomé napodobování. Naopak imitování probíhá naprosto nevědomě a je dokladem toho, že se zcela vžily, toho, jak hluboko do struktury jazyka již některé cizí slovotvorné prostředky pronikly.

Slovním základem pro takové tvoření imitující cizí slovotvorbu může být kořen nebo slovo cizího původu nebo internacionálního charakteru (nejčastěji původu latinského nebo starořeckého), prefixoidem (I. částí) či sufixoidem (II. částí) též, ale prefixem nebo sufixem pouze prvek internacionálního charakteru. Toto omezení souvisí s "přejímatelností", schopností být přejímán do jiných jazyků, morfémů (Haugen 1972). Haugen dělí morfémy dle této schopnosti na snáze přejímatelné - to jsou kořenné morfémy - a obtížně přejímatelné - to jsou afixy. Při analýze zkoumaného materiálu jsme skutečně našli pouze jediný sufix čistě anglického původu (angličtina zde jako jediná přichází v úvahu), který lze považovat za přejatý, jakkoli je užíván jen sporadicky a výlučně pro expresivní tvoření. Je jím přípona *-ing*.

Objevuje se v češtině ve slovech, která pojmenovávají volnočasové aktivity (zde častěji pasivity) a jsou utvořena analogicky dle přejímek označujících názvy sportů. Prvním slovem tohoto typu byl hybridní lexém *gaučing*, okazionalismus žertovně označující lenošení na gauči. Postupně se objevila stejně utvářená synonyma *posteling* a *kanaping* a od slovesa ležet odvozené *ležing*. Přípona se stala produktivní pro odvozování slov s širším významovým okruhem, tj. již nejen s významem ležení a lenošení, ale lenošení obecně např. *flákačing*, *čučing*, *zevling/zewling*, *chráping* a ze slovních spojení odvozená *horekopyting* a *nicneděláčing*. Postupně se význam rozšířil na jakékoliv volnočasové aktivity a zprvu vždy přítomný prvek záporného hodnocení pojmenovávané aktivity, posuzované jako pasivní trávení volného času, jako lenošení (které má v současnosti společensky negativní konotaci, ale nebylo tomu tak v historii vždy), nemusí být přítomen ve všech pojmenování, tj. hodnocení aktivity může být i

kladné, např. *kytaring* (hraní na kytaru), *choding* (10 dní chodingu na horách, tj. pěší turistika), *sporting* (není anglické, v angličtině má toto slovo význam adjektiva sportovní), *photomontážing* (vytváření fotomontáží). Místo uvedené negativní konotace je těmto slovům společný význam intenzivního zabývání se činností. Slovtvorným základem mohou být podstatná jména *knajping*, *hosponding*, *piwing*, *televizing*, *jedling*, *počítačing*, *spacáking* (varianta *gaučingu* pro pobyt v přírodě), slovesa *kouking* (na DVD), *chlasting* i slovní spojení (viz výše).

Že si v tomto případě uživatelé uvědomují, že imitují cizí slova, resp. cizí způsob tvoření, a že jde tedy o případ odlišný od tvoření popisovaného v počátku kapitoly, dokládá to, že uživatelé záměrně volí grafiku napodobující cizí slova, tam kde jde o slova domácí např. dvojitě w ve slově *piwing* odvozeném ze slova pivo nebo ve slově *zewling* odvozeném ze slovesa zevlovat, ph ve slově *photomontážing* či sáhnou přímo po všeobecně známém cizím slovu jako v případě slova *beering*. Mluvčí neváhají použít ani slovtvorného postupu, nazývaného zde izafet, který nabyl produktivnosti ve zkoumaném období právě vlivem cizím pro vytvoření lexémů jako *cinemačuming* (koukání na filmy v kině) a *sexgaučing* (střídavé lenošení a provozování sexu na gauči). Příčinou takového vědomého napodobování jsou pragmatické důvody, konkrétně komičnost nově vzniklého slovního útvaru, která mluvčím pomáhá neprocit'ovat příliš tíživě vlastní sklony k lenosti. Elegantní a neotřelá (ještě chvíli) forma zastírá neelegantní a nelákavý obsah pojmenování, tím, že je vtipná, dodává i obsahu příjemnější nádech. Je jistě příjemnější říci, že jsem se *věnovala vrcholovému gaučingu* než že jsem se válela a flákala. Prvek novosti zde působí vlastně maskovacím účinkem, posluchač se soustředí na rozšifrování slova a na jeho slovtvornou neobvyklost a nevěnuje příliš pozornosti obsahu. Ale právě to, co je nejvíce nápadné a extravagantní, nejrychleji vyčpí. Je možno předpokládat, že tento nový slovtvorný typ bude nadále produktivní. Zaznamenali jsme průnik toho sufixu i do ruštiny, jeho stylistická hodnota je však oproti češtině mnohem nižší, což nijak nesnižuje jeho produktivitu: *куринг, лежинг, головобоулинг, похмелинг, лыжинг, тьюбинг, дринкинг, пивинг, ёблинг, водкинг, грустинг, жопинг*. Podle příkladů mohou být odvozovacím základem jako v češtině substantiva i verba. Pro bulharštinu žádné příklady nalezeny nebyly.

Rozšíření inventáře afixů

Při přejetí dostatečného počtu LJ z jednoho jazyka může vést k rozpoznávání vnitřní utvářenosti těchto jednotek a k vyčleňování z nich stále se opakujících prvků, které pak mohou vstupovat do slovtvorby jazyka přijímajícího jako samostatní činitelé. V současnosti jsou to nejčastěji prefixoidy = l. části, využívané při sériovém tvoření. Z sufixoidů jsou to: *-gate*, *-holic*, *-holism*, *-man*, u posledního jmenovaného je snad vhodnější mluvit o aktivaci, neboť byl přítomen v jazycích přijímajících již před zkoumaným obdobím.

Stejně tak lze sledovat aktivaci dalších sufixoidů: *-log*, *-logie*, *-terapeut*, *- terapie*, *- manie*.

Možná právě snadnější přijímatelnost sufixoidů a prefixoidů ve srovnání se sufixy a prefixy bychom mohli považovat za prvek, který je charakterizuje.

Aktualizace slovtvorných postupů

Aktualizace slovtvorného postupu mechanického krácení, který je velmi aktuální v angličtině, prostřednictvím přejetí anglicizmů vzniklých krácením. Aktualizace je platná pro češtinu a bulharštinu. V ruštině je tento postup užívaný tradičně bez vlivu angličtiny, zejména oblíbený je ve spojení s dalším skládáním zkrácených částí slov, kterým vznikají složeniny ze zkrácenin. Pro bulharštinu lze předpokládat ovlivnění jak ze strany angličtiny tak ruštiny.

Druhým slovtvorným postupem aktualizovaným přejímkami je postup, který můžeme identifikovat jako konverzi substantiv v adjektiva nebo jako tvoření izafetových konstrukcí, viz níže.

Posuny na úrovni morfologické

Ústup z užití zvratného přivlastňovacího zájmena *svůj* a zvratné částice *si* ve významu něco svého. Stále častější je používání přivlastňovacích zájmen na úkor přivlastňovacího zájmena *svůj*. Nejprve se toto nesprávné užití objevovalo v překladech reklamních textů z angličtiny, která ekvivalent pro zájmeno *svůj* nemá a posesivnost vyjadřuje pomocí přivlastňovacích zájmen příslušejících k té které osobě. V některých případech snad mělo užití zájmen *tvůj* a *váš* i zdůraznit, komu že dotyčný výrobek má prospět. Ukázkovým příkladem může sloužit sloveso *zlepšit* (*si*) ve větách jako: *Zlepšete si vaši angličtinu!* (více příkladů viz příloha 2).

V tomto případě (a v analogických případech) by bylo úplně nejspornější žádné přivlastňovací zájmeno nepoužívat, neboť pouze zdvojuje význam vyjádřený zvratnou částicí *si*. V případě pocit'ování potřeby užití přivlastňovacího zájmena by bylo gramaticky správnější užití tvaru zájmena *svůj*. Přenos rekce z angličtiny (*improve your ...*) je v tomto případě zjevný. Navíc je toto sloveso (často s touto chybnou rekci) užíváno nadbytečně i tam, kde je v češtině vhodnější užití jiného slovesa, např. *zlepšit své porozumění* – místo *(po)rozumět lépe*. Rekce a způsob užití slovesa jsou zde připodobňovány anglickému modelu. Je to vlastně obrácená adaptace. Adaptuje se české sloveso v češtině bez toho, že by to bylo nějak přínosné po obsahové stránce nebo přínosné pro dosažení větší obratnosti vyjádření.

Postup pro rozšíření nesprávného užití přivlastňovacích zájmen je tedy následující: tzv. „otrocký“ překlad z angličtiny s tímto chybným užitím, jeho fixace ve spojení s daným slovesem (velmi frekventovaným zejména v reklamních textech) a rozšíření na ostatní slovesa s částicí *si* ve významu něco svého.

Dalším posunem způsobeným anglickým vlivem je nárůst užití *analytických konstrukcí* komparativu a superlativu v češtině. Souvisí se zvýšením počtu neměnných adjektiv (*víc trendy*) a deverbativních adjektiv aktivních pro vyjádření současného děje typu *zářící* (*ještě více zářící pleť*), tj. např. *zářící* místo *zářivý* (což stupňovat lze). Velmi často se užívá analytické konstrukce též při stupňování pasivních verbálních adjektiv, typ *hydratovaný* (*ještě více hydratovaná pleť*). V prvních dvou případech je takové stupňování oprávněné, neboť není možno vytvořit tvary syntetické. Konstrukce typu *více, nejvíce* a adjektivum se šíří a je užívána i tam, kde syntetický tvar vytvořit lze, navíc v komparativu často s tímto syntetickým tvarem. Např. (*ještě*) *více krásnější*.⁴²

Jak tedy bylo v úvodu kapitoly řečeno, jednou z tendencí je tendence k internacionalizaci. Obdobně jako ve fyzice působí i v jazyce zákon akce a reakce. Vychýlí-li se tedy směr vývoje jazyka jedním směrem, objeví se jako reakce

⁴² Časté používání příslovce *ještě* snad má vzbuzovat optimistickou náladu, že už vlastně všeho je dost, jen toho bude ještě více.

tendence, která jej směřuje přesně na opačnou stranu. V jazyce to vlastně není nic jiného než konkurence analogie a anomalie (srov Savický 1990, Savický 1992).

Vyvíjí-li se vše příliš analogicky, vstoupí do hry nějaký anomální prvek, který se pak stane vzorem pro analogické napodobování, až je postupně sám natolik součástí analogie, že se v reakci na tuto analogii objeví další anomalie, atd.

Tendenci k internacionalizaci odpovídá jako její protiklad tendence k nacionalizaci.

Podle zákona akce a reakce, čím větší je akce, tím větší je reakce, proto lze usuzovat, že se ještě nacházíme ve fázi vychýlení směrem k internacionalizaci, neboť žádná velká reakce ve smyslu posunu k nacionalizaci nenastala. Tendence k nacionalizaci je někdy nazývaná skromně tendence k zachování identity národního jazyka, což vypovídá i o míře internacionalizace.

Jakékoli přehnané vychýlení z rovnováhy v jakékoli oblasti života není dobré, ani přehnané vychýlení směrem k nacionalizaci s vymýcování všeho cizího by nebylo dobré a asi se nedá ani očekávat, protože do slovní zásoby a do jazyka na úrovni slovtvorby infiltrovalo příliš velké množství cizích prvků na to, aby byly odstraněny. Tendence k nacionalizaci dochází uplatnění až po nasycení jazyka cizími elementy a to subtilnějšími, ale účinnějšími metodami adaptace cizích jednotek, zvláště způsobem adaptační transnominace.

Prvky, které vytvářejí protiklad cizí:domácí jsou některé přípony *-ing/ní, -izace/ní, -ace/-čka, -ity(-bility)/-nost* a předpony např. *multi/mnoho-*.

Na úrovni lexikální pak je snaha po domácích ekvivalentech vyjádřena kalkováním nebo vytvářením domácího pojmenování na jiném onomaziologickém základě nebo jiným slovtvorným postupem a rozšiřování či přenášení významu již existujících LJ jazyka domácího. Výsledkem těchto postupů jsou dvojice slov (slovních spojení) významově shodné, charakterizované protikladem příznaku cizí / domácí.

Typologické důsledky : K otázce nesklonných adjektiv a tendenci k analytizmu (izolačnímu jazykovému typu)

V souvislosti s jazykovým vývojem posledních let se často hovoří o tendenci k analytizmu. Podnět k takovým úvahám dává rostoucí počet nesklonných jmen ve zkoumaných jazycích. Skalička (Skalička 1981) uvádí neměnnost podstatného

jména jako jednu z charakteristik izolačního typu. Jak jsme prokázali již v bodě 4.1.2.1 podstatná jména mají (v češtině; v ruštině je počet nesklonných substantiv cizího původu tradičně větší) z dlouhodobého hlediska tendenci začleňovat se do morfologického systému a směřují k vytvoření pádového paradigmatu (což se nejprve projevuje na úrovni hovorového jazyka). Tento rys můžeme tedy považovat v češtině za dočasný.

Další vlastností izolačního typu je nedostatek rodů. V angličtině, která je hlavním jazykem dávajícím, byl význam gramatických rodů natolik minimalizován, že české učebnice a mluvnice angličtiny (Hais 1981) již ani nepovažují za nutné o gramatických rodech v angličtině mluvit a odkazují pouze na rody přirozené. Pro realizaci anglických LJ v češtině platí, že rody nejsou ustáleny, opět jen v časově omezeném období, a to v období po přejetí, kdy existuje rozkolísanost v rodech přejatých LJ, což se projevuje variantami LJ přiřazenými ke dvěma rodům. Poměrně rychle ale dochází k výběru jednoho rodu (na základě vytvoření základního tvaru, viz 4.1) a dvourody zůstávají po delší časové období jen málokteré přejímky např. *show* ž i s.

Vlastností izolačního typu je nedostatečná hranice mezi jednotlivými slovními druhy. Tato vlastnost je v angličtině plně uplatněna a pomocí přejímek přenášena do jazyků zde zkoumaných. Jejím vyjádřením je právě schopnost anglických substantiv konvertovat v adjektiva, je-li toho třeba pro vytvoření pojmenovacího slovního spojení (*lift card*), které pak po čase může (ale nemusí) být juxtaponováno v jeden slovní útvar (*liftcard*), který se ale svou strukturou od původního neliší, rozdíl je jen v grafické stránce. Jak tedy vidíme, je vznik těchto slov (*liftcard*) původně charakteru izolačního. Postup juxtapozice ze slovního spojení je zároveň výrazem další charakteristické vlastnosti izolačního typu, izolační typ nerad tvoří složeniny a nerad odvozuje příponou, což pro češtinu neplatí, odvozování zůstává základním slovotvorným postupem. V češtině má přejímání slovních spojení, kde první člen v roli adjektiva je vytvořen konverzí substantiva, za následek vytváření množiny dvojic substantivum – konvertované adjektivum (*fitness – fitness, carving / karving – carving / karving*) a nemusí to být jen dvojice substantivum – adjektivum, takové „adjektivum“ může vzniknout konverzí i ze spojení např. *best of – best of*. (přejímáme zde označování těchto slov / slovních spojení jako adjektiv neměnných ze SN1 a SN2) (více viz 4.3,

4.3.3). Tím se dostáváme k další vlastnosti izolačního typu – neměnnosti přídavného jména. Ta je u těchto přídavných jmen splněna. Z ní vyplývá stupňování přídavných jmen zvláštními slovy. Na rozdíl od předešlých rysů, častější užívání analytických konstrukcí pro stupňování lze sice v češtině považovat též za ovlivněné angličtinou, nikoliv však za jev dočasný, ale naopak za jev prosazující se (viz výše).

Jako další příznak izolačního typu Skalička uvádí nerozeznávání přídavných jmen a příslovcí. Toto lze pozorovat u přejatých adjektiv, tj. adjektiv i v angličtině původních, nikoli konvertovaných. Takových adjektiv nebylo přejato mnoho (viz 4.3.1), čili je to skupina nepočetná. Např. *crazy / cool / free chování (bláznivé / neemocionální / bezprostřední chování) x chovat se crazy / cool / free (chovat se bláznivě / emocionálně / bezprostředně)*. Skupina těchto adjektiv / adverbíí může posloužit i jako příklad uplatnění nově i dalšího rysu izolačního, kterým je tendence k jednoslabičnosti, neboť tato adjektiva jsou přejímána a hojně frekventována zejména z důvodu své krátkosti. Na rozdíl od delších domácích ekvivalentů imponují mládeži (kterou jsou zejména užívána) efektem „údernosti“, kterým v řeči působí.⁴³

Jak již bylo uvedeno, v jazyce dávajícím, angličtině, vznikla slova typu *liftcard* ze slovních spojení *lift card*, jako projev izolačního charakteru jazyka. V jazycích přijímajících se ovšem motivovanost ztrácí a postup konverze zde není častý, ztrácí se slovtvorná průzračnost slovního spojení a téměř okamžitě převáděno na jeden grafický útvar. Mnoho lingvistů je identifikuje jako složeniny a spatřuje v nich projev analytizmu, což, jak vyplývá, ze všeho výše uvedeného, tedy není.

Přikláníme se zde k názoru prof. Gutschmidta (Gutschmidt 2003), že nárůst počtu složenin je třeba hodnotit spíše jako příklon k polysyntetizmu. Gutschmidt však má v tomto případě na mysli složeniny vytvořené pomocí spojovacího vokálu. Přesněji, na úrovni jazyka dávajícího, angličtiny, je to rys izolačního typu, na

⁴³ Dalšími rysy izolačního typu jsou: hojnost předložek, nedostatek vyjádření gramatického čísla, člen určitý i neurčitý jako zvláštní slovo, nedostatek synonymie a homonymie pádů, tendence k jednoslabičnosti, nedostatek odvozených sloves a některé další, které se jeví být pro naše zkoumání irelevantní (viz Skalička 1981)

úrovni jazyků přijímajících, kde chybí motivovanost a etymologie existující v JD, se jedná o rys polysyntetického charakteru. Útvar, který je v prostředí angličtiny slovním spojením, je v prostředí jazyků zde zkoumaných vnímán mluvčími jako složenina. Početně výrazná existence kompozit je nejdůležitější vlastností polysyntetického typu (Skalička 1981, s. 84). Pro tento rys svědčí i skutečnost, že tzv. I. části jsou chápány jako nositelé významu, bez toho, že by je mluvčí dokázali zařadit z hlediska gramatického. Pro polysyntetický typ je charakteristické, že jazykové prvky mají významový obsah, jsou neměnné, neexistují odvozovací afixy a gramatický význam je tvořen jejich pozicí (slovosledem, nejen větným, ale i ve složeninách) a skládáním, při němž se významové prvky mění ve formální. Kromě poslední charakteristiky splňují součásti těchto útvarů všechny body.

O gramatickém zařazení těchto I. částí se vedou pře a terminologie pro označení těchto komponentů nacházejících se na první pozici složenin, o kterých zde mluvíme, není ustálená. Nejčastěji se používají termíny jako I. část (SN1 a SN2) nebo prefixoid (Martincová, Savický 1987), ke kterému se přikláníme i zde (termín I. část pak chápeme jako termín nadřazený, čili je v mnoha případech použit jako synonymum), neboť vyjadřuje jak pozici ve slovním útvaru, tak skutečnost, že se nejedná o klasický prefix.

Tyto prefixoidy jsou pak užívány též pro hybridní slovtvorné útvary a ojedinele (zatím) je tento typ tvoření vzorem pro takové tvoření domácí (*srandavečeŕ*)⁴⁴. Pro to, že ovšem tento typ není v jazyce zcela nový svědčí i starší příklady jako např. z češtiny *strojobal*, *strojexport* či ruštiny *Ленинград*.

V ruštině existuje a je hojně frekventován ještě jeden typ složenin (resp. existuje i v bulharštině a je produktivní, pro bulharštinu jej považujeme za výraz vlivu ruštiny a vlivu přejímání z ruštiny), který se blíží polysyntetickému typu ještě více. Je to typ *женщина-космонавт*. Ze stávajícího souboru např. v ruštině vytvořené *террорист-камикадзе*, LJ přejatý též do bulharštiny (viz též 4.1.1.1) nebo *фирма-риэлтер*. Ve složeninách tohoto typu se komponent s obecnějším významovým obsahem nachází na prvním místě. Oba komponenty jsou zde a zůstávají samostatnými slovy a jako taková jsou skloňována – v ruštině, pro bulharštinu irrelevantní. Často je to komponent s významem velmi obecným až

⁴⁴ pokud tedy slovo *sranda* chápeme jako již dostatečně zdomácnělé, resp. domácí

kategoriálním, který je na této pozici částečně delexikalizován a jeho použití je spíše morfologického charakteru jako женщина, мужчина – pro zástupné vyjádření kategorie rodu, který nebylo lze vyjádřit jinak. Na pozici druhé se nachází slovo s významovým obsahem konkrétnějším, kterým se první rozvíjí, konkretizuje, specializuje. Je ale možný i opačný pohled a to považovat za základní druhou část, která je nositelem významu, a říci, že první komponent ji rozvíjí přidáním pouze menší (kategoriální) části významu, tj. vlastně předpokládat, že první komponent je v těchto složeninách na místě adjektiva, jako je tomu např. v angličtině, kde spojení typu *female doctor, female director, female film director*, označují jiným způsobem totéž. O co ve všech těchto složeninách a větných spojeních jde, je spojit dva významy v jedno slovo: např. význam žena a lékař, žena a režisér, terorista a sebevraždník, složeniny tohoto typu lépe reflektují přirozený jazyk, neboť vlastně ani jedno slovo není podřízeno druhému ani žena lékaři, ani režisér ženě, ale oba významy jsou rovnocenné, proto není jedno příznakem druhého nebo naopak kterékoli z nich může být považováno za příznak druhého (*ženský režisér jako režiséřská žena*).

Sociolingvistické aspekty

Vstupem cizích slov se do jazyka a tudíž do myšlení vždycky dostává i způsob vidění světa a jeho hodnocení vlastní jazyku dávajícímu.

Vyjdeme-li z konstatování, že jazyk je prostředkem k myšlení a zároveň myšlení determinuje a že jazyk zprostředkovává zobrazení světa v naší mysli a zároveň tento obraz pomáhá spoluutvářet a determinuje jej, logicky dospějeme k závěru, že jak člověk myslí tak mluví a naopak. A způsob jakým myslí a to na co myslí, v jakých pojmech myslí, vytváří jeho představu o životě, o vlastním životě a o světě. Tedy posuny v jazyce, významové změny lexémů, uzualizace cizích lexikálních jednotek a přijímání konceptů v nich obsažených působí změny, které mění nejen jazyk, ale i myšlení, nás, a protože od myšlení není daleko k činům, posléze i objektivní realitu.

6. ZÁVĚR

Na materiálu přejímek posledních dvou dekad z ruštiny, bulharštiny a češtiny jsme analyzovali I. fázi vstupu cizích LJ do daných jazyků, kdy se formuje jejich základní tvar pro jazyk přijímající i II. fázi začleňování přejímek do systému jazyků přijímajících, kdy vstupují do slovtvorných vztahů. Rozbor materiálu ukázal, že jazyk jako systém je schopen pojmout a "přetavit" působením svých strukturotvorných procesů obrovské množství cizích prvků a že je schopen pojmout i některé slovtvorné postupy jazyka dávajícího bez toho, že by to ohrozilo jeho stabilitu. Na druhou stranu se ukázalo, že typologie zkoumaných jazyků se průběžně i za vlivu přejímek mění, ne ovšem vždy směrem, který bychom předpokládali.

Příloha 1: příklady užití pádových forem substantiv rodu mužského, označených v SN1 jako nesklonné - excerpce z internetu (na úrovni hovorového až nespisovného jazyka) - výběr

1. AIDS

... uplatnění i v léčbě jiných onemocnění, než je **aids**. Dvě studie nedávno uveřejněné v ... /lymfoma). • Tento druh leukemie má ovšem s **aids**em řadu shodných rysů. Podoba začíná ... též vývoji dlouho a toužebně očekávané vakciny proti **aidsu**.
www.vesmir.cz/clanek.php3?CID=5213

2. CASUAL

boužel hra není moc dlouhá má 5 **casualů**. ale za to má 3 obtížnosti a de hrát offline pro 2 jestli máš live tak je super protože online je fakt super hustá řežba. • S. Sebastian - mejl - 12:14:22 21.11.2006 - reaguj - [63] • [62] Dark Digo : A...
www.xbox-360-shop.info/forum_index.php?vlakno=511

3. FITNESS

Doplňující informace k přenechání **fitnessu**. Doplnuji telefonní číslo, z předchozího inzerátu na přenechání ... Přenechám za odstupné zavedený Fitness na Praze 6 Nabízím přenechání zavedeného **fitnessu** z rodinných důvodů. Fitness funguje přes 8 let...
nemovitosti-reality.hyperinzerce.cz/komerční-prostory/64/

Před **fitnessem** jsem se věnovala zhruba 10 let jezdeckví, ale s jezdeckvím jsem musela skončit a hledala jsem něco čemu bych se nadále věnovala, až jsem objevila posilování a to mě tak zaujalo, že jsem se tomu chtěla věnovat naplno. • Kdy...
www.fitklubboba.cz/csnk1/phprs/view.php?cisloclanku=2006111901

4. HOMELESS

Tramvaj plná homelessů Když jsem jel ve středu na tu oslavu, v tramvaji nebylo pro **homelessa** kam sednout. V žádném případě tam nebylo ani jediný místo, kde byste jednoho neměli buď těsně za sebou nebo před sebou. ...
denicek.net/tramvaj-plna-homelessu.html

... představa člověka, který vlastní 1 kreditní či debetní kartu naprosto nepochopitelná, prostě průměrný Čech je pro ne absolutní socka rovnající se **homelessovi** na skladce v Idaho (konec konce průměrný plat se az tak nelíší :)). Dost podobná situace panuje i v...
blog.openheads.org/skype-a-jeho-praktiky-jsou-uzasne-teda-vlastne

5. PIN

... přednášku "Bezpečnost platby kartou s použitím **PINu**" 10.01.2007 - Mgr. ... téma "Bezpečnost platby kartou s použitím **PINu**". • Dozvíte se o experimentu zaměřeném ... strany uživatele - provedením podpisu a zadáním **PINu**. Přednáška představí výsledky...
[www.gymzsl.cz/article/5427.pozvanka-na-prednasku-bezpecnost-platby ...](http://www.gymzsl.cz/article/5427.pozvanka-na-prednasku-bezpecnost-platby...)

Velmi jsem uvítal možnost změny **PINu** prostřednictvím bankomatu u České spořitelny. ... databázi muze být takto zpoplatněna. • Změna **PINu** není služba, kterou by klient musel využít ... to logické a konkurence zatím u změny **PINu** moc neexistuje (mimo Citibank a Diners Club...
forum.finexpert.cz/viewtopic.php?p=7303

6. ROLL-ON

jako technický prostředek

Pro **roll-onu** u Nokie a jog-dialu u Sony je to další ovládací prvek, výrazně usnadňující pohyb v menu a nastavení hlasitosti / kontrastu / podsvícení. • Kromě klasické alfanumerické klávesnice je pod displejem tlačítko se symbolem telefonního...

nobil.idnes.cz/telefony.asp?r=telefony&c=A001001_0022461_telefony

7. kosmetice

.. Aloe Vera Sensitive ve formě spreje, sticku, gelu a **roll-onu** je skvělé řešení pro všechny ženy, které se snaží ... co nejpečlivěji připravit. • Díky nově vylepšeným recepturám všech **roll-onů** a sticků značky Fa zažijete příjemný pocit již při...

enpr.sblog.cz/telo/

Že ale slovo tohoto typu připadá některým mluvčím příliš cizácké a těžko použitelné dokazuje následující příklad, kde je nahrazeno pomocí slova vzniklého málo produktivním způsobem tvoření, leč zřejmě zonomaziologického hlediska průzračnějším:

„holky děkuju za rady..určitě vyzkouším, i v lahvičce, i v takovém tom "roll-onu" co dávají k tekutému žiromatu - třeba to půjde, je mi líto tu věc jen tak vyhodit.. • Z plastových lahviček-kuliček od antiperspirantů a vonění do podpaždí...

orum.brydova.cz/viewtopic.php?p=7319&highlight=&sid=6b2cfd5728a5

7. SEXUAL HARASSMENT

skloňované jako celek

.. s jejich příchodem do armády vzniká riziko **sexual harassmentu**, který spisovatel Josef Škvorecký zavedl do českého ... nesmí spatřit. To je kardinální případ dvojího **sexual harassmentu**: přednost ve šveřích a obnažování ženy. Naštěstí...

www.ahasweb.cz/2005/414.htm

skloňované obě části (první tedy přeložena)

Prozident Clinton byl obžalován z "sexuálního **harassmentu**". • Právníci Pauly Jones se opírali o svědectví Pauly...

www.virtually.cz/clanky2/3179.html

8. SLEEVENOTE

.. poměrně výpravného bukletu. Má charakter malé knížky cédéčkového formátu. V trojazyčném **sleevenotu** (anglicko-francouzsko-španělském) zde pojednává rakouský básník, prozaik a dramatik Richard Schuberth o situaci Romů v Bulharsku...

skola.romea.cz/cz/index.php?id=hudba/25

... tento stařec dal, jsou pro nás cyniky a rejpy přímo k popukání. Alespoň já jsem se po přečtení **sleevenotu** zcela psychicky zhroutil, plakaje tak vydatně, že jsem zmáčel perský koberec a posmrkal celé babiččino prostěradlo. Ale nechme...

dali.feld.cvut.cz/archiv/bgc-l/msg00203.html

9. STORE

jak se mám sakra rozhodnout mezi High end clothing **storem** a Bookstorem? a proč? ...

seuointelektualka.blogspot.com/

Fotogalerie - před Apple **Storem** První série fotografií ze slavnostního otevření Apple Storu v Londýně. • /ytisknout článek | Odeslat emailem | O autorovi • Seriál MacExpo 2004 : << Předchozí | Vypsát všechny filly | Následující >> • Zobrazit...

[www.muymac.cz/art/mm_rss/apple-store-london-galerie-pred.html?fsh ...](http://www.muymac.cz/art/mm_rss/apple-store-london-galerie-pred.html?fsh...)

Další nalezené stránky na [Google](#)

10. VOICE OVER

... Veškerá zásadní argumentace se odehrává ve složce **voice-overu**. Obraz přichází na řadu až ... promluvu svědka. • Přednesení zvukového záznamu svědectví jako **voice-overu** není jedinou pozoruhodnou vizuální vlastností Curtisova dokumentu. ...
www.blisty.cz/2005/1/7/art21409.html

... příliš vážně. Na začátku se zabije jedna z hlavních postav, a ta pak komentuje veškeré další události formou **voice-overů**. A rozhodně si nebere servítky. Stačí, když nám představuje hlavní postavy - "Gabrielle pracovala jako modelka...
jojky.sblog.cz/sleduji_a_ctu../

11. YUPPIE

Použití lexému yupie v některých případech připomíná adaptaci slova камукадзе v ruštině a bulharštině. V některých případech se zde též užívá pomocných slovních prostředků (yuppie paní, yuppie manažerka). k formování lexému yuppie, na druhou stranu je možné tato spojení interpretovat i jako adjektivum neměnné a substantivum.

... páchnoucí zdravým duchem na sto honů, až by to porazilo slabší náuru, je přesně to, co bych čekal od **yuppieho**, který je negr nanáší postmoderní ironii a intertextualitu tak hustě, až to nezvládám strávit. • Mimochodem, nevíte někdo, jak...
malycytenar.bloguje.cz/tema-9-bloglinking-blogologie.php

... , že se "šopuje". Shopping around uvidíme např. u prodejních pultů tří podobných agentur, u kterých má hezká **yuppie** (slovo vzniklé ze zkratky Young Urban Professional jejím přiblížením k výrazu hippie, se kterým nemá NAPROSTO nic...
www.uochb.cas.cz/Bulletin/bulletin292/980212.html

Připomíná mi to tu **yuppie** paní, co dělala poradkyni přes internet v jisté nejmenované hospodářské komoře. ...
chinin.bloguje.cz/15970_item.php

... Třebanapříkladteoretický by se to mělo zobrazovat korektně i na PDA.. (ano - typický čtenář těchto stránek je totiž **yuppie** managerka 26-35 :)) I když - co kdyby náhodou.. • Za zásání vychytávku považují RSS feedy (napravo v liště...
www.smiley.cz/archiv-leden-2007.html

... přívlastky jako "post-Fassbinder ve stylu film noir", "postmoderní Shakespeare", "dobře mířená rána všem moderním **yuppie** byznys filmům", jejichž typickým reprezentantem je snímek Wall Street Olivera Stonea, a všem tradičním zpracováním...
www.kinoaero.cz/archiv/content/detail-filmuF_cont.phtml?id=355

... Recreationally, to nejprve vstoupilo do výtečnosti v jistý trendový **yuppie** bary na Dallas plochu, pak v homosexuální kluby tance. ...
wikipedia.infostar.cz/e/ec/ecstasy.html

... . Při průchodu ulicemi se proto tváříme tajuplně a zároveň světácky a pohledem do výloh kontrolujeme, jestli jsme dost **yuppie**. Na Příkopě nenápadně mizíme v Sunset Suits a když vylézáme s polským oblekem za 3990 Kč, děláme obličej...
dynamik.blog.cz/0604/jak-se-deli-lide-podle-vyse-platu

... tuctove mp3 prehravace (tuctove v tom smyslu, ze je nabizi kazda druha fabrika na mp3 v Shenzhenu). "Pomaluje" je svym radoby **yuppie** designem, prilepi znacku Jens of Sweden. K tomu pridava chytry a agresivni marketing a mp3 playery prodava ve Svedsku za trojnásobek...
www.marigold.cz/item/ipod-ma-porazit-sila-open-source

... , jak je to s tím operativním zákrokem, během kterého ti prý minulý týden ze zad sundávali tvůj progresivně-yuppie-svetřík, který já již dva roky nazývám páchnoucí houní ze sekáče? • Odpovědět na tento příspěvek • Re: speciální...

www.totem.cz/forum/read.php?f=3&j=27523&t=27481

... zcela jasné, kam která patří. Poslouchal jsem Style Council. Retrospektivně kapela, která se halila do velice proevropský-yuppie-upíjející-cappucino image. S jazzem a soulem. Ale na albu měli píseň Internationalist, evidentní narážku na socialismus...

www.zivel.cz/toWIN/article.php?id=431

Příloha 2

(příklady z internetu: reklamy a hovorový až nespisovný jazyk)

A. váš

Zlepšete si váš sexuální život krok za krokem. ...
zena.atlas.cz/vztahy/sex/85252-dejte-sexu-stavu.aspx

Zlepšete vaše porozumění našim výrobkům a aplikacím. • Image Library • Stáhněte si obrázky našich telefonů ve vysokém rozlišení • Sony Ericsson CZ Sony Ericsson Global site Právní informace O portálu Insider Kontaktujte nás • Copyright © 2001...
www.sonyericsson.com/retail/index.aspx?locale=cz-cs

IntelliGolf Pomocí aplikace IntelliGolf **zlepšete** vaši hru, zvyšte **vaše** výhry a lépe se bavte na golfovém hřišti. ...
Sony.Ericsson.cz.sblog.cz/p990i
Další nalezené stránky na [www.idnes.cz](#)

SPINNING **Zlepšete** Vaši postavu. Podpořte **Vaše** tréninkové úsilí. ...
sweb.cz/spinning.dieta/pretrenovani.htm
Další nalezené stránky na [www.idnes.cz](#)

Velmi pečlivě **zlepšete** své dovednosti v oblastech ... , takže se ujistěte, že **Váš** domov je pohodlné místo ... hrát. **Zlepšete** své osobní kouzlo a ... projektech. **Váš** plat vzrostl. **Zlepšete** své logické schopnosti a...
www.dlavka.webgarden.cz/navody-a-cheaty-do-her

www.venusanka.cz - **Zlepšete** svůj spánek! - ...
opicka.bur.sblog.cz/

zlepšete si nejen svůj vzhled a sebedůvědu, ale i zdravotní stav. • !! DVL, s.r.o., reality...
www.shaana.cz/podskupina.php?sk=31

Aranžování květin: Pro lepší schopnosti se **zlepšete** v kreativitě. Například hraním na klavír, malováním obrazů. **Váš** Simík pak bude velmi hravý. • Kosmetika: Zde můžete využít vášně pro uklízení. ...
bonusweb.idnes.cz/pc/recenze/s/sims2ofbr.html

A to, že je **váš** pes vždycky rychlejší než vy, že si na parkuru skáče, co chce? **Zlepšete** se vy a běhejte agility zatím jen pro jeho radost. To, že zatím nemáte ambice...
www.agility-roznov.com/historie.htm

Jste čistý i zevnitř? **Zlepšete** si kvalitu života. - Jak si poradit se zácpou ... - Nadváha způsobuje zdravotní problémy - redukční programy - 1 jídlo od 2.. Trávení=**váš** problém-novinka EMULIPS SLIM - Bylinky si ví rady i s - žlučník...
www.caramba.cz/page.php?PgID=580

Ořízněte část kapoty jako je na obrázku a tu část, která přebývá **odstraňte**, přemístěte ji na **vaše** auto a lehce ji CTRL-T přizpůsobte • Je dobré si kapotu rozdělit na dva díly (kapotu, motor) a ty pak upravovat odděleně. • Je nutné, abyste...
sfinx.ic.cz/o%20kapota.htm

našeho komínového nástavce, který Vám ušetří až 75% paliva a zvýší účinnost zdroje tepla. Nenechávejte vylézt **Vaše** finance komínem a **odstraňte** nežádoucí vlivy spalování .. • • Pozvánka na Velikonoční výstavu.. • • • • • ...
smile.onas.cz/

Po takovém potvrzení si ve svém profilu **změňte vaše** přístupové heslo k účtu člena. ...

www.atlasfirem.info/katalog/instituce-a-organizace/notari/?&d=cz& ...

Přihlašte se do vašeho účtu na moje-idea, klikněte na "můj profil", **změňte si vaše heslo** a uložte ho tlačítkem "update profil" na konci stránky. • KDYŽ ZAPOMENU HESLO? • Jestliže zapomenete heslo nebo uživatelské jméno, klikněte na odkaz...
www.moje-idea.cz/help.php

Změňte si Vaše kontaktní údaje a klepněte na tlačítko Změnit údaje. ...
www.dv-design.com/jak-nakupovat.php

Pro začátek si **změňte Vaši náladu** na něco, co nebude nikoho urážet • Zadržte se snažte omezit...
www.fifacz.com/forum/viewthread.php?tid=4477

Změňte vaši postavu a užijte si dovolenou. */...
www.super-bazar.cz/inzeraty/110/fitness/8/vse/

Změňte si vaši službu • Jméno a příjmení: • Mám tarif:aktuální tarif • tarif č.1: 350,- měsíčně • tarif č.2: 460,- měsíčně • tarif č.3: 570,- měsíčně • tarif č.4: 680,- měsíčně • tarif č.5: 790,- měsíčně • tarif č.6: 900,- měsíčně • Chci...
www.spcnet.cz/modules.php?name=change

Užijte si váš originální módní doplněk! • nahoru • Novinky • 10. ...
verunka.hippyart.net/savo_kabelka.php

Užijte si váš slunečný den na 1. ...
www.arpacayhostel.com/cz/whattodo_cz.php

Užijte si váš pobyt v klidné a rodinné atmosféře, v obklopení hor a překrásné alpské přírody. ...
www.rakouskealpy.cz/MesReg/MestoStyr.asp?idOblast=88&M=584&LZ=1

Oblíkla jsem si si svoje úžasný červený zimní kalhoty, triko, mikinu a přes to **mou** modrou bundu LOOP a červenou kšiltovku a pádila do školy. • Probíhalo to docela dobře. ...
arwen-in-street.blog.cz/0701/dneska-11-1

B tvůj – mnohem méně příkladů

Trenovani jakékoli zbrane/zbrani zmeni/**zlepsi tve** bojove schopnosti obecne. ...
www.bojovaumeni.cz/bu/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=19 ...

[1] bad*kitty, web , 13.12.2006 19:26 joo, super hlas.. akorát musím souhlasit>> **změň tvůj účes**, změň tvoje šaty a změň tvoje boty :oD • [3] Hanka, mail , web , 14.12.2006 17:20 já myslím, že budu souhlasit s tou černoškou - bylo to neuvěřitelné...
marketasvama.blog.cz/0612/11-ti-leta-superstar

SEZNAM LITERATURY

Adams 2003. J. N. Adams. Bilingualism and the Latin language, Cambridge 2003

Аврамова 2003. Цветанка Аврамова. Словообразователните тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX. век.
София 2003

Ayers 1986. Donald M. Ayers. English words from Latin and Greek elements. Arizona
1986

Bojadžijev 1998. Тодор Бояджиєв, Иван Куцаров, Йордан Пенчев. Съвременен
български език. София 1998

Bolton 2006. *World Englishes. Critical concept in linguistics.* ed. Kingsley Bolton, Braj
B. Karchu, London 2006. 6 svazků

Čermák 2004. František Čermák. Jazyk a jazykověda. Praha 2004

Čermák, Filipec 1985. F. Čermák – J. Filipec. Česká lexikologie. Praha 1985

Chlupáčová 1982. Kamila Chlupáčová. K sémantické neologii v současné ruštině.
SlavPrag 25. Praha 1982

Čmejrková 2000. Světla Čmejrková. Reklama v češtině. Praha 2000

Čmejrková, Hoffmannová 2003. *Jazyk, média, politika.* ed. Světla Čmejrková, Jana
Hoffmannová. Praha 2003

Crystal 1997. David Crystal. English as a Global Language. Cambridge 1997

Daneš 1997. F. Daneš a kol. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997

Dimitrova 1997. Balgarski ezik. Najnowsze dzije jezykow slowianskich. ed. Stefana
Dimitrova. Uniwersytet Opolski 1997

- Dušková 1994. Libuše Dušková a kol. Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha 1994
- Fermová 1994. Людмила Ферм. Особенности развития русской лексики в новейший период - на материале газет. Uppsala 1994
- Filipovič 1986. Rudolf Filipovič. Teorija jezika u kontaktu. Zagreb 1986
- Gajda 2000. Komparacja systemow i funkcjonowania wspolczesnych jezykow slowianskich. ed. S. Gajda. Opole 2000
- Górlach, Manfred Górlach. Weltsprache English, Katalog zur Ausstellung, Köln 2002,
- Gutschmidt 2003. Karl Gutschmidt. Типологичните тенденции. in. *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Slowotwórstwo/Nominacja*. ed. Ingeborg Ohnheiser. Opole 2003
- Hais 1981. Karel Hais. Anglická mluvnice. Praha 1981
- Haugen 1972. Einar Haugen. The Analysis of Linguistic Borrowing. in. *The Ecology of Language*. California 1972
- Haugen 1972a. Einar Haugen, *The Ecology of Language*, California 1972
- Haugen 1987. Einar Haugen, *Blessings of Babel, Bilingualism and Language Planning*, Berlin, New York, Amsterdam 1987
- Horecký 1989. J. Horecký, K. Buzássyová, J. Bosák a kol. *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava, 1989.
- Jiráček 1984. Jiří Jiráček. Adjektiva s internacionálními sufixálními morfy v současné ruštině. Brno 1984

- Jordanova 1980. Любима Йорданова. Новите думи в съвременния български език. София 1980
- Jordanova 1999. Любима Йорданова. Социолингвистика 4. 10 години промяна в Източната Европа. София 1999
- Just 2003. Vladimír Just. Slovník floskulí. Praha 2003
- Karchu 2006. *The handbook of world Englishes*. edited by Braj B. Karchu, Yamuna Karchu, Cecil L. Nelson. Malden . Blackwell, 2006
- Konference ke 150. výročí založení stolice slovanské filologie na Karlově univerzitě*. Praha, 1998
- Kostomarov 1994. В. Г. Костомаров. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. Москва 1994
- Kostomarov 1996. В. Г. Костомаров. „Изафет” в русском синтаксисе словосочетания? in: *Словарь. Грамматика. Текст*. ed. Ю. Н. Караулов, М. В. Ляпон. Москва 1996
- Kotělova 1982. Н. З. Котелова. Проект словаря новых слов русского языка, Ленинград 1982
- Kožmírová 1998. Drahomíra Kožmírová. Anglicko-český slovník internacionálních sloves. Brno 1998
- Martin 2006. Elizabeth A. Martin. World Englishes in the Media. in *The Handbook of World Englishes*, s.583-601. edited by Braj B. Karchu. Kapper James. English borrowing in Thai as reflected in Thai journalistic texts. ERIC document No. ED351876, citováno dle Martin E.A. 2006

- Martincová 1983. Olga Martincová. Problematika neologismů v současné spisovné češtině. Praha 1983
- Martincová 1999. *Neologie a neografie*. ed. Martincová, Holubová, Kavková, Mejstřík. Praha 1999
- Martincová 2005. Olga Martincová. Nová slovesná pojmenování. In. *Neologizmy v dnešní češtině*, ÚJČ AV ČR, Praha, s. 119-133
- Martincová 2005a. Olga Martincová, Albena Rangelova, Jindra Světlá, Ladislav Janovec, Pavla Kochová, Jitka Mravnicová, Zdeňka Opavská. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha 2005
- Martincová, Savický 1987. Olga Martincová, Nikolaj Savický. Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. – *SaS*, 2, XLVIII, 1987, s. 124–139.
- Martinet 1954. André Martinet. The Unity of Linguistics. in: *Linguistics Today*. ed. A. Martinet and Uriel Weinreich. New York 1954
- Mathesius 1961. Vilém Mathesius. Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém. Praha 1961
- Mathesius 1982. Vilém Mathesius. *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha 1982
- Mravinacová 2004. J. Mravinacová. K problematice neosémantizmů internacionální povahy. In. *Varia XI. Zborník materiálů z XI. kolokvia mladých jazykovedcov*. Bratislava 2004
- Mravinacová 2005. J. Mravinacová. Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha 2005
- Obdržálek 1995. Jan Obdržálek. O fyzikální terminologii. in *Naše řeč* 1995

- Parzulova 2001. Парзулова Мариана. Неологизмите в съвременния български език, София 2001-2
- Phillipson 1992. Robert Phillipson. Linguistic Imperialism. Oxford 1992
- Rangelova 1995. Albena Rangelova. Bulharské práce v oblasti neologie. – *ČMF* 77, 1995, č. 2
- Rangelova 1996. Albena Rangelova. Workoholismus a to ostatní. – *NR*, 2, r. 79, 1996
- Rangelova 1996. A. Рангелова. Изграждане на база за описание на посттоталитарната лексика в чешкия език. in: *Езикът на тоталитарното и посттоталитарното общество*. София 1996.
- Rangelova 1997. Albena Rangelova. Projevy nevyhraněnosti kompozice a sufixace v nové slovní zásobě. – *Slovo* 1997, č. 4
- Rangelova 1998. Albena Rangelova. Sociolingvistické aspekty neologie (na česko – bulharském jazykovém materiálu). in: *Česká slavistika 1998*. České přednášky pro XII. Mezinárodní sjezd slavistů. Krakov 1998 - Slavia, 1998
- Rangelova 1999. Albena Rangelova. K dvěma česko-bulharským paralelám. in: *Konfrontační studium inovačních procesů ve slovanských jazycích*. Praha, 1999
- Rangelova 2005. Albena Rangelova. Neosémantizmy a neosémantizační procesy. in: *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha 2005
- RČSN1. Savický Nikolaj, Šišková Růžena, Šlaufová Eva. Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů = Russko-češskij i češsko-russkij slovar' neologizmov. Praha 1999.

- RČSN2. Krejčířová Iveta, Sádliková Marie, Savický Nikolaj, Šišková Růžena, Šlaufová Eva. Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů = Russko-češskij i češsko-russkij slovar' neologizmov. 2., podstatně doplněné a opravené vydání. Praha 2004.
- RNDZ. E. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. Речник на новите думи и значения в българския език. София 2001.
- Savický 1983. Nikolaj Savický. О некоторых особенностях соотношения глагола и имени в научном тексте. *Československá rusistika XXVIII*.
- Savický 1990. Nikolaj Savický. Аналогия и аномалия в динамике словарного запаса (К теории языка как структурообразующего процесса). in: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Bratislava 1990.
- Savický 1992. Nikolaj Savický. Strukturalismus a postsrukturalismus jako epizoda věčného sporu mezi analogisty a anomalisty. SaS č.3, 1992
- Savický 1996. Н. П. Савицкий. Позитивное и негативное отражение общества в языке. В. *Словарь. Грамматика. Текст*. ed. Ю. Н. Караулов, М. В. Ляпон. Москва, 1996
- Savický 1999. Pohyb ve slovní zásobě a neologii. in *Konfrontační studium inovačních procesů ve slovanských jazycích*. ed. E. Šlaufová, Praha 1999
- Savický 2000. O jazyce, společnosti a funkcích. SaS č. 2, 2000
- Savický 2003. Nikolaj Savický. Neologie jako singulární bod jazykovědy. *Česká slavistika* 2003

- Savický, Šišková 1994. Nikolaj Savický, Růžena Šišková. К методологии сопоставительного изучения динамики словарного запаса. Москва 1994.
- Savický, Šlaufová 2000. *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících. Sborník z příspěvků z konference Praha, 31. 10. - 1. 11. 2000.* ÚJČ AV ČR, ed. Nikolaj Savický, Eva Šlaufová. Praha 2000
- Skalička 1981. Vladimír Skalička. Lingvistické čítanky. III. Typologie. 1. svazek. ed. Bohumil Palek. Praha 1981
- Skaličková 1982. Alena Skaličková. Fonetika současné angličtiny. Praha 1982
- Skřárevskaja 2006. Г.Н. Скляревская. Толковый словарь русского языка начала 21.века. Москва 2006
- Šlaufová 1999. *Konfrontační studium inovačních procesů ve slovanských jazycích.* ed. Eva Šlaufová. Praha 1999
- Šmilauer 1953. Vladimír Šmilauer. Zásoba slovní a význam slov. Praha 1953
- Smith 1997. *World Englishes 2000.* edited by Larry E. Smith, Michael L. Forman. Honolulu 1997.
- SN1. Martincová, O. a kol. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1. Praha, Academia 1998.
- SN2. Martincová, O. a kol. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2. Praha, Academia 2004.
- Tichá, Rangelova 2003. *Internacionalizmy v nové slovní zásobě.* ed. Zdeňka Tichá, Alben Rangelova. Praha 2003

- Vačkov 1998. Veselin Vačkov. Význam pražské jazykové typologie pro srovnávací studium slovanských jazyků, Případ bulharských konverzních adjektiv. in: *Slavica Pragensia ad tempora nostra*. Praha 1998
- Videnov 1986. Михаил Виденов. Норма и реч. София 1986
- Videnov 1999. Михаил Виденов. Езикът и общественото мнение. София 1999.
- Vlachov 1996. Сергей Влахов. От Авгий до Яфет. Енциклопедичен речник на чужди собствени имена в езиковия свят на българина. Sofija 1996

Abstrakt disertační práce Hedviky Sixtové s názvem:

Nové lexikální jednotky cizího původu v češtině, ruštině a bulharštině - srovnání

Předkládaná práce se zaměřuje na oblast neologie a jazykových kontaktů. Sleduje a analyzuje způsob morfologicko-slovotvorné adaptace lexikálních jednotek cizího původu v jazycích přijímajících. V první fázi po přejetí představuje morfologicko-slovotvorná adaptace zformování základního tvaru lexikální jednotky pro daný jazyk přijímající. V druhé fázi pokračující adaptace znamená začleňování lexikální jednotky do domácí slovo tvorby. Pracujeme s materiálem posledních 20. let z českého, ruského a bulharského jazyka a to zejména se substantivy a na dalším místě s adjektivy a slovesy. Snažili jsme se neomezovat na pouhou registraci jednotlivých nových slov cizího původu, ale sledovat i obecnější zákonitosti jejich asimilace v přijímajících jazycích a způsobů, jak může mít příliv výpůjček vliv i na strukturní vlastnosti přijímajícího jazyka. Dostáváme se tak do problematiky, která může mít i obecnější teoretickou platnost. Výrazným příkladem jsou takové případy jako jevy, shrnuté podle Kostomarova pod názvem izafet. Práce tak v rámci studia synchronní dynamiky přispívá k pohledu na inovační procesy, které jsou podmíněny mezijazykovými kontakty.

The Abstract of the dissertation work of Hedvika Sixtová named:

The New Lexical Units of Foreign Origin in Czech, Russian and Bulgarian Languages - the Comparison

The work focuses on the field of neology and language contacts. It observes and analyses the way of morphologic – word-forming adaptation of the lexical units of foreign origin for the adapting languages. In the first phase following the adaptation, the morphologic – word-forming adaptation is provided by the formation of the basic form of the lexical unit for given adapting language. In the second phase, the adaptation continues, incorporating the lexical unit into the domestic word- formation. We work with Czech, Russian and Bulgarian languages materials of the recent 20 years, especially with nouns, followed by adjectives and verbs. We attempted not to limit purely on the recording new words of the foreign

origin, but to trace more general patterns of their assimilation in the adapting languages and the ways, how could the inflow of the word borrows influence the structural features of the adapting language. Thus, we are getting to the issue that may have also more general theoretical validity. The distinctive examples of that are such cases as the phenomena summed up by Kostomarov under the name *izafet*. That way, within the scope of the study of synchronous dynamics, the work contributes to the view of innovation processes, conditioned by the inter-lingual contacts.